

॥ श्रीः ॥

काव्यमाला ।

नाम

नानाविधप्राचीनकाव्यनाटकचम्पूभाणप्रहसन-
छन्दोलंकारादिसाहित्यग्रन्थानां
संग्रहः ।

पञ्चमो गुच्छकः ।

जयपुरमहाराजाश्रितेन पण्डितब्रजलालसूनुना पण्डित-
दुर्गाप्रसादेन, मुम्बापुरवासिना पणशीकरोपाह-
लक्ष्मणात्मजवानुदेवशर्मणा च
संशोधितः ।

(द्वितीय संस्करणम् ।)

स च

मुम्बय्यां निर्णयसागराख्ययन्त्रालये तदधिपतिना मुद्राक्षरैरङ्कयित्वा
प्राक्काश्यं नीतः ।

१९०८

(अस्य ग्रन्थस्य पुनर्मुद्रणादिविषये सर्वथा निर्णयसागरमुद्रादयन्त्रालयाधिपते-
रेवाधिकारः ।)

मूल्यमेको रूप्यकः ।

Handwritten musical notation on multiple staves, including notes, rests, and bar lines. The notation is dense and appears to be a musical score.

कैवल्यमेव किमु कल्पयते नतानां

कामाक्षि चित्रमपि ते करुणाकटाक्षः ॥ १४ ॥

संजीवने जननि चूतशिलीमुखस्य

संमोहने शशिकिणोरकशेखरस्य ।

संस्तम्भने च ममताग्रहचेष्टितस्य

कामामि वीक्षणकला परमौषधं ते ॥ १५ ॥

नीलोऽपि रागमधिकं जनयन्पुरारे-

लोऽपि भक्तिमधिकां द्रढयन्नराणाम् ।

वक्रोऽपि देवि नमता समता वितन्व-

न्कामाक्षि नृत्यतु मयि त्वदपाङ्गपातः ॥ १६ ॥

कामद्रुहो हृदययन्त्रणजागरूका

कामाक्षि चञ्चलदृग्ञ्चलमेखला ते ।

आश्चर्यमन्व भजतां झटिति स्वकीय-

संपर्क एव विधुनोति समस्तधन्यान् ॥ १७ ॥

कुण्ठीकरोतु विपदं मम कुञ्चितभ्रू-

चापाञ्चितः श्रितविदेहभवानुरागः ।

रक्षोपकारमनिशं जनयज्जगत्या

कामाक्षि राम इव ते करुणाकटाक्षः ॥ १८ ॥

श्रीकामकोटि शिवलोचनशोषितस्य

शृङ्गारवीजविभवस्य पुनः प्ररोहे ।

प्रेमाम्भसारद्रमचिरात्प्रचुरेण शङ्के

केदारमन्व तव केवलदृष्टिपातम् ॥ १९ ॥

माहात्म्यशेवधिरसौ तव दुर्विलङ्घ्य-

संसारविन्ध्यगिरिकुण्ठनकेलिचुञ्चुः ।

१. 'चित्रमयते' इति ग-पाठः. २. विदेहमवा सीता. ३. रक्षारूपमुपकार
 ४. रक्षसामपकारम्.

धैर्यान्वुधिं पशुपतेऽश्रुलकीकरोति
 कामाक्षि वीक्षणविजृम्भणकुम्भजन्मा ॥ २० ॥
 पीयूषवर्षाशिशिरा स्फुरदुल्लसच्छ्री-
 मैत्री निसर्गमधुरा कृततारकाक्षिः ।
 कामाक्षि संश्रितवती वपुरेष्टमूर्ते-
 ज्योत्स्नायते भगवति त्वदपाङ्गमाला ॥ २१ ॥
 अम्ब सारप्रतिभटस्य वपुर्मनोज्ञ-
 मम्भोजकाननमिवाञ्चितकण्टकाभम् ।
 भृङ्गीव चुम्बति सदैव सपक्षपाता
 कामाक्षि कोमलरुचिस्त्वदपाङ्गमाला ॥ २२ ॥
 केशप्रभापटलनीलवितानजाले
 कामाक्षि कुण्डलमणिच्छविदीपशोभे ।
 कम्पे कटाक्षरुचिरङ्गतले कृपाख्या
 शैलैपकी नटति शंकरवल्लभे ते ॥ २३ ॥
 अत्यन्तशीतलमतन्द्रयतु क्षणार्ध-
 मस्तोकविभ्रममनङ्गविलासकन्दम् ।
 अल्पस्नितादृतमपारकृपाप्रवाह-
 मक्षिप्ररोहमचिरान्मयि कामकोटि ॥ २४ ॥
 मन्दाक्षरागर्तरीकृतिपारतन्त्र्या-
 त्कामाक्षि मन्थरतरां त्वदपाङ्गदोलाम् ।
 आरुख्य मन्दमतिकौतुकशालि चक्षु-
 रानन्दमेति मुहुरर्धशशङ्कमौलेः ॥ २५ ॥
 त्रैयम्बकं त्रिपुरसुन्दरि हर्म्यभूमि-
 रङ्गं विहारसरसीं करुणाप्रवाहः ।

१. अगस्त्यः. २. शिवस्य. ३. नदी. ४. 'तरलीकृत' इति ग-पाठः. ५. मन्दमिति
 क्रियाविशेषणम्. ६. त्रैयम्बकमत्र हर्म्यभूमिरित्यन्वयः. ७. 'करुणाकटाक्ष' इति घ-पाठः.

दामाभ्य तामाभ्यम्भ गमिष्यन्तीति

कामाक्षि विमपि विमप्यभ्यम्भे ॥ २३ ॥

वागीश्वरी मन्त्रिणी निगमेन व्यर्था

भूयन्तीति शक्ती भूयान्ति मेभ्यम् ।

रूपं विञ्जीकृत्यनाम्नमम्भ सेषां

कामाक्षि मेघु सः नीलापणाम्भवी ॥ २४ ॥

मोहहारं शक्तिं मानसमीनमम्भ

कामाक्षि भैरवजलौ निनरां निमगम् ।

जालेन शृङ्खलयति रसपाङ्गनाम्भ

विम्वारितेन विपमायुनदाजकोऽयौ ॥ २५ ॥

उन्मथ्य बोधकमलाकरमम्भ जाज्ज-

स्त्वम्भेरमं मम मनोविपिने भ्रमन्तम् ।

कुण्ठीकुरुष्व तरसा कुटिलाग्रसीम्भ

कामाक्षि तावककटाक्षमहाकुशेन ॥ २६ ॥

उद्धेलितस्तवकितैर्ललितैर्विलासै-

रुथाय देवि तव गाढकटाक्षकुजात् ।

दूरं पलाययतु मोहमृगीकुल मे

कामाक्षि सत्वरमनुग्रहकेसरीन्द्रः ॥ २७ ॥

खेहादतां विदलितोत्पलकान्तिचोरां

जेतारमेव जगदीश्वरि जेतुकामः ।

मानोद्धतो मकरकेतुरसौ धुनीते

कामाक्षि तावककटाक्षकृपाणवल्लीम् ॥ २८ ॥

श्रौती ब्रजन्नपि सदा सरणिं मुनीना

कामाक्षि संततमपि स्मृतिमार्गगामी ।

कौटिल्यमम्भ कथमस्थिरतां च धत्ते

चौर्यं च पङ्कजरुचां त्वदपाङ्गपातः ॥ २९ ॥

नित्यं पुने, परिचितां यत्तमानमेव
 नीलोत्पलं निजसमीपनिवासलोलम् ।
 प्रीत्यैव पाठयति वीक्षणदेर्गिकेन्द्रः
 कामाक्षि किं नु तव कालिमसंप्रदायम् ॥ ३३ ॥
 आन्त्वा मुहुः स्ववकितस्मितफेनराशौ
 कामाक्षि वक्त्ररुचिसंचयवारिराशौ ।
 आनन्दति त्रिपुरमर्दननेत्रलक्ष्मी-
 रालम्ब्य देवि तव मन्दमपाङ्गसेतुम् ॥ ३४ ॥
 दयामा तव त्रिपुरसुन्दरि लोचनश्रीः
 कामाक्षि कन्दलितमेदुरतारकान्तिः ।
 ज्योत्स्नावती स्मितरुचापि कथं तनोति
 स्पर्धामहो कुवलयैश्च तथा चकोरैः ॥ ३५ ॥
 कालाञ्जनं च तव देवि निरीक्षणं च
 कामाक्षि साम्यसरणिं समुपैति कान्त्या ।
 निःशेषनेत्रसुलभ जगतीषु पूर्व-
 मन्यन्निनेत्रसुलभं तुहिनाद्रिकन्ये ॥ ३६ ॥
 धूमाङ्कुरो मकरकेतनपावकस्य
 कामाक्षि नेत्ररुचिनीलिमचातुरी ते ।
 अत्यन्तमद्भुतमिदं नयनत्रयस्य
 हर्षोदयं जनयते हरिणाङ्गमौलेः ॥ ३७ ॥
 आरम्भलेशसमये तव वीक्षणस्य
 कामाक्षि मूकमपि वीक्षणमात्रनम्रम् ।
 सर्वज्ञता सकललोकसमक्षमेव
 कीर्तिस्त्रयंवरणमाल्यवती वृणीते ॥ ३८ ॥

१. गुरु. २. 'तु' इति घ-पाठ ३. शमानवर्णा, रात्रिद्य. ४. कीर्तिरेव स्वा-
 वरणमाल्य तद्वती सर्वज्ञता

१. कमले निरङ्गोति, मेघश्च पुच्छं त्रिमयः पातयति. २. विपुला; (पक्षमात्रस्यापिन्या कान्क्षा.

मातः धर्षं नृपय मां तव वीक्षितेन
 मन्दाक्षितेन नृजनैरपरोक्षितेन ।
 कामाक्षि कर्मतिगिरोत्करभास्करेण
 श्रेयस्करेण मधुपसुतितस्करेण ॥ ४५ ॥
 प्रेमापगापयसि मज्जनमारचय्य
 युक्तः स्मितांशुकृतभस्मविलेपनेन ।
 कामाक्षि कुण्डलमणिद्युतिभिर्जटालः
 श्रीकण्ठमेव भजते तव दृष्टिपातः ॥ ४६ ॥
 कैवल्यदाय करुणारसकिंकराय
 कामाक्षि कन्दलितविभ्रमशंकराय ।
 आलोकनाय तव भक्तशिवकराय
 मातर्नमोऽस्तु परतन्त्रितशंकराय ॥ ४७ ॥
 साम्राज्यमङ्गलविधौ मकरध्वजस्य
 लोलालकालिकृततोरणमाल्यशोभे ।
 कामेश्वरि प्रैचलदुत्पलवैजयन्ती-
 चातुर्यमेति तव चञ्चलदृष्टिपातः ॥ ४८ ॥
 मार्गेण मञ्जुकचकान्तितमोवृत्तेन
 मन्दायमानगमना मदनातुरासौ ।
 कामाक्षि दृष्टिरयते तव शंकराय
 संकेतभूमिमचिरादभिसारिकेव ॥ ४९ ॥
 म्रीडानुवृत्तिरमणीकृतिसाहचर्या
 शैवालिता गलरुचा शशिशेखरस्य ।
 कामाक्षि कान्तिसरसी त्वदपाङ्गलक्ष्मी-
 र्मन्दं समाश्रयति मज्जनखेलनाय ॥ ५० ॥

१. 'मन्देक्षितेन' इति ग-पाठः. २. 'प्रचुरमुत्पल' इति ग-पाठः. ३. 'तमोद्यतेन'
 इति पुस्तकेषु पाठः

कापायमंगुलमिव प्रकटं दानानो

माणिन्यकुण्डलरुनि मगनानिरोधी ।

श्रुत्यन्तसीमनि रतः सुतरां चकान्ति

कामाक्षि नावककटाक्षयतीधरोऽसौ ॥ ५१ ॥

पापाण एव हरिनीलमणिर्दिनेषु

प्रम्लानतां कुवलयं प्रकटीकरोति ।

नैमित्तिको जलदमेचकिमा ततस्ते

कामाक्षि शून्यमुपमानमपाङ्गलदम्याः ॥ ५२ ॥

शृङ्गारविभ्रमवती सुतरां सलज्जा

नासाग्रमौक्तिकरुचा कृतमन्दहासा ।

श्यामा कटाक्षसुपमा तव युक्तमेत-

त्कामाक्षि चुम्बति दिगम्बरवक्त्रविम्बम् ॥ ५३ ॥

नीलोत्पलेन मधुपेन च दृष्टिपातः

कामाक्षि तुल्य इति ते कथमामनन्ति ।

शैत्येन निन्दति यदन्वहमिन्दुपादा-

न्पाथोरुहेण यदसौ कलहायते च ॥ ५४ ॥

ओष्ठप्रभापटलविद्रुममुद्रिते ते

भ्रूवल्लिवीचिसुभगे मुखकान्तिसिन्धौ ।

कामाक्षि वारिभरपूरणलम्बमान-

कालाम्बुवाहसरणिं लभते कटाक्षः ॥ ५५ ॥

मन्दसितैर्धवलित मणिकुण्डलांशु-

संपर्कलोहितरुचिस्त्वदपाङ्गधारा ।

कामाक्षि मल्लिकुसुमैर्नवपल्लवैश्च

नीलोत्पलैश्च रचितेव विभाति माला ॥ ५६ ॥

कामाक्षि शीतलकृपारसनिर्झराम्भः-

संपर्कपद्मलरुचिस्त्वदपाङ्गमाला ।

गोभिः सदा पुररिपोरभिलष्यमाणा
 दूर्याकृदम्बकविडम्बनमातनोति ॥ ५७ ॥
 एत्पदार्जं मम विकासयतु प्रमुष्ण-
 त्तुष्टासमुत्पलरुचेस्तमसां निरोद्धा ।
 दोषानुपज्ञजडतां जगतां धुनानः
 कामाक्षि वीक्षणविलासदिनोदयस्ते ॥ ५८ ॥
 चक्षुर्विमोहयति चन्द्रविभूषणस्य
 कामाक्षि तावककटाक्षतमःप्ररोहः ।
 प्रत्यङ्मुखं तु नयनं स्तिमितं मुनीना
 प्राकाश्यमेव नयतीति परं विचित्रम् ॥ ५९ ॥
 कामाक्षि वीक्षणरुचा युधि निर्जितं ते
 नीलोत्पलं निरवशेषगताभिमानम् ।
 आगत्य तत्परिसरं श्रवणावतंस-
 व्याजेन नूनमैभयार्थनमातनोति ॥ ६० ॥
 आश्चर्यमम्ब वदनाभ्युदयावलम्बी
 कामाक्षि चञ्चलनिरीक्षणविभ्रमस्ते ।
 धैर्यं विधूय तनुते हृदि रागबन्धं
 शंभोस्तदेव विपरीततया मुनीनाम् ॥ ६१ ॥
 जन्तोः सकृत्प्रणमतो जैगदीड्वतां च
 तेजस्वितां च निशितां च मतिं सभायाम् ।
 कानाक्षि मौक्षिकक्षरीमिव वैखरीं च
 लक्ष्मीं च पद्मलयति क्षणवीक्षणं ते ॥ ६२ ॥
 कादम्बिनी किमयते न जलानुपङ्गं
 भृङ्गावली किमुररीकुरुते न पद्मम् ।

१. 'दृष्टिभिः' (पक्षे) धेनुभिः. २. 'अभिलष्यमाणा' इति क-ख-ग-पाठ. ३. 'अम्ब-
 यार्जिन' इति घ-पाठ. ४. जगत्पूज्यताम्. ५. नभुधाराभिप चाप्तीम्.

कापायमंशुकमिव प्रकटं दधानो
 माणिक्यकुण्डलरुचिं ममताविरोधी ।
 श्रुत्यन्तसीमनि रतः सुतरां चकास्ति
 कामाक्षि तावककटाक्षयतीश्वरोऽसौ ॥ ५१ ॥
 पाषाण एव हरिनीलमणिर्दिनेषु
 प्रम्लानतां कुवलयं प्रकटीकरोति ।
 नैमित्तिको जलदमेचकिमा ततस्ते
 कामाक्षि शून्यमुपमानमपाङ्गलक्ष्म्याः ॥ ५२ ॥
 शृङ्गारविभ्रमवती सुतरां सलज्जा
 नासाग्रमौक्तिकरुचा कृतमन्दहासा ।
 ज्यामा कटाक्षसुपमा तव युक्तमेत-
 त्कामाक्षि चुम्बति दिगम्बरवक्रचिम्बम् ॥ ५३ ॥
 नीलोत्पलेन मधुपेन च दृष्टिपातः
 कामाक्षि तुल्य इति ते कथमामनन्ति ।
 शैलेन निन्दति यदन्वहमिन्दुपादा-
 न्पाथोरुहेण यदसौ कलहायते च ॥ ५४ ॥
 ओष्ठप्रभापटलविद्रुममुद्रिते ते
 भ्रूवल्लिवीचिगुम्गे मुखकान्तिसिन्धौ ।
 कामाक्षि वाग्मिगण्णलम्बमान-
 क्कालाम्बुवाहमणिं लभते कटाक्षः ॥ ५५ ॥
 मन्दग्निर्नैर्धवलिना मणिकुण्डलाशु-
 र्गण्डकलोहितरुचिम्बदपाङ्गधारा ।
 कामाक्षि मणिकुण्डलैर्नैवपटुर्धैश्च
 नीलैर्धवैश्च रचितेव विभाति मान्दा ॥ ५६ ॥
 शार्ङ्गदंशं शीतलकृपाग्निर्जराग्निः-
 र्गण्डपद्मलम्बचिम्बदपाङ्गमान्दा ।

कामाक्षुरैकनिलयस्तव दृष्टिपातः
 कामाक्षि भक्तमनसां प्रेददाति कामान् ।
 रांगान्वितः स्वयनपि प्रकटीकरोति
 वैराग्यमेव कथमेव महामुनीनाम् ॥ ७० ॥
 कालाम्बुवाहनवहैः कलहायते ते
 कामाक्षि कालिममदेन सदा कटाक्षः ।
 चित्रं तथापि नितराममुमेव दृष्ट्वा
 तोत्कण्ठ एव रमते किल नीलकण्ठः ॥ ७१ ॥
 कामाक्षि मन्मथरिपुं प्रति नारताप-
 मोहान्धकारजलदागमनेन नृत्यन् ।
 दुष्कर्मकञ्जुकुलं कवलीकरोतु
 व्यामिश्रेमचकरुचिस्त्वदपाङ्गकेकी ॥ ७२ ॥
 कामाक्षि मन्मथरिपोरवलोकेषु
 कान्तं पयोजमिव तावकमक्षिपातम् ।
 प्रेमागमो दिवसवद्विकचीकरोति
 लज्जाभरो रजनिवन्मुकुलीकरोति ॥ ७३ ॥
 मूको विरिञ्चति परं पुरुषः कुरूपः
 कन्दर्पति त्रिदशराजति किंपचानः ।
 कामाक्षि केवलमुपक्रमकाल एव
 लीलातरङ्गितकटाक्षरुचः क्षणं ते ॥ ७४ ॥
 नीलालका मधुकरन्ति मनोज्ञासा-
 मुक्कारुचः प्रकटरुद्विसाङ्कुरन्ति ।
 कारुण्यमन्व नकरन्दति कामकोटि
 मन्ये ततः कमलमेव विलोकनं ते ॥ ७५ ॥

१. 'प्रेददातु' इति ग-पाठः २. 'रांगान्वितः' इति घ-पाठः ३. 'विलोचन' इति
 क-ग-घ-पाठः.

कामाङ्कुरैकनिलयस्तव दृष्टिपातः

कामाक्षि भक्तमनसां प्रेददाति कामान् ।

रोगान्वितः स्वयमपि प्रकटीकरोति

वैराग्यमेव कथमेव महामुनीनाम् ॥ ७० ॥

कालान्नुवाहनिवहैः कलहायते ते

कामाक्षि कालिममदेन सदा कटाक्षः ।

चित्रं तथापि नितराममुमेव दृष्ट्वा

सोत्कण्ठ एव रमते किल नीलकण्ठः ॥ ७१ ॥

कामाक्षि मन्मथरिपुं प्रति मारताप-

मोहान्धकारजलदागमनेन नृत्वन् ।

दृष्कर्मकङ्कुकिकुल कवलीकगेनु

व्यामिश्रमेचकरुचिस्त्वदपाङ्गकेञ्जी ॥ ७२ ॥

कामाक्षि मन्मथरिणोरवलोकनेषु

कान्तं पयोजमिव तावदगमधिषातम् ।

प्रेमागमो दिवसवद्विकचीकरोति

नृजानरो रजनियन्मुकुलीमगेनि ॥ ७३ ॥

मूको विरिञ्चति पर पुरुषः कुरुषः

घटर्पति त्रिदशगजनि विपचातः ।

कामाक्षि वैचल्युपक्रमकाल एव

नीलानुरङ्गितमटाक्षरन मणं मे ॥ ७४ ॥

नीलालका मधुपरन्ति न मोक्षनामा-

शुक्लारचः प्ररट्टद्विगद्वरति ।

पारम्यमन्द मन्दमन्दतः कामनीदि

मन्दे ततः दाममेव विविन्द मे ॥ ७५ ॥

कारुण्यविभ्रमजृषा तव वीक्षणेन ।

कामाक्षि कर्णजलधेः कलशीसुतेन
 पाशत्रयाद्वयमगी परिमोचनीयाः ॥ ८२ ॥
 अत्यन्तचञ्चलमकृत्रिममञ्जनं किं
 गकारभङ्गिरहिता किमु भृङ्गमाला ।
 धूमाङ्कुरः किमु हुताशनसङ्गहीनः
 कामाक्षि नेत्ररुचिनीलिमकन्दली ते ॥ ८३ ॥
 कामाक्षि नित्यमयमञ्जलिरस्तु मुक्ति-
 धीजाय विभ्रममदोदयघूर्णिताय ।
 कंदर्पद्वर्पपुनरुद्भवसिद्धिदाय
 कल्याणदाय तव देवि दृगञ्चलाय ॥ ८४ ॥
 दर्पाङ्कुरो मकरकेतनविभ्रमाणां
 निन्दाङ्कुरो विदलितोत्पलचातुरीणाम् ।
 दीपाङ्कुरो भवतमिस्रकदम्बकानां
 कामाक्षि पालयतु मा त्वदपाङ्गपातः ॥ ८५ ॥
 कैवल्यदिव्यमणिरोहणपर्वतेभ्यः
 कारुण्यनिर्झरपयःकृतमज्जनेभ्यः ।
 कामाक्षि किकरितशकरमानसेभ्य-
 स्तेभ्यो नमोऽस्तु तव वीक्षणविभ्रमेभ्यः ॥ ८६ ॥
 अल्पीय एव नवमुत्पलमम्बहीना
 मीनस्य सा सरणिरम्बुरुहां च किं वा ।
 दूरे मृगी तदसमञ्जसमञ्जनं च
 कामाक्षि वीक्षणरुचौ तव तर्कयामः ॥ ८७ ॥
 मिश्रीभवद्गरलपङ्क्तिशङ्करोरः-
 सीमाज्ञे किमपि रिङ्गणमादधानः ।
 हेलावधूतललितश्रवणोत्पलोऽसौ
 कामाक्षि बाल इव राजति ते कटाक्षः ॥ ८८ ॥

प्रौढीकरोति विदुषां नवसूक्तिगाटी-

चूताटवीषु बुधकोकिललाल्यमानम् ।

माध्वीरसं परिमलं च निर्गलं ते

कामाक्षि वीक्षणविलासवसन्तलम्बीः ॥ ८९ ॥

कूलंकपं वितनुते करुणाम्बुवर्गां

सारस्वतं सुकृतिनः सुलभं प्रवाहम् ।

तुच्छीकरोति यमुनाम्बुतरङ्गभङ्गां

कामाक्षि किं तव कटाक्षमहाम्बुवाहः ॥ ९० ॥

जागर्ति देवि करुणा शुक्रमुन्दरी ते

ताटङ्करत्नरुचिदाडिमखण्डशोणे ।

कामाक्षि निर्मरकटाक्षमरीचिपुञ्ज-

माहेन्द्रनीलमणिपञ्जरमध्यभागे ॥ ९१ ॥

कामाक्षि सत्कुवलयस्य सगोत्रभावा-

दाक्रामति श्रुतिमसौ तव दृष्टिपातः ।

किं च स्फुटं कुटिलतां प्रकटीकरोति

भ्रूवल्लरीपरिचितस्य फलं किमेतत् ॥ ९२ ॥

एषा तवाक्षिसुषमा विषमायुषस्य

नाराचवर्षलहरी नगराजकन्ये ।

शङ्के करोति शतधा हृदि धैर्यमुद्रां

श्रीकामकोटि यदसौ शिशिरांशुमौलेः ॥ ९३ ॥

वाणेन पुष्पधनुषः परिकल्प्यमान-

त्राणेन भक्तमनसां करुणाकरेण ।

कोणेन कोमलदृशस्तव कामकोटि

शोणेन शोषय शिवे मम शोकसिन्धुम् ॥ ९४ ॥

मारद्रुहो मुकुटसीमनि लाल्यमाने

मन्दाकिनीपयसि ते कुटिलं चरिष्णुः ।

कामाक्षि कोपरभसाद्वलमानमीन-

संदेहमङ्कुरयति क्षणमक्षिपातः ॥ ९५ ॥

कामाक्षि संवलितमौक्तिककुण्डलांशु-

चञ्चत्सितश्रवणचामरचातुरीकः ।

स्तम्भे निरन्तरमपाङ्गमये भवत्या

बद्धश्चकास्ति मकरध्वजमत्तहस्ती ॥ ९६ ॥

यावत्कटाक्षरजनीसमयागमस्ते

कामाक्षि तावदचिरान्नमतां नराणाम् ।

आविर्भवत्यमृतदीधितिविम्बमन्व

संविन्मयं हृदयपूर्वगिरीन्द्रशृङ्गे ॥ ९७ ॥

कामाक्षि कल्पविटपीव भवत्कटाक्षो

दित्युः समस्तविभवं नमतां नराणाम् ।

भृङ्गस्य नीलनलिनस्य च कान्तिसंप-

त्सर्वस्वमेव हरतीति परं विचित्रम् ॥ ९८ ॥

अज्ञातभक्तिरसमप्रसरद्विवेक-

मत्यन्तगर्वमनधीतसमस्तशासम् ।

अप्राप्तसत्यमसमीपगतं च मुक्तेः

कामाक्षि नैव तव काङ्क्षति दृष्टिपातः ॥ ९९ ॥

अत्यन्तशीतलमनर्गलकर्मपाक-

काकोलहारि सुलभं सुमनोभिरेतत् ।

पीयूषमेव तव वीक्षणमन्व किं तु

कामाक्षि नीलमिदमित्ययमेव भेदः ॥ १०० ॥

इति धीमुखविनोदार्चनकृतौ पञ्चशत्यां षट्षाक्षशतक प्रथमम् ।

मन्दस्मितशतकम् ।

वप्रीमो वयमञ्जलिं प्रतिदिनं वन्द्यच्छिदे देहिनां

कंदर्पागमतत्तमूलगुरवे कल्याणकेलीभुवे ।

यः तत्रानन्ततमि कल्पे स्मिच्छटाचजना

सा मन्मन्तितमजरी भवतु नः कामाय कामाक्षि ते' ॥ ७ ॥

अंभोर्था परिग्रहसंभनविधा नैर्मल्यमीमानिधि-

रैर्लोणीव तरङ्गिणी कृतमृदुसुन्द कलिन्दात्मजा ।

कल्पापीरुरते कल्लसुपमा कण्ठरालीसुन्विता

कामाद्याः स्मितकन्दली भवतु सा कल्याणसंदोहिनी ॥ ८ ॥

जेलु हारलतामिव स्तनतटी संजग्मुपी संततं

गन्तु निर्मलतामिव द्विगुणिता मग्ना कृपातोतसि ।

वक्तुं विलयनीयतामिव हरं रागाकुलं कुर्वती

मज्जुले स्मितमजरी भवभयं मग्नातु कामाक्षि मे ॥ ९ ॥

ध्रेतापि प्रकटं निशाकरुचा मालिन्यमातन्वती

शीतापि स्मरपावकं पशुपतेः सधुक्षयन्ती सदा ।

स्वाभाव्यादधराश्रितापि नमतामुच्चैर्दिशन्ती गतिं

कामाक्षि स्फुटमन्तरा स्फुरतु नत्त्वन्मन्दहासप्रभा ॥ १० ॥

वन्तश्रीसरसीजले तरलितभूवल्लिकलोलिते

कालिक्ता दधती कटाक्षजनुषा माधुमती व्यावृत्तिम् ।

निर्निद्रामलपुण्डरीककुहनापाण्डित्यमाविभ्रती

कामाख्याः स्मितचातुरी मम मनःकातर्यमुन्मूलयेत् ॥ ११ ॥

नित्यं बाधितवन्धुजीवमधरं मैत्रीजुषं पैल्वैः

शुद्धस्य द्विजमण्डलस्य च तिरस्कर्तारमप्याश्रिता ।

या वैमल्यवती सदैव नमतां चेतः पुनीतितरां

कामाख्या हृदयं प्रसादयतु मे सा मन्दहासप्रभा ॥ १२ ॥

दुष्यन्ती तमसे मुहुः कुमुदिनीसाहाय्यमाविभ्रती

यान्ती चन्द्रकिशोरशेखरवपुःसौधाङ्गणे प्रेङ्गणम् ।

१. 'मे' इति ग-पाठ २. गजेव. ३. कुहना दम्भचर्चा. ४. वन्धूना जीवः; (पक्षे)
वन्धुजीवो वन्धूनापरपर्यायो रक्तपुष्पविशेषः. ५. मिटै; (पक्षे) मिसल्यै. ६. बाध्य-
पत्तमूहस्य; (पक्षे) दन्तपक्षेः

ज्ञानाम्भोनिधिवीचिकां सुमनसां कूलंकपां कुर्वती

कामाक्ष्याः स्मितकौमुदी हरतु मे संसारतापोदयम् ॥ १३

काश्मीरद्रवधातुकर्दमरुचा कल्माषतां विभ्रती

हंसौघैरिव कुर्वती परिचितिं हारीकृतैर्मौक्तिकैः ।

वक्षोजन्मतुषारशैलकटके संचारमातन्वती

कामाक्ष्या मृदुलस्मितद्युतिमयी भागीरथी भासते ॥ १४ ॥

कम्बोर्वशपरम्परा इव कृपासंतानवल्लीभुवः

संफुल्लस्तवका इव प्रस्रमरा मूर्ताः प्रसादा इव ।

वाक्पीयूषकणा इव त्रिपथगा पर्यायभेदा इव

भ्राजन्ते तव मन्दहासकिरणाः काञ्चीपुरीनाथिके ॥ १५ ॥

वक्षोजे धनसारपत्ररचनाभङ्गीसपत्नायिता

कर्णे बन्धुरदन्तपत्रकुहना व्यापारमुद्रायिता ।

ओष्ठश्रीनिकुरुन्म्वपलवपुटे प्रेङ्खलसूनायिता

कामाक्षि स्फुरतां मदीयहृदये त्वन्मन्दहासप्रभा ॥ १६ ॥

येषां बिन्दुरिवोपरिप्रचलितो नासाग्रमुक्तामणि-

र्येषां दीन इवाधिकण्ठमयते हारः करालम्बनम् ।

येषां बन्धुरिवोष्ठयोररुणिमा धत्ते स्वयं रञ्जनं

कामाक्ष्याः प्रभवन्तु ते मम शिवोलासाय हासाङ्कुराः ॥ १७ ॥

या जाड्याम्बुनिधि क्षिणोति भजतां वैरायते कैरवै-

र्नित्यं या नियमेन या च यतते कर्तुं त्रिनेत्रोत्सवम् ।

विम्बं चान्द्रमसं च वञ्चयति या गर्वेण सा तादृशी

कामाक्षि स्मितमञ्जरी तव कथं ज्योत्स्नेत्यसौ कीर्त्यते ॥ १८ ॥

आरूढा रभसात्पुरः पुररिपोराश्लेषणोपक्रमे

या ते मातरूपैति दिव्यतटिनीशङ्काकरी तत्क्षणम् ।

ओष्ठं वेपयति भ्रुवौ कुटिलयत्यानम्रयत्याननं

तां वन्दे मृदुहासपूरसुषमामेकाम्रनाथप्रिये ॥ १९ ॥

फुलन्मल्लिपिनद्धहल्लकमगी मालेन गा पेजला
 श्रीकाञ्चीश्वरि मारमर्दितुम्रोमन्त्रे मुहुर्लम्बते ॥ २६ ॥
 विम्राणा शरदत्रविभ्रमदशां विमोतमानाप्यसौ
 कामाक्षि स्मितमञ्जरी किरति ते कारुण्यनारारमम् ।
 आश्चर्यं शिगिरीकरोति जगतीमालोक्य चैनामहो
 कामं खेलति नीलकण्ठहृदयं कौतूहलान्दोलितम् ॥ २७ ॥
 प्रेङ्खत्प्रौढकटाक्षकुञ्जकुहरेष्वत्यच्छगुच्छायितं
 वक्त्रेन्दुच्छविसिन्धुवीचिनिचये फेनप्रतानायितम् ।
 नैरन्तर्यविजृम्भितस्तनतटे नैचोलपट्टायितं
 कल्माषं कवलीकरोतु मम ते कामाक्षि मन्दस्मितम् ॥ २८ ॥
 पीयूषं तव मन्थरस्मितमिति व्यर्थैव सापप्रथा
 कामाक्षि ध्रुवमीदृशं यदि भवेदेतत्कथं वा शिवे ।
 मन्दारस्य कयालवं न सहते मञ्जाति मन्दाकिनी-
 मिन्दुं निन्दति कीर्तिते च कलशीपाथोधिमीर्ष्यायते ॥ २९ ॥
 विश्वेषां नयनोत्सवं वितनुतां विद्योततां चन्द्रमा
 विख्यातो मदनान्तकेन मुकुटीमध्येन संमान्यताम् ।
 आः किं जातमनेन हाससुपमामालोक्य कामाक्षि ते
 कालङ्कीमवलम्बते खलु दशां कल्माषहीनोऽप्यसौ ॥ ३० ॥
 चेतः शीतलयन्तु नः पशुपतेरानन्दजीवातवो
 नम्राणां नयनाध्वसीमसु चरचन्द्रातपोपक्रमाः ।
 संसाराख्यसरोरुहाकरखेलीकारे तुषारोत्कराः
 कामाक्षि स्मरकीर्तिबीजनिकरास्त्वन्मन्दहासाङ्कुराः ॥ ३१ ॥
 आसौर्धाख्यतमः कचाकचिकरान्कामाक्षि संचिन्तये
 यत्रन्मन्दस्मितरोचिषा त्रिभुवनक्षेमकरानङ्कुरान् ।
 ओष्ठं वेपशिशिरश्रियो विकसितं चन्द्रातपाम्भोरुह-
 तां वन्दोषणचातुरीमिव तिरस्कर्तुं परिप्कुर्वते ॥ ३२ ॥

हस्ते वी. ४ विक्रान्तं यममगन-ममया चू. १५
 सुवृक्षो विगलङ्गवान् कान्ता वन्ता वाननी । १२ ॥
 मादालेपिपरेगंभमजादुदामगलाम्भ-
 मादमे कुनकूपयोविगलिते दक्षिणे वामि ।
 या मष्टेन विनयति प्रवृत्त्या मामा नदीया दधा
 मा मे मेवन् कामहोदि हृदये रत्नञ्च पितामुदया ॥ ५३ ॥
 मन्दोरे तव मन्थरस्मितमनो मन्थर्यमात्रोदयो
 कामाक्षि स्मरशामने च नियत समोदयो लभ्यते ।
 चान्द्रीषु द्युतिमगरीषु च महान्द्वैपादुरो दृश्यते
 शुद्धानां कथमीदृशी गिरिगुणेऽशुद्धा दया कथ्यताम् ॥ ५४ ॥
 पीयूषं खलु पीयते सुरजनैर्दुर्गाम्बुविर्मथ्यते
 माहेशैश्च जटाकलापनिगटैर्मन्दाकिनी नलते ।

शीताशुः परिभूयते च तनसा तस्मादियं तादृशी
 कामाक्षि स्मितमञ्जरी तव वचोवैदग्ध्यमुल्लङ्घ्यते ॥ ४५ ॥
 आशङ्के तव मन्दहासलहरीमन्यादृशी चन्द्रिका-
 मेकाम्रेयकुटुम्बिनि प्रतिपदं यस्याः प्रभासंगमे ।
 वेक्षोजान्मुखे न ते रह्यतः काचिद्दृशां कौञ्जली-
 मास्याम्भोरुहमन्त्र किं च जनकैरालम्ब्यते फुल्लताम् ॥ ४६ ॥
 लास्तीर्णाधरकान्तिपट्टवचये पातं मुहुर्जम्बुपी
 कामद्रोहिणि मासलस्मरशरज्ज्वलान्बलिं न्यञ्जती ।
 निन्दन्ती घनमारुहदलयज्योन्मामृणान्नि ते
 कामाक्षि स्मितचानुरी विरहिणीर्गतिं जगोत्तमम् ॥ ४७ ॥
 मृर्योल्लोकविधौ विक्रान्तमधिकं यान्ती हरन्ती नम -
 मद्रोह नमता निजगमरणतो दोषाङ्गद्वेषिणी ।
 निर्व्यान्ती प्रदनागबिन्दुगगानिर्धृतजात्या नृणां
 श्रीकामाक्षि तद्व ग्मितगुणिमयी निर्वीर्येन चन्द्रिका ॥ ४८ ॥
 कृष्ठीकृष्णमी कृष्णीयटनामग्मग्मेनोगामिनी

$$f(x) = \frac{1}{x^2} = x^{-2}$$

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

[illegible]

८ तामादि तत्र भित्तानुक्तिकर्तृत्वमयं प्राभवत् ॥ ५८ ॥

सगिरेन मुपयन्ती अतदिनी वीचीनयैर्यागुनै

संगिमेव नगाद्वीसिल्लरी नैर्भेमान्नीरदे ।

गमाधि न्दुग्गिता तद न्मितरुत्ति. कालाजनस्पर्धिना

दानिज्ञा कनरोत्तिषा व्यतिकरे कानिहनामधुते ॥ ५९ ॥

जानीमो जगदीश्वरि प्रणमता त्वन्मन्दहासप्रभा

श्रीकामाक्षि कुसुहृतीमभिनवागेषा यत सर्वदा ।

आत्येन्दोरवलोकने पशुपतेरभ्येति संफुल्लतां

तन्द्रालुल्लसभाव एव तनुते तद्वैपरीत्यक्रमम् ॥ ६० ॥

यान्ती लोहितिमानमग्रतटिनी धातुच्छटाकर्मै-

भान्ती चालगभस्तिमालिकिरणैर्भेषावली शारदी ।

विन्धोष्ठ्युतिपुञ्जचुम्बनकला शोणायमानेन ते

कामाग्निं लिङ्गं तरोचिषा समदशामारोद्धुमाकाङ्क्षति ॥ ६१ ॥

श्रीकामाक्षि मुखेन्दुभूषणमिदं मन्दस्तितं तावकं

नेत्रानन्दकरं तथा हिमकरो गच्छेद्यथा तिग्मताम् ।

शीतं देवि तथा यथा हिमजलं संतापमुद्रास्पदं

श्वेतं किं च तथा यथा मलिनतां घत्ते च मुक्तामणिः ॥६२॥

त्वन्मन्दलितमञ्जरीं प्रह्वमरां कामाक्षि चन्द्रातपं

सन्तः संततमामनन्त्यमलता तल्लभणं लक्ष्यते ।

येनासौ विधुनोति तापमधिकं नाभ्यन्तरं मानस-

ध्वान्तं तत्खलु दुःखिनो वयममी केनेति जानीमहे ॥ ६३ ॥

१. प्रभवस्थिरज्वरशित्तिज्वात्ने' इति ग-पाठः. २ 'स्मितदीपितिः स्मरदशा
इति ग-पाठः.

$\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$

$\frac{d}{dt} \left(\frac{\partial L}{\partial \dot{x}} \right) = \frac{\partial L}{\partial x}$

$\frac{d}{dt} \left(\frac{\partial L}{\partial \dot{x}} \right) = \frac{\partial L}{\partial x}$

17-11-1971

የግንባታ ስራዎች ላይ የሚሰጡ ስጦታዎች

1947-1948

महाराज गंगाधर प्रसाद द्विवेदी

ቅርብ በሆኑ ሰዎች መካከል ምን ዓይነት ግንኙነት ይኖራል?

શ્રી કલ્યાણ નામ ભગવાન પ્રસિદ્ધિ ને સંપન્ન

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

କୌଣସି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ନାହିଁ ।

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

श्रीगणेशाय नमः । अथ विष्णुसंस्कृतम् ।

શ્રીકામાલિ સ્વસ્તિમોદયનિઃ । નાં સિદ્ધિ ન મળે ।

एकमे पुण्याय देवि न दने तस्मात् न साक्यम्

मर्त्योऽपि दुःखमौ तु मत्त । नृणां च मर्त्यसिद्धिः ॥ २७ ॥

श्रीकान्तीपुष्पजटीपकलिक नान्यानि विमानम्

आहोराणि तमनरेश्वरि पर धन्यानि मन्यामहे ।

कम्पातीरकुटुम्बनक्रम फलानुत्पन्नि चन्द्रपटे-

नित्यं यानि तव स्मितन्दुमदयामाम्नादमातन्वते ॥ ६८ ॥

शैत्यप्रक्रममाश्रितोऽपि नमतां जात्यप्रथां धूय-

न्रागव्यञ्जनपशलाऽपि गारजे वमल्यमुद्रासयन् ।

लीलालापपुर:सराडप सतत वाचयमान्प्राणय-

नक्रामाक्षि स्मितराचिषा तव समुत्थितः कथं वक्ष्यते ॥ ६६ ॥

१. 'बहीयमी' इति क-स-पाठः. २. 'मिरहय' इति क-स-पाठः. ३. 'तान्येन' इति क-स-पाठः.

मः । वन्दन्ति प्रियस्य चन्दनालोके समाभाषणे
 मण्डणे कुम्भन्यति प्ररलपुलके चाश्लेषणे फुलति ॥ ८२ ॥
 किं त्रे.मोतसमग्बिके परिणत सोतश्चतुर्थं नवं
 पीयूषस्य समस्ततापहरण किं वा द्वितीयं वपुः ।
 किंलिचैकटिकं गिरो मधुरिमाभ्यासाय नव्यं पयः
 श्रीकामाक्षीपुरनायकप्रियतमे मन्दसितं तावकम् ॥ ८३ ॥
 भूपा वक्रसरोरुहस्य सहजा वाचां सखी शाश्वती
 'नीवी विभ्रमसंततेः पशुपतेः सौधी दशां पारणा ।
 जीवातुर्भदनश्रियः शशिरुचेरुचाटनी देवता
 श्रीकामाक्षि गिरामभूमिगम्यते हासप्रभामञ्जरी ॥ ८४ ॥
 सूतिः श्रुतिमकन्दलस्य वसतिः शृङ्गारसारश्रियः
 पूर्तिः सूक्तिगरीरसस्य लहरी कारुण्यपाथोनिधेः ।
 वाटी काचन कौसुमी मधुरिमस्वाराज्यलक्ष्म्यास्तव
 श्रीकामाक्षि ममास्तु मङ्गलकरी हासप्रभाचातुरी ॥ ८५ ॥
 उज्ज्वलस्तनमण्डलस्य विलसद्भावण्यलीलानटी-
 रङ्गस्य स्फुटमूर्ध्वसीमनि मुहुः प्राकाश्यमभ्येयुपी ।
 श्रीकामाक्षि तव सितघुतिततिर्विम्बोष्ठकान्त्यङ्गुरै-
 श्चित्रा विद्रुममुद्रिका वितनुते मौक्तिकी वितानश्रियम् ॥ ८६ ॥
 जन्तूनां जनिदुःखमृत्युलहरीसंतापने कृन्ततः
 प्रौढानुग्रहपूर्णशीतलरुचो नित्योदयं विभ्रतः ।
 श्रीकामाक्षि विसृत्त्वरा इव करा हासाङ्गुरास्ते हठा-
 दालोकेन निर्हेन्युरन्धतमसस्तोमस्य मे संतैतिम् ॥ ८७ ॥
 स्वाभान्यात्तव वक्रमेव ललितं संतोषसंपादनं
 श्रमोः किं पुनरञ्जितस्मितरुचः पाण्डित्यपात्रीकृतम् ।

१. नीवी मूलधनम्. २. 'मूर्ध्वनीमि च' इति क-ख-पाठः. ३. 'मुक्तावितान-
 श्रियम्' इति क-पाठः. ४. 'निहेन्तु' इति ग-पाठः. ५. 'सततम्' इति ग-पाठः.

अम्भोजं त्वन एव मयेज्जगतां चतुः शिखरानुदं

कामाक्षि स्फुरिते शरद्विरुग्निने पीडयितुं शक्तेः ॥ ८८ ॥

पुंभिर्निर्मलमानसैर्विदग्धने मेरीमं निर्मेजं

कर्तुं कर्मलस्य च निर्मलतमां क्षितिं लभन्नेनगम् ।

मृत्तिं पद्मलवन्ति निर्मलगुणां मनाक्काः सेवकाः

नन्कामाक्षि तव स्मितल कक्ष्या नैर्मन्यसीमानिने. ॥ ८९ ॥

आकष्यत्रयनानि नाकिसदृशां धैत्येन संलम्भय-

त्रिन्दुं किं च विमोह्यन्नगुपति विश्रान्तिमुच्चाटयन् ।

हिमन्तं च त्रिदम्बरं तव शिखे द्वासाहयो माघिकः

श्रीकामाक्षि मदार्तितापतमसो विद्वेषणे चष्टताम् ॥ ९० ॥

क्षेपीयः क्षपयन्तु कल्पयमयान्यन्माकमल्पन्तित-

ज्योतिर्मण्डलचङ्कमान्त्व शिखे कामाक्षि रोचिष्णवः ।

पीडाकर्मठकर्मधर्मसमयव्यापारतापानल-

श्रीपाता नवहर्षवर्षणमुधानोतत्विनीगीकराः ॥ ९१ ॥

श्रीकामाक्षि तव लितैन्दवमहःपूरे परिस्फूर्जति

प्रौढ्यं वारिविचातुरीं कलयते मक्तात्मनां प्रातिमम् ।

दौर्गत्यप्रसरान्तमःपटलिकासावर्त्यमावित्रते

किं किं कैरवसाहचर्यपदवीरीत्यां न घटे पदम् ॥ ९२ ॥

मन्दारादिषु मन्मथारिमहिषि प्राकाश्यरीतिं निजां

कादाचित्कतया विगङ्ग्य बहुशो वैशद्यमुद्रागुणः ।

श्रीकामाक्षि तदीयसंगमकलामन्दीभवत्कौतुकः

सातत्येन तव स्मिते वितनुते तैरासनावासनान् ॥ ९३ ॥

इन्वाने भववीतिहोत्रनिवहे कर्मैषचण्डानिल-

प्रौढिन्ना बहुलीकृते निपतितं संतापचिन्ताकुलम् ।

गातर्मा परिपिञ्च किञ्चिदमलैः पीयूषवर्षैरिव

श्रीकामाक्षि तव स्मितगुतिकणैः दैर्गिर्यलीलाकरैः ॥ ९४ ॥

भाषाया रसनाग्रखेलनजुपः शृङ्गारमुद्रासखी

लीलाजातरतेः सुखेन नियमस्तानाय मेनात्मजे ।

श्रीकामाक्षि सुधामयीव शिशिरा सोतस्विनी तावकी

गाढानन्दतरङ्गिता विजयते हासप्रभाचातुरी ॥ ९५ ॥

संतापं विरलीकरोतु सकलं कामाक्षि मञ्चेतना

मज्जन्ती मधुरस्मितामरधुनीकल्लोलजालेषु ते ।

नैरन्तर्यनुपेत्य मन्मथभैरुल्लोलेषु येषु स्फुटं

प्रेमेन्दुः प्रतिविम्बितो वितनुते कौतूहलं धूर्जटेः ॥ ९६ ॥

चेतःक्षीरपयोधिमन्थनचलद्रागाख्यमन्थाचल-

क्षोभैव्यापृतिसंभवां जननि ते मन्दस्मितश्रीसुधाम् ।

त्वादं त्वादमुदीतकौतुकरसं नेत्रत्रयी शांकरी

श्रीकामाक्षि निरन्तरं परिणमत्यानन्दवीचीमयी ॥ ९७ ॥

आलोके तव पञ्चसायकरिपोरुद्दामकौतूहल-

प्रेङ्गन्मारुतघट्टनप्रचलितादानन्ददुग्धान्मुधेः ।

काचिद्वीचिरुदञ्चति प्रतिनवा संवित्प्ररोहात्मका

तां कामाक्षि कवीश्वराः स्मितमिति व्याकुर्वते सर्वदा ॥ ९८ ॥

सूक्तिः शीलयते किमद्रितनये मन्दस्मितात्ते मुहु-

र्माधुर्यागमसंप्रदायमथवा सूक्तेस्तु मन्दस्मितम् ।

इत्थं कामपि गाहते नम नमः संदेहमार्गभ्रमीं

श्रीकामाक्षि न पारमार्थ्यसरणिःसुहृत्तौ निषत्ते पदम् ॥ ९९ ॥

क्रीडालोलकृपासरोरुहमुखीसौधाङ्गणेभ्यः कवि-

श्रेणीवाक्परिपाटिकामृतझरी सूतीगृहेभ्यः शिवे ।

१. 'दैर्गिर्यलीलाकरैः' इति ग-पाठः. २. 'रसनाग्रखेलन' इति ग-पाठः. ३. 'म-
रुल्लोलेषु' इति क-ख-पाठः. ४. 'क्षोभात्सप्रतिसंभवा' इति क ख-पाठः.

निर्वाणाङ्कुरसार्वभौमपदवीसिंहासनेभ्यस्तत्र

श्रीकामाक्षि मनोज्ञमन्दहसितज्योतिष्कणेभ्यो नमः ॥१००॥

इति श्रीमृकृद्विसार्वभौमकृतौ पद्मजलां मन्दस्मितगतकं द्वितीयम् ।

पादारविन्दगतकम् ।

महिम्नः पन्थानं मेदनपरिपन्थिप्रणयिनि

प्रभुर्निर्णेतुं ते भवति यतमानोऽपि कतमः ।

तथापि श्रीकाञ्चीविहृतिरसिके कोऽपि मनसो

विपाकस्त्वत्पादस्तुतिविविधो जल्पकयति माम् ॥ १ ॥

गैलग्राही पौरंदरपुरवनीपल्लवरुचां

धृतप्राथम्यानामरुणमहसामादिमगुरुः ।

सैमिन्धे बन्धूकस्तवकसहयुध्वा दिशि दिशि

प्रसर्पन्कामाक्ष्याश्चरणकिरणानामरुणिमा ॥ २ ॥

मरालीनां यानाभ्यसनकलनामूलगुरवे

दरिद्राणां त्राणव्यतिकरसुरोद्यानतरवे ।

तमस्काण्डप्रौढिप्रकटनतिरस्कारपटवे

जनोऽयं कामाक्ष्याश्चरणनलिनाय स्पृहयते ॥ ३ ॥

वहन्ती सैन्दूरीं सरणिमवनभ्रामरपुरी-

पुरंध्रीसीमन्ते कविकमलबालार्कसुषमा ।

त्रयीसीमन्तिन्या स्तनतटनिचोलारुणपट्टी

विभान्ती कामक्ष्याः पदनलिनकान्तिर्विजयते ॥ ४ ॥

प्रणम्रीभूतस्य प्रणयकलहत्रस्तमनसः

सैमरारातेश्चूडावियति गृहमेधी हिमकरः ।

ययोः सांघ्यां कान्तिं वहति सुषमाभिश्चरणयो-

स्तयोर्मे कामाक्ष्या हृदयमपतन्द्रं विहरताम् ॥ ५ ॥

१. हे कामारिदयिते. २. वाचालयति. मुखरीकरोतीत्यर्थः. ३. तिरस्कारक

४. नन्दनवनतरुकिमलयानाम्. ५. तरुणरविकिरणानाम्. ६. देदीप्यते. ७. 'पु
रारातेः' इति ग-पाठः.

ययोः पीठायन्ते विबुधमुकुटीनां पटलिका

ययोः सौधाचन्ते त्वगमुदयभाजो भणितयः ।

ययोर्दोषायन्ते सरसिजभवाद्याधरणयो-

स्तयोर्मे कामाक्ष्या दिनमनु वरीवर्तु हृदयम् ॥ ६ ॥

नयन्ती संकोचं सरसिजरुचं दिवपरिसरे

तृजन्ती लौहित्यं नखकिरणचन्द्रार्धखचिता ।

कवीन्द्राणां हृत्कैरवविकसनोयोगजननी

स्फुरन्ती कामाक्ष्याधरणरुचिसंध्या विजयते ॥ ७ ॥

विरावैर्माञ्जीरैः किमपि कथयन्तीव मधुरं

पुरस्तादानम्रे पुरविजयिनि स्मेरवदने ।

वयस्येव प्रौढा शिथिलयति या प्रेमकलह-

प्ररोहं कामाक्ष्याधरणयुगली सा विजयते ॥ ८ ॥

सुपर्वतीलोलालकपरिचितं षट्पदकुलैः

स्फुरल्लाक्षारागं तरुणतरणिज्योतिररुणैः ।

भृतं कान्त्यम्भोभिर्विन्दुमरमरन्दैः सरसिजै-

विधत्ते कामाक्ष्याधरणयुगलं बन्धुपदवीम् ॥ ९ ॥

रजःसंसर्गेऽपि स्थितमजरसामेव हृदये

परं रक्तत्वेन स्थितमपि विरक्तैकशरणम् ।

अलभ्यं मन्दानां दधदपि सदा मन्दगतितां

विधत्ते कामाक्ष्याधरणयुगमाश्चर्यलहरीन् ॥ १० ॥

जटाला मञ्जीरस्फुरदरुणरतांशुनिकरै-

निषीदन्ती मध्ये नखरुचिझरी गाङ्गपयसान् ।

परित्राणं कर्तुं जननि मम कामाक्षि नियतं

तपश्चर्या धत्ते तव चरणपाथोजयुगली ॥ ११ ॥

तुलाकोटिद्वन्द्वकणितभणिताभीतिवचसो-

विनम्रं कामाक्ष्या विन्दुमरमहः पाटलितयोः ।

शिवे पाशयेतामलघुनि तमःकृपकुहरे
 दिनाधीशयेतां मम हृदयपाथोजविपिने ।
 नभोमासायेता सरसकवितारीतिसरिति
 त्वदीयौ कामाक्षि प्रसृतकिरणौ देवि चरणौ ॥ १९ ॥

निर्पक्व श्रुत्यन्ते नयनमिव सहृत्तरुचिरैः
 समैर्जुष्टं शुद्धैरधरमिव रम्यैर्द्विजगणैः ।
 शिवे वक्षोजन्मद्वितयमिव मुक्ताश्रितमुमे
 त्वदीयं कामाक्षि प्रणतशरणं नौमि चरणम् ॥ २० ॥

नमत्यासंसज्जनैर्नुचिपरिपन्थिप्रणयिनी-
 निसर्गप्रेङ्खोलत्कुरैलकुलकालाद्दिशवले ।
 नखच्छायादुग्धोदधिपयसि ते वैद्रुमरुचां
 प्रचारं कामाक्षि प्रकटयति पादाब्जलुपमा ॥ २१ ॥

कदा दूरीकृतुं कटुदुरितकाकोलजनितं
 महान्तं संतापं मदनपरिपन्थिप्रियतमे ।
 क्षणात्ते कामाक्षि त्रिभुवनपरीतापहरणे
 पटीयांसं लप्स्ये पदकमलसेवामृतरसम् ॥ २२ ॥

ययोः सांध्यं रोचि. सततमरुणिम्ने स्पृहयते
 ययोश्चान्द्री कान्तिः परितपति दृष्ट्वा नखरुचिम् ।
 ययोः पाकोद्रेकं पिपठिपति भक्त्या किसलयं
 अदिग्गः कामाक्ष्या मनसि चरणौ तौ तनुमहे ॥ २३ ॥

जगन्नेदं नेदं परमिति परित्यज्य यतिभिः
 कुशाग्रीयत्वान्तैः कुशलधिषणैः शास्त्रसरणौ ।
 गवेप्यं कामाक्षि ध्रुवमकृतकानां गिरिसुते
 गिरामैदंपर्यं तव चरणमाहात्म्यगरिमा ॥ २४ ॥

१ 'निपिक्व' इति क ख-पाठः. २. शची ३. वेशकलापः. ४. 'क्षणं ते' इति क-ख-पाठः.

कृतज्ञानं शान्नामृतसरणि कामाक्षि नितरां

दधानं वैशद्यं कलितरसमानन्दमुद्यया ।

अलंकारं भूमेर्मुनिजनमनश्चिन्मयमहा-

पयोधेरन्तःसं तव चरणरत्नं विजयते ॥ २५ ॥

मनोगेहे मोहोद्भवतिमिरपूर्णं मम मुहु-

दर्शद्राणीकुर्वन्दिनकरसहस्राणि किरणैः ।

विधत्तां कामाक्षि प्रसृमरतमोवञ्चनचणः

क्षणार्धं सांनिध्यं चरणमणिदीपो जननि ते ॥ २६ ॥

कवीना चेतोवन्नैखररुचिसंपर्कि विबुध-

खवन्तीस्रोतोवत्पटुमुखरितं हंसकरैवः ।

दिनारम्भश्रीवन्नियतमरुणच्छायसुभंगं

मदन्तः कामाक्ष्याः स्फुरतु पदपङ्केरुहयुगम् ॥ २७ ॥

सदा किं संपर्कं प्रकृतिकठिनैर्नाकिमुकुटै-

स्तैर्नाहाराद्रेरधिकमणुना योगिमनसा ।

विमिन्ते संमोहं शिशिरयति भक्तानपि दृशा-

मदृश्यं कामाक्षि प्रकटयति ते पौदयुगलम् ॥ २८ ॥

पवित्राभ्यामम्व प्रकृतिमृदुलाभ्यां तव शिवे

पदाभ्यां कामाक्षि प्रसभमभिभूतैः सचकितैः ।

प्रवालैरम्भोजैरपि च वनवासव्रतदशाः

सदैवारभ्यन्ते परिचरितनानाद्विजगणैः ॥ २९ ॥

मुरालीनां पादाहतिमदनिशं हंसनिवहै-

कुम्भैर्मस्यं निर्जाड्यं नियतजलमध्येकशरणम् ।

मयोधौव्यासङ्गं सततमपि दोषाप्तिमलिनं

कुर्वयोजं कामाक्ष्याः परिहसति पादाब्जयुगलम् ॥ ३० ॥

वेतर्कं रास्तत्कान्तियुक्तम्; (पक्षे) न खररुचिसपर्कि. २. हसकः ५

सङ्गाः. ३. 'सपर्कात्' इति सर्वपुस्तकपाठ ४. 'विभङ्गे' :

'स्व-पाठ'. ५. 'पादयुगली' इति ग-पाठ..

जगदध्यादद्या नन्निनरचिगिद्रापटुनग

सुरैर्नन्या रम्या सततमभिगम्या बुधजनैः ।

द्वयी लीलालेला श्रुतिषु सुरपालादिमुकुटी-

तटीसीमाधामा तव जननि कामाक्षि पदयोः ॥ ४३ ॥

गिरां दूरौ चौरौ जडिमतिमिराणां कृतजग-

त्परित्राणौ गोणौ मुनिहृदयनीडैकनिपुणौ ।

नखैः स्नेरौ सारौ निगमवचसां खण्डितभव-

ग्रहोन्मादौ पादौ मम मनसि कामाक्षि कलये ॥ ४४ ॥

अविश्रान्तं पङ्कं यदपि कलयन्यावक्रमयं

निरस्यन्कामाक्षि प्रणमनजुषां पङ्कमखिलम् ।

तुलाकोटिद्वन्द्वं दधदपि च गच्छन्नतुलतां

गिरां मार्गं पादो गिरिवरसुते लङ्घयति ते ॥ ४५ ॥

प्रवालं सत्रीडं विपिनविहरे वेपयति या

स्फुरद्दालं दालातपमधिकत्रालं दधति या ।

रुचिं सांघ्यां वन्ध्यां विरचयति या वर्षयतु सा

शिवं मे कामाख्याः पदनलिनपाटल्यलहरी ॥ ४६ ॥

किरञ्ज्योत्तारीति नखनगिरुचा हंसमनसां

वितन्वानः प्रीतिं विक्रवतृणान्भोरुहुरुचिः ।

प्रकाशः श्रीपादस्तव जननि कामाक्षि तनुते

शरत्कालप्रीतिं शशिशकलचूडप्रियतमे ॥ ४७ ॥

नखाङ्गुरस्मेरद्युतिविमलगद्गान्भसि सुखं

कृतत्नानं ज्ञानानृतमनलमात्माद्य निदतन् ।

उदञ्चन्माज्जीरस्फुरणमणिदीपे मन मनो

मनोज्ञे कामाख्याश्चरणमणिहर्ष्ये विहरतान् ॥ ४८ ॥

भवान्भोधौ नौकां जडिमविपिने पावकशिलां

प्रणजेन्द्रादीनामधिमुकुटमुत्तंसकलिकान् ।

उदीते बोधेन्दौ तमसि नितरां जग्मुषि दशां
 दरिद्रां कामाक्षि प्रकटमनुरागं विदधती ।
 सितेनाच्छाद्याङ्गं नखरुचिपटेनाद्वियुगली-
 पुरंध्री ते मातः स्वयमभिसरत्वेव हृदयम् ॥ ३७ ॥
 दिनारम्भः सध्वङ्गलिनविपिनानामभिनवो
 विकासो वासन्तः सुकविपिकलोकस्य नियतम् ।
 प्रदोषः कामाक्षि प्रकटपरमज्ञानशशिन-
 श्चकास्ति त्वत्पादस्सरणमहिमा शैलतनये ॥ ३८ ॥
 धृतच्छायं नित्यं सरसिरुहमैत्रीपरिचितं
 निधानं दीप्तीनां निखिलजगतां बोधजनकम् ।
 मुमुक्षूणां मार्गप्रथनपटु कामाक्षि पदवीं
 पदं ते पातङ्गीं परिकलयते पर्वतसुते ॥ ३९ ॥
 शनैस्तीर्त्वा मोहाम्बुधिमथ सैमारोढुमनसः
 श्रमात्कैवल्यारूपां सुकृतिसुलभां सौघवलभीम् ।
 लभन्ते निःश्रेणीमिव झटिति कामाक्षि चरणं
 पुरश्चर्याभिस्ते पुरमथनसीमन्तिनि जनाः ॥ ४० ॥
 प्रचण्डार्तिक्षोभप्रमथनकृते प्रातिभसरि-
 त्पवाहप्रोद्दण्डीकरणजलदाय प्रणमताम् ।
 प्रदीपाय प्रौढे भवतमसि कामाक्षि चरण-
 प्रसादौन्मुख्याय स्पृहयति जनोऽयं जननि ते ॥ ४१ ॥
 मरुद्भिः संसेव्या सततमपि चाञ्चल्यरहिता
 सदारुण्यं यान्ती परिणतिदरिद्राणसुषमा ।
 गुणोत्कर्षान्मज्जीरजकलकलैस्तर्जनपटुः
 प्रवालं कामाक्ष्याः परिहसति सा पादयुगली ॥ ४२ ॥

१. 'च दधती' इति ग-पाठः. २. 'सरस्वेव' इति ग-पाठः. ३. 'परिनिर्दि-
 दधान' इति ग-पाठः. ४. 'समारोढुमनसः' इति क-ख-पाठः. ५. 'सुकृत' इति
 ग-पाठः. ६. 'प्रचण्डार्चिः' इति क-ख-पाठः.

अमतामन्त्रोन्मामन्त्रकन १. पञ्चमैः

अन्तर्गता कामाक्ष्या मन्त्रिण कर्मणि पादपद्म ॥ ४९ ॥

पञ्चमपादपद्मपद्मकन २. पञ्चमपाद

मनोजन्मे पादो मणिमङ्गलं ३. कन्या ॥

मन्त्रिणा कामाक्षि पञ्चमपादं ओमनः ४.

मिमांसा ५. अन्ते ६. मणिमङ्गलं ७. कन्या ॥ ५० ॥

अन्तर्गता निषजकृतकन्या ८. अन्तर्गता

कुटीरान्न. पौर्णं नरास्त्रिपदा ९. पञ्चमपाद ॥

प्रचण्ड राण्डुतं नरा मम कामाक्षि तन्मा

तन्मोनेतण्डुतं तन् नराणकण्ठीस्त्रपति ॥ ५१ ॥

पुरस्तात्कामाक्षि प्रचुरसमाराण्डुलपुत्री-

पुरंध्रीणा लासं तन् गच्छमालोभ्य अनैकैः ।

नलश्रीभिः स्मेरैः बहु नितनुते नृपुग्स्थ-

श्चमत्कृत्या अङ्गे चरणयुगली चाटुग्नना ॥ ५२ ॥

संरोजं निन्दन्ती नलकिरणकर्पूरशिशिरा

निषिक्ता मारारेर्मुकुटशशिरेखादिमजलैः ।

स्फुरन्ती कामाक्षि स्फुटरुचिमये पल्लवचये

तवाधत्ते मैत्रीं पथिकसुभगां पादयुगली ॥ ५३ ॥

नतानां संपत्तेरनवरतमाकर्षणजपः

प्ररोहत्संसारप्रसरगरिमस्तम्भनजपः ।

त्वदीयः कामाक्षि स्मरहरमनोमोहनजपः

पटीयान्नः पायात्पदनलिनमञ्जीरनिनदः ॥ ५४ ॥

वितन्वीथा नाथे मम शिरसि कामाक्षि कृपया

पदाम्भोजन्यासं पशुपतिदृढप्राणदयिते ।

१. शची. २. अज्ञानरूप गजेन्द्रम्. ३. चरणपो मृगेन्द्राधिप. ४. 'स्मेरं'

५. क-ख-पाठः. ६. क-ख-पुस्तकयोरस्मिन्श्लोके पूर्वार्धोत्तरार्धयोर्व्यत्ययोऽस्ति.

जयत्यम्ब श्रीमन्नखकिरणचीनांशुकमयं
वितानं विभ्राणे सुरमुकुटसंघट्टमस्तणे ।
निजारुण्यक्षौमास्तरणवति कामाक्षि सुलभा
बुधैः संविन्नारी तव चरणमाणिक्यभवने ॥ ६२ ॥
प्रतीमः कामाक्षि स्फुरिततरुणादित्यकिरण-
श्रियो मूलद्रव्यं तव चरणमद्रीन्द्रतनये ।
सुरेन्द्राशामापूरयति यदसौ ध्वान्तमखिलं
धुनीते दिग्भागानपि च महसा पाटलयते ॥ ६३ ॥
महाभाष्यव्याख्यापटुशयनमारोपयति वा
सरव्यापारेर्ष्यापिशुननिटिलं कारयति वा ।
द्विरेफाणामध्यासयति सततं वा निवसति
प्रणम्रान्कामाख्याः पदनलिनमाहात्म्यगरिमा ॥ ६४ ॥
विवेकाम्भःस्रोतःक्षपनपरिपाटीशिशिरिते
समीभूते शास्त्रस्मरणहलसंकर्षणवशात् ।
सतां चेतःक्षेत्रे वपति तव कामाक्षि चरणो
महासंवित्सस्यप्रकरवरवीजं गिरिमुते ॥ ६५ ॥
दधानो मन्दारस्तवकपरिपाटीं नखरुचा
वहन्दीप्तां शोणाङ्गुलिपटलचाम्पेयकलिकाम् ।
अशोकोल्लासं नः प्रचुरयतु कामाक्षि चरणो
विकासी वामन्तः समय इव ते शर्वदयिते ॥ ६६ ॥
नखाशुप्रचुर्यप्रसृमरमरालीधवलितः
स्फुरन्मज्जीरोद्यन्मरकतमहःशैवैलयुतः ।
भवत्याः कामाक्षि स्फुटचरणपाटल्यकपटो
नदः शोणाभिख्यो नगपतितनूजे विजयते ॥ ६७ ॥

१. पिण्डशिववत्स्वरूपान्करोतीति भावः. २. 'मरालालिधवलः' इति क-ख पाठः
३. 'शैवैल्लयु.' इति ग-पाठः.

निलीये कामाक्ष्या निगमनुतयोर्नाकिनतयो-

निरस्तप्रोन्मीलवलिनमदयोरेव पदयोः ॥ ७४ ॥

स्वभावादन्योन्यं किसलयमपीदं तव पदं

अदिम्ना शोणिम्ना भगवति दधाते सदृशताम् ।

वने पूर्वस्येच्छा सततमवने किं तु जगतां

परस्येत्थं भेदः स्फुरति हृदि कामाक्षि सुधियाम् ॥ ७५ ॥

कथं वाचालोऽपि प्रकटमणिमञ्जीरनिनदैः

सदैवानन्दार्द्रान्विरचयति वाचंयमजनान् ।

प्रकृत्या ते शोणच्छविरपि च कामाक्षि चरणो

मनीषानैर्मल्यं कथमिव नृणां मांसलयते ॥ ७६ ॥

चलतृष्णावीचीपरिचलनपर्याकुलतया

मुहुर्भ्रान्त्वा तान्तः परमशिववामाक्षि परवान् ।

तितीर्षुः कामाक्षि प्रचुरतरकर्मांस्त्रुधिममुं

कदाहं लप्स्ये ते चरणमणिसेतुं गिरिसुते ॥ ७७ ॥

विशुष्यन्त्यां प्रज्ञासरिति दुरितग्रीष्मसमय-

प्रभावेण क्षीणे सति मम मनःकेकिनि शुचा ।

त्वदीयः कामाक्षि स्फुरितचरणाम्भोदमहिमा

नमोमाराटोपं नगपतिरुते किं न कुरुते ॥ ७८ ॥

विनम्राणां चेतोभवनवलमीसीक्षि चरण-

प्रदीपे प्राकाश्यं दधति तव निर्धूततमसि ।

असीमा कामाक्षि मयमलघुदुष्कर्मलहरी

विवूर्णन्ती शान्तिं शलमपरिपाटीव भजते ॥ ७९ ॥

विगजन्तीं शुक्तिर्नग्नस्त्रिणमुक्तामणितले

विपत्पाथोगशां तरिरपि नराणां प्रणमताम् ।

त्वदीयः कामाक्षि ध्रुवमल्लधुवद्विर्भवने

गर्जना ज्ञानाग्रेसरणिश्रयमर्द्धिर्निजयते ॥ ८० ॥

निलीये कामाक्ष्या निगमनुतयोर्नाकिनतयो-

निरस्तप्रोन्मीलवलिनमदयोरेव पदयोः ॥ ७४ ॥

स्वभावादन्योन्यं किसलयमपीदं तव पदं

अदिम्ना शोणिम्ना भगवति दधाते सहशताम् ।

वने पूर्वस्येच्छा सततमवने किं तु जगतां

परस्येत्थं भेदः स्फुरति हृदि कामाक्षि सुधियाम् ॥ ७५ ॥

कथं वाचालोऽपि प्रकटमणिमञ्जीरनिन्दैः

सदैवानन्दाद्रान्विरचयति वाचंयमजनान् ।

प्रकृत्या ते शोणच्छविरपि च कामाक्षि चरणौ

मनीषानैर्मल्यं कथमिव नृणां मांसलयते ॥ ७६ ॥

चलत्तृष्णावीचीपरिचलनपर्याकुलतया

मुहुर्भ्रान्त्वा तान्तः परमशिववामाक्षि परवान् ।

तितीर्षुः कामाक्षि प्रचुरतरकर्माम्बुधिममुं

कदाह लप्स्ये ते चरणमणिसेतुं गिरिसुते ॥ ७७ ॥

विशुष्यन्त्यां प्रज्ञासरिति दुरितग्रीष्मसमय-

प्रभातेण क्षीणे सति मम मनःकेकिनि शुचा ।

त्वदीयः कामाक्षि स्फुरितचरणाम्भोदमहिमा

नमोमासाटोपं नगपतिमुते किं न कुरुते ॥ ७८ ॥

विनम्राणां चेतोभवनवलभीसीप्ति चरण-

प्रदीपे प्राकाश्यं दधति तव निर्धूततमसि ।

अगीमा कामाक्षि सयमलघुदुष्कर्मलहरी

विवूर्णन्ती शान्तिं शलभपरिपाटीव भजने ॥ ७९ ॥

विगजन्ती शुक्तिर्नगकिण्णमुक्तामणितने

विषन्पाथोगशां तगिरिपि नगणा प्रणमनाम् ।

त्वदीयः कामाक्षि ध्रुवमन्देध्रुवद्विर्भवने

सुनीना आनामोर्गणिरयमद्विर्विजयने ॥ ८० ॥

प्रगर्जाः कामाक्षि प्रमथामात्मनस्तथा
विभान्नि मन्त्रान् प्रकृतिरग्नित्वा भणितव्यः ॥ ८७ ॥

वहनप्यश्रान्नं मधुरनिनन्दं हंगकमनो
तमेवाधः कर्तुं किमिव गन्ते तेलिगमने ।

भवस्यैवानन्द विदग्धपि कामाक्षि नरणो
भवत्यास्तद्रोहं भगवति किमेवं वितनुते ॥ ८८ ॥

यदत्यन्तं ताम्यत्यलमगनिवार्तासपि शिवे
तदेतत्कामाक्षि प्रकृतिमृदुल ते पदयुगम् ।

किरीटं सघट्टं कथमिव मुरौघस्य राहते
मुनीन्द्राणामास्ते मनसि च कथं मूर्चिनिशिते ॥ ८९ ॥

मनोरङ्गे मत्के विबुधजनसमोदजननी
सरागव्यासङ्गं सरसमृदुसचारमुभगा ।

मनोज्ञा कामाक्षि प्रकटयतु लाम्प्रप्रकरणं
चलन्मञ्जीरा ते चरणयुगली नर्तकव्यू ॥ ९० ॥

परिष्कुर्वन्मातः पशुपतिकपटं चरणराट्
पराचा हृत्पद्मं परमभणित्तीना च मुकुटम् ।

भवाख्ये पाथोधौ परिहरतु कामाक्षि नमता-
पराधीनत्वं मे परिमुपितपाथोजमहिमा ॥ ९१ ॥

प्रसूनैः संपर्कादिमरतरुणीकुन्तलभवै-
रभीष्टानां दानादनिशमपि कामाक्षि नमताम् ।

स्वसङ्गात्कङ्कल्लिप्रसवजनकत्वेन च शिवे
त्रिधा धत्ते वार्ता सुरभिरिति पादो गिरिमुते ॥ ९२ ॥

महामोहस्तेनव्यतिकरभयात्पालयति यो
विनिक्षिप्तं स्वस्मिन्निजजनमनोग्नमनिगम् ।

स रागस्योद्रेकात्सततमपि कामाक्षि नचिरा
किमेव पादोऽसौ किमलयरुचि चोरयति ते ॥ ९३ ॥

सदा स्वादुंकारं विषयलहरीशालिकणिकां
 समाखाद्य श्रान्तं हृदयगुक्पोत जननि मे ।
 कृपाजाले भालेक्षणमहिषि कामाक्षि रभसा-
 दृहीत्वा रुन्धीथाश्चरणयुगलीपञ्जरपुटे ॥ ९४ ॥
 धुनानं कामाक्षि स्मरणलवमात्रेण जडिम-
 ज्वरप्रौढिं गूढस्थितिनिगमनैकुञ्जकुहरे ।
 अलभ्यं सर्वेषां कतिचन लभन्ते सुकृतिन-
 श्रिरादन्विष्यन्तस्तव चरणसिद्धौपधमिदम् ॥ ९५ ॥
 रणन्मञ्जीराभ्यां ललितगमनाभ्यां सुकृतिनां
 मनोवास्तव्याभ्या मथिततिमिराभ्या नखरुचा ।
 निधेयाभ्या पत्या निजशिरसि कामाक्षि सततं
 नमस्ते पादाभ्यां नलिनमृदुलाभ्यां गिरिसुते ॥ ९६ ॥
 यशः नृते मातर्मधुरकवितां पद्मलयते
 श्रियं दत्ते वित्ते कमपि परिपाकं प्रथयते ।
 सता पाशग्रन्थि शिथिलयति किं किं न कुरुते
 प्रपन्ने कामाक्ष्याः प्रैणतिपरिपाटी चरणयोः ॥ ९७ ॥
 मनीषां मोहेन्द्रीं ककुभमिव ते कामपि दशां
 प्रधत्ते कामाक्ष्याध्वरणतरुणादित्यकिरणः ।
 यदीये संपर्के धृतरसमरन्दा कवयतां
 परीपाकं धत्ते परिमलवती सूक्तिनलिनी ॥ ९८ ॥
 सूरोगे राकेन्दुप्रतिनिधिसुखे पर्वतसुते
 चिरालम्ब्य भक्त्या शमधनजनानां परिषदा ।
 मनोभृङ्गो मत्कः पदकमलयुग्मे जननि ते
 प्रजाम कामाक्षि त्रिपुरहरवानाक्षि रमताम् ॥ ९९ ॥

१ हृदयगुक्पोत इति ख-पाठ २ 'प्रपन्ने' इति क-ख-पाठ ३ 'प्रपत्ति'
 इति ग-पाठ क-ख-मु-पाठयोः सु-पाठ इत्यदि, 'पदद्वन्द्व' इत्यादि च पद
 नस्ति

पञ्चशरशास्त्रबोधनपरमाचार्येण दृष्टिपातेन ।

काञ्चीतीक्ष्णि कुमारी काचन मोहयति कामजेतारम् ॥ ९ ॥

श्रितकम्पासीमानं शिथिलितपरमेशधैर्यमहिमानम् ।

कलये पाटलिमानं कंचन कञ्जुकितभुवनभूमानम् ॥ १० ॥

आहतकाञ्चीनिलयामाधामालुढयैवनाटोपान् ।

आगमवतंसकलिकामानन्दाद्वैतकन्दर्पी वन्दे ॥ ११ ॥

प्लाञ्चीरतविभूषां कामपि कंदर्पसूतिकापाङ्गिन् ।

परमां कलानुपासे परशिववामाङ्गपीठिकासीनान् ॥ १२ ॥

कम्पातीरचराणां करुणाकोरकितदृष्टिपातानाम् ।

केलीवनं मनो मे केषांचिद्भवतु चिद्विलासानाम् ॥ १३ ॥

आन्नतरुमूलवत्ततेरादिमपुरुषस्य नयनपीयूषम् ।

आरब्धयौवनोत्सवमाज्ञायरहस्यमन्तरवलम्बे ॥ १४ ॥

अधिकाञ्चि परमयोगिभिरादिनपरपीठसीन्नि दृश्येन ।

अनुबद्धं मम मानसमरुणिमत्तर्वत्सत्प्रदायेन ॥ १५ ॥

अद्वि. तशंकरदेहामङ्कुरितोरोजकङ्कणाश्लेषैः ।

अधिकाश्चि नित्यतरुणीन्द्राक्षं कांचिदद्भुतां बालान् ॥ १६ ॥

मधुरसितेन रमते नांतलकुचभारमन्दगमनेन ।

मध्येकाच्च ननो मे ननसिजसाम्राज्यगर्वबीजेन ॥ १७ ॥

धरणिनयीं तरणिनयीं पवननयीं गगनदहनहोतृनयीन् ।

अन्धुनयीमिन्द्रनयीमन्दामनुकल्पनादिनानीक्षे ॥ १८ ॥

हीनस्थिति मुनिहृदये ध्यानल्लिखित तपस्यदृष्यम् ।

पीनलानभरनीडे नीनध्वजतनपरमतात्पर्यम् ॥ १९ ॥

येता नन्धरहसिते शैता नध्ये च वाञ्छनोत्तीता ।

शीता लोचनपाते न्नीता वृचनीनि शाश्वती भाना ॥ २० ॥

दूरत कदा नु करवै पुरवैरिविन्दपुलकिताहलतान् ।

अनन्तं च शब्दं प्रपञ्चवर्षादन्तर्गतमपि ॥ २१ ॥

उररीकरोमि संततनूपमलफालेन लालितं पुंसा ।
 उपकम्पमुचितखेलनमुर्वीधरवंशसंपदुन्मेषम् ॥ ३५ ॥
 अङ्कुरितस्तनकोरकमङ्कालङ्कारमेकचूतपतेः ।
 आलोकेमहि कोमलमागमसँल्लापसारयाधार्यम् ॥ ३६ ॥
 पुञ्जितकरुणमुदञ्चितशिञ्जितमणिकाञ्चि किमपि काञ्चिपुरे ।
 मञ्जरितनृदुलहासं पिञ्जरतनुरचि पिनाकिनूलवनम् ॥ ३७ ॥
 लोलहृदयोऽस्ति शंभोलोचनयुगलेन लेखमानायाम् ।
 लालितपरमशिवायां लावण्यानृततरङ्गनालयाम् ॥ ३८ ॥
 मधुकरसहचरचिकुरैर्नदनागमसमयदीक्षितकटाक्षैः ।
 मण्डितकम्पातीरैर्नङ्गलकन्दैर्ननास्तु सारूप्यम् ॥ ३९ ॥
 वदनारविन्दवक्षोवानाङ्गतलीवशंवदीभृता ।
 पुरपात्रितये त्रेधा पुरंधिरूपा त्वमेव कामाक्षि ॥ ४० ॥
 बाधाकरी भवान्घेराधाराद्यन्बुजेषु विचरन्तीन् ।
 आधारीकृतकाङ्क्षा दोषानृतवीचिमेव विनृशामः ॥ ४१ ॥
 कलयाम्यन्त शशधरकलयाङ्कितनौलिममलचिद्वलयान् ।
 अलयानागमपीठीनिलयां वलयाङ्कमुन्दरीमग्न्याम् ॥ ४२ ॥
 शर्वाद्विपरमसाधकगुर्वानीताय कामपीठजुषे ।
 सर्वाकृतये शोणिमगर्वाद समर्प्यते हृदयम् ॥ ४३ ॥
 समया सांध्यमयूहैः समया वृष्ट्या सदैव शीलितया ।
 उनया काङ्क्षीरतया न नया लभ्येत किं नु तादात्म्यम् ॥ ४४ ॥
 जन्तोन्तव पदपूजनसतोपतङ्गितस्य कामाक्षि ।
 वन्द्यो यदि भवति पुन मिन्धोगन्धे न वन्द्यमीति मिला ॥ ४५ ॥

१. 'रविशङ्क' पत्रिका मा 'रवि कवच' २. मन्मथ शर्मा
कलकत्ता

परिणतवती चतुर्धा पदवीं सुधियां समेत्य सौपुष्णीम् ।
 पञ्चाशदर्णकल्पितपदशिल्पा ता नमामि कामाक्षीम् ॥ ५९ ॥
 आदिक्षन्मम गुरुराडादिक्षान्ताक्षरात्मिका विद्याम् ।
 स्वादिष्टचापदण्डां नेदिष्ठामेव कामपीठगताम् ॥ ६० ॥
 तुप्यामि हर्षितस्तरशासनया काञ्चिपुरि कृतासनया ।
 स्वासनया सकलजगद्भासनया कलितशम्बरासनया ॥ ६१ ॥
 प्रेमवती कम्पायां स्थेमवती यतिमनःसु भूमवती ।
 सामवती नित्यगिरा सोमवती शिरसि भाति हैमवती ॥ ६२ ॥
 कौतुकिना कम्पाया कौसुमचापेन कीलितेनान्तः ।
 कुलदैवतेन महता कुञ्जलमुद्रां धुनोतु नः प्रतिभा ॥ ६३ ॥
 केनापि मिलितदेहा यूना स्वाहासहायतिलकेन ।
 सहकारमूलदेशे संविद्रूपा कुटुम्बिनी रमते ॥ ६४ ॥
 कुसुमशरगर्वसपत्कोपगृहं भाति काञ्चिमध्यगतम् ।
 स्थापितमस्मिन्कथमपि गोपितमन्तर्मया मनोरत्नम् ॥ ६५ ॥
 दग्धपङ्कधारण्य दरदलितकुसुम्भसंभृतारुण्यम् ।
 कलये नवतारुण्य कम्पातटसीप्ति किमपि कारुण्यम् ॥ ६६ ॥
 अधिकाञ्चि वर्धमानानतुलां करवाणि पारणामक्ष्णोः ।
 आनन्दपाकभेदानरुणिमपरिणामगर्वपल्लवितान् ॥ ६७ ॥
 वाणसृणिपाशकार्मुकपाणिममुं कमपि कामपीठगतम् ।
 एणधरकोणचूडं शोणिनपरिपाकभेदमाकलये ॥ ६८ ॥
 किं वा फलति मनान्यैर्भिम्बाधरचुम्बिकन्दहासमुखी ।
 संबाधकरी तमसामम्बा जागर्ति मनसि कामाक्षी ॥ ६९ ॥
 मञ्जे सदाशिवमये परशिवमयललितपौष्पपर्यङ्के ।
 अधिचक्रमध्यमास्ते कामाक्षी नाम किनपि मन भाग्यम् ॥ ७० ॥

१. 'पञ्चाशद्वर्ण' इति क-ख-ग-पाठः. २. आदिक्षन् उपदिष्टवान्. ३. कुञ्जलमुद्रां-
 रिणीम्. ४. स्थैर्यवती. ५. ऐश्वर्यवती. ६. संज्ञोक्तम्.

लःसोऽस्मि कामगोटी शनि तया वनस्यापि मलिनः ॥
 अनिपुत्रनि हन्त प्रियेणमातृकया नदिनः नैव गतिः ॥ ७२ ॥
 लीमे पुरमनागे मोने न नम्यतामः अये ।
 नमो नम्यमग्ने कामोन्मये न तानि मग्ने ॥ ७३ ॥
 मृनिमि सुक्ति विजे मति म्मांहा इतो म्मायागे ।
 मोदिन कम्पाक्रे मुमुक्षुर्मेनमि मुमुक्षुः ॥ नाकम् ॥ ७४ ॥
 नेत्रमयी नारमयी । इन्दुमयी पद्मनेत्रादिन्द्रमयी ।
 मन्मयी तन्मयी वक्रनिमयी नोमि विना विह्वलिमयी ॥ ७५ ॥
 पुरमथनपुष्पकोटी पुलितकवित्रेऽग्निकम्पमाद्री ।
 मनमि मम कामकोटी निद्रायु कृष्णातिाकपिमाद्री ॥ ७६ ॥
 कुटिल नटुल पृपुः मृदुल कननयनजननमग्नेषु ।
 अवलोकितमनलम्बनमधिकम्पानटममेवममाभिः ॥ ७७ ॥
 प्रत्यक्षुल्या दृष्ट्या प्रमाददीपादुरेण कामादया ।
 पश्यामि निस्तुलमहो पचेलिम किमपि परशिनोत्तामम् ॥ ७८ ॥
 विद्ये विधातृविषये कात्यायनि कालि कामकोटि कले ।
 भारति भैरवि भद्रे शाकिनि शांभवि शिवे स्तुवे भवतीम् ॥ ७९ ॥
 मालिनि महेशचारिणि काञ्चीखेलिनि विपक्षकालिनि ते ।
 शूलिनि विद्रुमशालिनि सुरजनपालिनि कृपालिनि नमोऽस्तु ॥ ८० ॥
 देशिक ईति किं शङ्के तत्तादृक्त्व नु तरुणिमोन्मेप ।
 कामाक्षि श्लपाणे कामागमतैवयज्ञदीक्षायाम् ॥ ८१ ॥
 वेतण्डकुम्भडम्बरैतण्डिककुचभरार्तमध्याय ।
 कुङ्कुमरुचे नमस्यां अंकरनयनामृताय रचयामः ॥ ८२ ॥
 अधिकाञ्चितमणिकाञ्चनकाञ्चीमधिकाञ्चि काचिदद्राक्षम् ।
 अवनतजनानुकम्पामनुकम्पाकूलमस्मदनुकूलाम् ॥ ८३ ॥

'मुमुदुपा' इति क-ख-ग-पाठः. २. 'निस्तुलमये' इति क-ख-ग-पाठः
 लह िनि' इति क-ख-ग-पाठः. ४. 'इति नु किमेपः शङ्के' इति घ-पाठः.
 यत्र इति घ-पाठः. ६. 'कुङ्कुमरुचये' इति क-ख-घ-पाठः.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८१ ॥
 अथ भगवत्पुत्रोक्तम् ॥ ८२ ॥
 अथ भगवत्पुत्रोक्तम् ॥ ८३ ॥
 अथ भगवत्पुत्रोक्तम् ॥ ८४ ॥
 अथ भगवत्पुत्रोक्तम् ॥ ८५ ॥
 अथ भगवत्पुत्रोक्तम् ॥ ८६ ॥
 अथ भगवत्पुत्रोक्तम् ॥ ८७ ॥
 अथ भगवत्पुत्रोक्तम् ॥ ८८ ॥
 अथ भगवत्पुत्रोक्तम् ॥ ८९ ॥
 अथ भगवत्पुत्रोक्तम् ॥ ९० ॥
 अथ भगवत्पुत्रोक्तम् ॥ ९१ ॥
 अथ भगवत्पुत्रोक्तम् ॥ ९२ ॥
 अथ भगवत्पुत्रोक्तम् ॥ ९३ ॥
 अथ भगवत्पुत्रोक्तम् ॥ ९४ ॥
 अथ भगवत्पुत्रोक्तम् ॥ ९५ ॥
 अथ भगवत्पुत्रोक्तम् ॥ ९६ ॥
 अथ भगवत्पुत्रोक्तम् ॥ ९७ ॥
 अथ भगवत्पुत्रोक्तम् ॥ ९८ ॥
 अथ भगवत्पुत्रोक्तम् ॥ ९९ ॥
 अथ भगवत्पुत्रोक्तम् ॥ १०० ॥

लभ्योऽस्मि कामलोदी भूमिकया ननुपान्तमिति कथम् ।
 भुविपुत्रसि कुम्भ दीर्घमिमांशकया भक्तिर्नये कामे कथम् ॥ ७१ ॥
 लीये पुण्ड्रजाये माये नय इच्छन्तामः शये ।
 नग्णे नन्दामग्णे काजोशग्णे ननाग्निोऽग्णे ॥ ७२ ॥
 भुनिमयि मुक्तितीजे मुनि स्तुतिः । होम्यामाये ।
 मोदितहृत्पादं शुभं शुभमग्नि शुभमग्निमायाम् ॥ ७३ ॥
 वेदमयी नाममयी निन्दुमयी परमदीयनिन्दुमयीम् ।
 नयमयी नयमयी पद्मनिमयी नोमि नि निन्दुनिमयीम् ॥ ७४ ॥
 पुरमथनपुण्यलोदी पुत्रितकनिशेक्यानिहृत्पादी ।
 मनमि मम कामलोदी निहृत्पाद हृत्पादनिपादपादी ॥ ७५ ॥
 कुटिल नटुल पृथुल मृदुल हननयनजनननरणेषु ।
 अवलोहितमवलम्बनमनिहृत्पादनटममेयमग्निमिः ॥ ७६ ॥
 प्रत्यप्नुस्या दृष्ट्या प्रसाददीपादुरेण कामादयाः ।
 पश्यामि निस्तुलमहो पनेलिम किमपि परशिवोद्गायम् ॥ ७७ ॥
 विधे विवातृविषये काल्यायनि कालि कामलोदि कले ।
 भारति भैरवि भद्रे जाकिनि शामनि शिवे म्नुवे भवतीम् ॥ ७८ ॥
 मालिनि महेशचारिणि काञ्चीशेलिनि विषक्षकालिनि ते ।
 शूलिनि विद्रुमशालिनि सुरजनपालिनि कृपालिनि नमोऽस्तु ॥ ७९ ॥
 देशिक ईति किं शङ्के तत्तादृक्त्वव नु तरुणिमोन्मेषः ।
 कामाक्षि शूलपाणे कामागमतं शयज्ञदीक्षायाम् ॥ ८० ॥
 वेतण्डकुम्भडम्बरवैतण्डिककुचभरार्तमव्याय ।
 कुङ्कुमरुचे नमस्या शंकरनयनामृताय रचयामः ॥ ८१ ॥
 अधिकाञ्चितमणिकाञ्चनकाञ्चीमधिकाञ्चि काचिदद्राक्षम् ।
 अवनतजनानुकम्पामनुकम्पाकूलमस्मदनुकूलाम् ॥ ८२ ॥

‘मुमुदुषा’ इति क-ख-ग-पाठ २ ‘निस्तुललय’ इति क-ख-ग-पाठ

‘विषक्षकालिनि’ इति क-ख-ग-पाठ ८ इति नु जनय शङ्के इति घ-पाठ

५. ‘तन्त्रयन्त्र’ इति घ-पाठ - ‘कुङ्कुमरुचये’ इति क-ख-घ-पाठ

परिचितकम्पातीरं पर्वतराजन्यसुकृतसंनाहम् ।
 परगुरुकृपया वीक्षे परमशिवोत्सङ्गमङ्गलभरणम् ॥ ८३ ॥
 दग्धमदनस्य शंभोः प्रथीयसीं ब्रह्मचर्यवैदग्धीम् ।
 तव देवि चतुरिमश्रीतरुणिमपाको न चक्ष्मे मातः ॥ ८४ ॥
 मदजलतमालपत्रा वसनितपत्रा करादृतखनित्रा ।
 विहरति पुलिन्दयोषा गुञ्जामूषा फणीन्द्रकृतवेषा ॥ ८५ ॥
 अङ्गे शुकिनी गीते कौतुकिनी परिसरे च गायकिनी ।
 जयसि सविधेऽन्व भैरवमण्डलिनी श्रवसि शङ्खकुण्डलिनी ॥ ८६ ॥
 प्रेणतजनतापवर्गा कृतारणसर्गा ससिंहसंसर्गा ।
 कामाक्षि मुदितवर्गा हतरिपुवर्गा त्वमेव सा दुर्गा ॥ ८७ ॥
 श्रवणचलद्वेतण्डा सनरोद्दण्डा ध्रुवानुरागित्खण्डा ।
 देवि कलिताम्रखण्डा धृतनरनुण्डा त्वमेव चानुण्डा ॥ ८८ ॥
 उर्वीधरेन्द्रकन्ये दर्वीभरितेन भक्तपूरेण ।
 गुर्वीनर्किचनार्ते खर्वीकुरपे त्वमेव कामाक्षि ॥ ८९ ॥
 तौडितरिपुपरिपीडनभयहरणनिपुणहलनुसला ।
 क्रोडपतिभीषणमुखी क्रीडसि जगति त्वमेव कामाक्षि ॥ ९० ॥
 स्तरमधनवरणलोल मन्नधहेलादिलासमणिशाला ।
 कनकरचिचौर्यशीला त्वमन्व बाला कराब्जधृतमाला ॥ ९१ ॥
 विमलपटी कमलकुटी पुस्तकरुद्राक्षशस्तहन्पुटी ।
 कामाक्षि पद्मलाक्षी कलितविषङ्गी विभासि दैरङ्गी ॥ ९२ ॥
 कृतानुरचिपिङ्गमस्तक्यङ्किलमुण्डालिमण्डित ॥
 जयति तव रूपगेदं जपपटपुस्तकदरामया ॥
 कनकगणिकलितभूषा कालायत्त ५९६।५ ।

ओम् नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
 अथर्ववेदोऽयं वेदः सर्वभूतहिते रतः ॥ २ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ४ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ७ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ९ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १० ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ११ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १२ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १३ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १४ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १५ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १६ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १७ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १८ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १९ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २० ॥

अथर्ववेदः

वायुदेवः परमेष्ठिः शुक्तिर्वाग्देवः नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 वैष्णव्यानां च शुक्तिर्वाग्देवः नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 मोक्षं ददाति परमेश्वरः नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 वाचांकीकुम्भे तथापि निनाम दत्तात्रेयाय ॥ १ ॥
 तापिच्छन्मन्त्रकलिषे तनुभूतां द्वाविष्टमुद्राणि
 संसाराख्यनमोमुपे पुरग्निषोर्वामाङ्गमीमानुषे ।
 कम्पातीरसुपेयुषे कवयता जिताकुटी जग्मुषे
 विश्वः प्राणपुषे नमोऽस्तु सततं तस्मै परज्योतिषे ॥ २ ॥
 संध्यासु गयन्ति शंकरजटाकान्तारचन्द्रार्मकं
 ते च ये पुरदरवधूसीमन्तसीमान्तरे ।

'सु' सिन्दूरनिपाठ २. 'किमपि' इति कन्-रा-ग-पाठ. ३. 'इयमायाभि
 तन्त्रगन्ध' इति गो-पाठ. ४. 'सततानवता' इति घ-पाठ.
 के नास्ति

पुण्यं ये परिपक्वयन्ति भजतां काञ्चीपुरे माममी
 पायासुः परमेश्वरप्रणयिनीपादोद्भवाः पांसवः ॥ ३ ॥
 कामाडम्बरपूर्णा शशिरुचा कमलितानां त्रिषा
 कामारेरनुरागसिन्धुमधिकं कलोलितं तन्वती ।
 कामाक्षीति समस्तसज्जननुता कल्याणदात्री नृणां
 कारुण्याकुलमानसा भगवती कम्पातटे जृम्भते ॥ ४ ॥
 कामाक्षीणपराक्रमप्रकटनं संभावयन्ती दृशा
 श्यामा क्षीरसहोदरस्मितरुचिप्रक्षालिताशान्तरा ।
 वामाक्षी जनमौलिभूषणमणिर्वाचां परा देवता
 कामाक्षीति विभाति कापि कैरुणा कम्पातटिन्यास्तटे ॥ ५ ॥
 श्यामा काचन चन्द्रिकात्र भुवने पुण्यात्मनामानने
 सीमाशून्यकवित्ववर्षजननी या कापि कादम्बिनी ।
 मारारातिमनोविमोहनविधौ काचित्तमःकन्दली
 कामाक्ष्याः करुणाकटाक्षलहरी कामाय मे कल्पताम् ॥ ६ ॥
 प्रौढध्वान्तकदम्बके कुमुदिनीपुण्याङ्गुरं दर्शय-
 ज्योत्सासंगमनेऽपि कोकनिधुनं मिश्रं समुद्भावयन् ।
 कालिन्दीलहरीदृशां प्रकटयन्कम्पा नभस्यद्भुतां
 कश्चित्त्रयमहोत्सवो विजयते काञ्चीपुरे शूलिनः ॥ ७ ॥
 तैत्राभूततनालनीलमुषमैन्नारुण्यलीलगृहै-
 स्तारानाथकिशोरलाञ्छितकचैन्माग्नारविन्देक्षणैः ।
 मात संश्रयता मनो मनसिजप्रागल्भ्यनाडिधमैः
 कम्पातीरचरैर्धनननभरैः पुण्याङ्गुरैः-सांकरैः ॥ ८ ॥
 नित्यं निधत्तामुपेत्य मरता रक्षादिभिः पुष्पती
 तज्जलचयपाटवेन विरगन्नुष्णसुतेर्मुष्णनी ।

काशीरेजमगतिं गीतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

काशीरेजमगतिं चरति ॥ १८ ॥

तारुण्योष्मनखंपचस्तनभरं जङ्घास्पृशं कुन्तलं

भाग्यं देशिकसंचितं मम कदा संपादयेदम्बिके ॥ १५ ॥

तन्वानं जनकेलिसौधसरणिं नैसर्गिकीणां गिरां

केदारं कविमल्लूक्तिलहरीसत्यश्रियां शाश्वतम् ।

अंहोवञ्चनचुञ्चु किंचन भजे काञ्चीपुरीमण्डनं

पर्यायच्छवि पाकशासनमणेः पौष्पेषवं पौरुषम् ॥ १६ ॥

आलोके मुखपङ्कजे च दधती सौधाकरीं चातुरीं

चूडालंक्रियमाणपङ्कजवनीवैरागमप्रक्रिया ।

मुग्धस्तरनुत्थी धनस्तनतटी मूर्छालमध्याश्रिता

काञ्चीसीमनि कामिनी विजयते काचिज्जगन्मोहिनी ॥ १७ ॥

यस्मिन्मन्त्र भवत्कटाक्षरजनी मन्देऽपि मन्दस्मित-

ज्योत्तासंतपिता भवत्यभिनुत्थी तं प्रत्यहो देहिर्नम् ।

द्राक्षामाक्षिकमाधुरीमदभरव्रीडाकरी वैखरी

कामाक्षि त्वयमातनोत्यभिरुतिं वामेक्षणेव क्षणात् ॥ १८ ॥

कालिन्दीजलकान्तयः स्मितरुचिस्त्वर्वाहिनीपाथसि

प्रौढध्वान्तरुचः स्फुटाधरमहालौहित्यसंध्योदये ।

नाणिक्योपलकुण्डलांशुशिखिनी व्यामिश्रधूमश्रियः

कल्याणैकभुवः कटाक्षनुपमाः कामाक्षि राजन्ति ते ॥ १९ ॥

कलकलरणत्काञ्ची काञ्चीविभूषणनालिका

कचभरलसचन्द्रा चन्द्रावतससधर्मिणी ।

कविकुलगिरः धावश्रावं मिलत्पुलकाङ्कुरा

विरचितशिरःकम्पा कम्पातटे परिशोभते ॥ २० ॥

रत्नदचमा वीची नीचीभवन्माधुमाधुरी

गारुतनुवन कीर्तिमतेन नोभदाज्वरी ।

तारुण्योष्मनत्वंपचस्तनभरं जट्टास्पृशं कुन्तल
 भाग्यं देशिकसंचितं मम कदा संपादयेदम्बिके ॥ १५ ॥
 तन्वानं जनकेलिसौधसरणिं भैसर्गिकीणां गिरां
 केदारं कविमहत्सूक्तिलहरीसस्यश्रिया शाश्वतम् ।
 अंहोवञ्चनचुश्रु किञ्चन भजे काञ्चीपुरीमण्डनं
 पर्यायच्छवि पाकशासनमणेः पौष्पेष्वं पौरुषम् ॥ १६ ॥
 आलोके मुखपङ्कजे च दधती सौधाकरिं चातुरीं
 चूडालंक्रियमाणपङ्कजवनीवैरागमप्रक्रिया ।
 मुग्धसंस्पर्शमुखी घनस्तनतटी मूर्छालमध्याञ्चिता
 काञ्चीसीमनि कामिनी विजयते काचिज्जगन्मोहिनी ॥ १७ ॥
 यस्मिन्नम्भ भवत्कटाक्षरजनी मन्देऽपि मन्दस्मित-
 ज्योत्तासंलपिता भवत्यभिमुखी तं प्रत्यहो देहिर्नम् ।
 द्राक्षामाक्षिकमाधुरीमदभरत्रीडाकरी वैखरी
 कामाक्षि त्वयमातनोत्यमित्तिं वामेक्षणेव क्षणात् ॥ १८ ॥
 कालिन्दीजलकान्तयः स्मितरुचित्वर्वाहिनीपायसि
 प्रौढध्वान्तरुचः स्फुटाधरमहालौहित्यसंध्योदये ।
 माणिक्योपलकुण्डलाशुशिखिनी व्यामिश्रधूमश्रियः
 कल्याणैकभुव कटाक्षनुपमा. कामाक्षि राजन्ति ते ॥ १९ ॥
 कलकलरणत्काञ्ची काञ्चीविभूषणमालिका
 कचभरलसच्चन्द्रा चन्द्रावतनमधर्मिणी ।
 कविकुलगिर श्रावश्राव मिलत्पुलकाङ्गु
 विरचिनशिर कम्पा कम्पातटे परिशोभते ॥ २० ॥
 रत्नवचना वीची नीचीभवन्मधुमाधुरी
 नगिनसुवना कीर्तिर्मूर्तिर्मनोभवजित्वरी ।

जननि भुवने चाम्येऽहं कियन्तमनेहम्
 कुपुरुषकरभट्टैर्दुर्धनैरुदरगरिः ।
 तरुणकरुणे तन्द्राशङ्गे तरङ्गय लोचने
 नमति गयि ते किञ्चित्काञ्चीपुरीमणिदीपिके ॥ २८ ॥
 मुनिजनमनःपेटीरतं स्फुरत्करुणानदी-
 विहरणकलागेहं काञ्चीपुरीमणिभूषणम् ।
 जगति महतो मोहव्याधेर्नृणा परमौषधं
 पुरहरदृशां साफल्य मे पुरः परिजृम्भताम् ॥ २९ ॥
 मुनिजनमनोधास्ते धास्ते वचोमयजाह्वी-
 हिमगिरितटभ्राग्भारायौक्षराय परात्मने ।
 विहरणजुषे काञ्चीदेशे महेश्वरलोचन-
 त्रितयसरसक्रीडासौधाङ्गणाय नमोनमः ॥ ३० ॥
 मरकतरुचां प्रत्यादेशं महेश्वरचक्षुषा-
 ममृतलहरीपूरं पारं भवाख्यपयोनिधेः ।
 सुचरितफलं काञ्चीभाजो जनस्य पचेलिमं
 हिमशिखरिणो वंशस्यैकं वतंसमुपास्महे ॥ ३१ ॥
 प्रणमनदिनारम्भे कम्पानदीसखि तावके
 सरसकवितोन्मेषः पूषा सतां सैमुदञ्चितः ।
 प्रतिभटमहाप्रौढप्रोद्यत्कवित्वकुमुद्वर्ती
 नयति तरसा निर्द्रोमुद्रा नगेश्वरकन्यके ॥ ३२ ॥
 शमितजडिमारम्भा कम्पातटीनिकटेचरी
 निहतदुरितस्तोमा सोमार्धमुद्रितकुन्तला ।
 क्लृप्तमुनोवाञ्छा पाञ्चापुधी परदेवता
 सफलपुत्रे नेत्रे गोत्रेश्वरप्रियनन्दिनी ॥ ३३ ॥

मम तु धिपणा पीड्या जाड्यातिरेक कथं त्वया
 कुमुदसुपमामैत्रीपात्रीवतंसितकुन्तलाम् ।
 जगति शमितस्तम्भां कम्पानदीनिलयामसौ
 श्रयति हि गलत्तन्द्राचन्द्रावतंससधर्मिणी ॥ ३४ ॥
 परिमलपरीपाकोद्रेकं पयोमुचि काञ्चने
 शिखरिणि पुनर्द्विधाभावं शशिन्यरुणातपम् ।
 अपि च जनयन्कम्बोर्लक्ष्मीमनम्बुनि कोऽप्यसौ
 कुसुमधनुषः काञ्चीदेशे चकास्ति पराक्रमः ॥ ३५ ॥
 पुरदमयितुर्वामोत्सङ्गस्थलेन रसज्ञया
 सरसकविताभाजां काञ्चीपुरोदरसीमया ।
 तटपरिसरैर्नीहाराद्वेर्वचोभिरकृत्रिमैः
 किमिव न तुलामस्मच्चेतो महेश्वरि गाहते ॥ ३६ ॥
 नयनयुगलीमास्माकीनां कदा नु फलेग्रही
 विदधति गतौ व्याकुर्वाणा गजेन्द्रचमत्क्रियाम् ।
 मरकतरुचो देहे माहेश्वराः स्तननम्रिताः
 सुकृतविभवाः प्राञ्चः काञ्चीवतंसधुरंधराः ॥ ३७ ॥
 मनसिजयशःपारम्पर्यं मरन्दझरीसुवां
 कविकुलगिरां कन्दं कम्पानदीतटमण्डनम् ।
 मधुरललितं मत्कं चक्षुर्मनीषिमनोहरं
 पुरविजयिनः सर्वस्वं तत्पुरस्कुरुते कदा ॥ ३८ ॥
 शिथिलिततमोलीलां नीलारविन्दविलोचनां
 दहनविलसत्फालां श्रीकामकोटिमुपास्महे ।
 करधृतलसच्छूलां कामारिचित्तमनोहरां
 मनसिजकृपालीलां लोलालकामलिकेक्षणाम् ॥ ३९ ॥
 कलालीलाशाला कविकुलवचःकैरववनी-
 शरज्ज्योत्स्नाधारा शशधरशिगुल्लाध्यमुकटी ।

पुनीते नः कम्पापुलिनतटसौहादतरला
 कदा चक्षुर्मार्गं कैनरुगिरिघानुष्क्रमहिषी ॥ ४० ॥
 नगः स्तान्त्रेभ्यः स्तनगरिमगवेण गुरुणा
 दधानेभ्यश्चूडाभरणममृतस्यन्दशिशिरम् ।
 सदा वास्तव्येभ्यः सविधमुवि कम्पाख्यसरितो
 यशोव्यापारेभ्यः सुकृतविभवेभ्यः पैशुपतेः ॥ ४१ ॥
 असूयन्ती काचिन्मरकतरुचो नाकिमुकुटी-
 कदम्बं चुम्बन्ती चरणनखचन्द्रांशुपटलैः ।
 तमोमुद्रां विद्रावयतु मम काञ्चीनिलयना
 हरोत्सन्नश्रीमन्मणिगृहमहादीपकलिका ॥ ४२ ॥
 अनाद्यन्ता काचित्सुजननयनानन्दजननी
 निरुन्धाना कान्तिं निजरुचिविलासैर्जलमुचाम् ।
 सरारेस्तारख्यं मनसि जनयन्ती स्वयमहो
 गलत्कम्पा शम्पा परिलसति कम्पापरिसरे ॥ ४३ ॥
 सुधाडिण्डीरश्रीः स्तितरुचिषु तुण्डीरविषयं
 परिष्कुर्वाणासौ परिहसितनीलोत्पलरुचिः ।
 स्तनाभ्यामानन्ना स्तवकयतु मे काङ्क्षिततरुं
 दशमैशानीना सुकृतफलपाण्डित्यगरिमा ॥ ४४ ॥
 कृपाधाराद्रोणी कृपणाधिपणाना प्रणमतां
 निहन्त्री संताप निगममुकुटोत्तंसकलिका ।
 परा काञ्चीलीलापरिचयवती पर्वतमुत्ता
 गिरा नीवी देवी गिरिशपरतन्ना विजयते ॥ ४५ ॥
 कविव्वश्रीकन्दा मुकुनपरिपाटी हिमगिरे-
 विधात्री विलेपा विषमशरवीरध्वजपटी ।

कथंकारं नाम्ने कम्पकुम्पुडा-मम्पुडा

नमोनाकं जगुर्नमिनागिनिगमापः ॥ १८ ॥

प्रतीनी पद्यामः प्रकट्ठनिनीनाम्पुणिज-

प्रभाराधीनीनां प्रदन्तिपडाचार कम्पग्रम् ।

चम्पनी गौपुम्णे पयि परपदेन्दुपामिज-

रगुभाद्रा कामाक्षीं पणिगतपरज्योतिरश्याम् ॥ १९ ॥

जम्भारातिप्रभृतिमुकुटी. पादयोः पीठयन्ती

गुम्फान्वाचा कविजनकृतान्सारमागमयन्ती ।

शम्पालदर्मी मणिमणरुनापाटलेः प्रापयन्ती

कम्पातीरे कविपरिपटा जृम्भते भाग्यमीमा ॥ ६० ॥

चन्द्रापीडा नतुरवदनां चन्नापादलीलां

कुन्दम्भेरां कुचभरनता कुन्तलोद्भूतभृङ्गाम् ।

मारारतेर्मदनशिखिनं मामल दीपयन्ती

कामाक्षीं ता कविकुलगिरा कल्पवल्लीमुपासे ॥ ६१ ॥

कालाम्भोदप्रकरमुपमां कान्तिभिस्तर्जयन्ती

कल्याणानामुदयसरणिः कल्पवल्ली कवीनाम् ।

कंदर्परेः प्रियसहचरी कल्मषाणां निहन्त्री

काञ्चीदेश तिलकयति सा कापि कारुण्यसीमा ॥ ६२ ॥

ऊरीकुर्वन्नुरसिजतटे चातुरीं भूवराणा

पाथोजानां नयनयुगले पारिपन्थ्यं वितन्वन् ।

कम्पातीरे विहरति रुचा मोघयन्मेघशैलीं

कोकद्वेपं शिरसि कलयन्कोऽपि विद्याविशेषः ॥ ६३ ॥

काञ्चीलीलापरिचयवती कापि तापिच्छलक्ष्मी-

जोड्यारण्ये हुतवहशिखा जन्मभूमि कृपायाः ।

माकन्दश्रीर्मधुम्कविताचातुरीकोकिलाना

मार्गे भूयान्मम नयनयोर्मान्मयी कापि विद्या ॥ ६४ ॥

सेतुर्मातर्भरतमयो भक्तिभाजां भवान्धौ
 लीलालोला कुवलयमयी मान्मयी वैजयन्ती ।
 काञ्चीभूषा पशुपतिदृशां कापि कालाञ्जनाली
 मत्कं दुःखं शिथिलयतु ते मञ्जुलापाङ्गमाला ॥ ६५ ॥
 व्यावृण्वानाः कुवलयदलप्रक्रियाधैरमुद्रां
 व्याकुर्वाणा मनसिजमहाराजसाम्राज्यलक्ष्मीम् ।
 काञ्चीलीलाविहृतिरसिके काङ्क्षित नः क्रियासु-
 र्वन्धच्छेदे तव नियमिना वद्धदीक्षाः कटाक्षाः ॥ ६६ ॥
 कालाम्भोदे शशिरुचि दलं कैतरुं दर्शयन्ती
 मध्येसौदामनि मधुलिहा मालिका राजयन्ती ।
 हंसारावं विकचकमले मञ्जुमुल्लासयन्ती
 कम्पातीरे विलसति नवा कापि कारुण्यलक्ष्मीः ॥ ६७ ॥
 चित्रं चित्रं निजमृदुतया भर्त्सयन्पल्लवालीं
 पुंसां कामान्भुवि च नियतं पूरयन्पुण्यभाजाम् ।
 जातः शैलान्न तु जलनिधेः स्वैरसंचारशीली
 काञ्चीभूषा कलयतु शिवं कोऽपि चिन्तामणिर्मे ॥ ६८ ॥
 ताम्राम्भोजं जलदनिकटे तत्र बन्धूकपुष्पं
 तस्मिन्मल्लीकुसुमलुपमां तत्र वीणानिनादम् ।
 व्यावृण्वाना सुकृतलहरी कापि काञ्चीनगर्या-
 मैशानी सा कलयतितरामैन्द्रजालं विलासम् ॥ ६९ ॥
 आहाराशं त्रिदशसदसामौश्रये चातकाना-
 भौकाशोपर्यपि च कलयन्नालय तुङ्गमेषाम् ।
 कम्पातीरे विहरतितरा कामधेनु कवीना
 नन्दस्मेरो मदननिगमप्रक्रियासंप्रदाय ॥ ७० ॥

आर्द्राभूतैर्गन्धैर्नृणां गन्धलीनां विभवे-

गन्धार्णवैर्गन्धैर्नृणां गन्धलीनां विभवे ।

कान्तैर्भूतैर्गन्धैर्नृणां गन्धलीनां विभवे-

कान्तैर्भूतैर्गन्धैर्नृणां गन्धलीनां विभवे ॥ ७१ ॥

आधुन्यन्तैः तरुणैर्गन्धैर्नृणां गन्धलीनां विभवे-

मानन्दिन्यैः निजपदजुगामानकातीपुगयै ।

आत्माहीन हृदयमरिभैर्गन्धैर्नृणां विभवे-

राराग्यायैः स्पृहयतितराभादिमायैः जनन्यैः ॥ ७२ ॥

दूर वानां त्रिदशमदसां दुःखसिन्धोन्तरिजं

मोहक्ष्वेदधिनिरुहवने तीक्ष्ण तारं कुटारम् ।

कम्पातीरे प्रणयिकविभिर्वर्णितोद्यसरिजं

शान्त्यै सेवे सकलविपदा शंकरं तत्कलत्रम् ॥ ७३ ॥

खण्डीकृत्य प्रकृतिकुटिलं कल्मषं प्रातिभश्री-

शुण्डीरत्वं निजपदजुषां शून्यतन्द्रं दिशन्ती ।

तुण्डीराख्ये महति विषये स्वर्णवृष्टिप्रदात्री

चण्डी देवी कलयति रति चन्द्रचूडालचूली ॥ ७४ ॥

येन ख्यातो भवति स गृही पूरुषो मेरुधन्वा

यद्वृक्षेण मदननिगमप्राभवं बोधवीति ।

यत्प्रीत्यैव त्रिजगदधिपो जृम्भते किंप्रचानः

कम्पातीरे स जयति महान्कश्चिदोजोविशेषः ॥ ७५ ॥

धन्या धन्या गतिरिह गिरां देवि कामाक्षि कामं

निन्धां भिन्धात्सपदि जडतां कल्मषादुन्मिषन्तीम् ।

साध्वी साध्वीरसमधुरतामञ्जनी मञ्जुरीति-

वर्णीवेणी झटिति वृणुतात्स्वर्बुनीस्पर्धिनी माम् ॥ ७६ ॥

यस्या वाटी हृदयकगलं कौमुदी योगभाजा
 यस्याः पीठी सततशिशिरा ग्रीकरैर्मकरन्दैः ।
 यस्या पेटी श्रुतिपरिचलन्मौलिरवस्य काञ्ची
 सा मे सोमाभरणमहिषी साधयेत्काङ्क्षितानि ॥ ७७ ॥
 एका माता सकलजगतामीयुषी ध्यानगुद्रा-
 मेकाम्राधीश्वरचरणयोरेकताना समिन्धे ।
 ताटद्वोघन्मणिगणरुचातामर्कणप्रदेशा
 तारुण्यश्रीस्तवकितरुचा तापसी कापि बाला ॥ ७८ ॥
 दन्तादन्तिप्रकटनकरी दन्तिभिर्मन्दयानै-
 र्मेन्दाराणां मदपरिणतिं मध्मती मन्दहासैः ।
 अङ्गूराभ्यां मेनसिजतरोरङ्कितोराः कुचाभ्या-
 मन्तःकाञ्चि स्फुरति जगतामादिमा कापि माता ॥ ७९ ॥
 त्रियम्बककुटुम्बिनी त्रिपुरसुन्दरीमिन्दिरां
 पुलिन्दपतिसुन्दरीं त्रिपुरभैरवीं भारतीम् ।
 मत्तङ्गकुलनायिकां महिषनर्दिनीं मातृकां
 भणन्ति विबुधोत्तमा विहृतिमेव कामाक्षि ते ॥ ८० ॥
 महासुनिमनोनटी महितरम्यकम्पातटी-
 कुटीरकविहारिणी कुटिलबोधसंहारिणी ।
 सदा भवतु कामिनी सकलदेहिनां स्वामिनी
 कृपातिशयकिंकरी मम विभूतये शांकरी ॥ ८१ ॥
 जैडा प्रकृतिनिर्घना जनविलोचनारुतुदा •
 नरा जननि वीक्षणं क्षणमवाप्य कामाक्षि ते ।
 वच नु मधुनाधुनीं प्रकटयन्ति पौरवरी-
 विभूतिषु विडम्बना वपुषि मन्मथीं प्रक्रियाम् ॥ ८२ ॥

घनस्तनतटस्फुटस्फुरितकञ्चुली चञ्चली-

कृतत्रिपुरशासना सुजनशीलितोपासना ।

दृशोः सरणिमश्रुते मम कदा नु काञ्चीपुरे

परा परमयोगिनां मनसि चित्कला पुष्कला ॥ ८३ ॥

कवीन्द्रहृदयेचरी परिगृहीतकाञ्चीपुरी

निरुद्धकरुणाशरी निखिललोकरक्षाकरी ।

मनःपथदनीयसी मदनशासनप्रेयसी

महागुणगरीयसी मम दृशोऽस्तु नेदीयसी ॥ ८४ ॥

धनेन न रमामहे खलजनान्न सेवामहे

न नापलगयामहे भगभयान्न दूयामहे ।

स्थिरां तनुमहे तरां मनसि किं च काञ्चीरत-

सारान्तककुटुम्बिनीचरणपलवोपासनाम् ॥ ८५ ॥

गुराः परिजना वपुर्गनरिजाय वैरायते

त्रिविष्टपनितम्बिनीकुचतटी च केलीगिरिः ।

अशोध्यमचलोद्भवं हृदयनन्दनं देहिना-
 गनर्धमधिकाञ्चि तत्किमपि रत्नमुदच्यते ।
 अनेन समलंकृता जयति शंकराङ्गसली
 फदास्य मम मानसं व्रजति पेटिकाविभ्रमम् ॥ ८९ ॥
 परामृतसाराहुता जगति नित्यमन्तश्चरी
 नृणामपि बहिश्चरी परमसंविदेकात्मिका ।
 महद्भिरपरोक्षिता सततमेव काञ्चीपुरे
 ममान्वहमहंमतिर्मनसि भातु माहेश्वरी ॥ ९० ॥
 त्वमेव सति चण्डिका त्वमिह देवि चासुण्डिका
 त्वमेव परमातृका त्वमपि योगिनीरूपिणी ।
 त्वमेव किल शाभवी त्वमपि कामकोटी जया
 त्वमेव विजया त्वयि त्रिजगदम्ब किं ब्रूमहे ॥ ९१ ॥
 परे जननि पार्वति प्रणतपालिनि प्राप्तिभ-
 प्रदानि परमेश्वरि त्रिजगदाश्रिते शाश्वति ।
 त्रियन्त्रककुटुम्बिनि त्रिपदसद्भिनि त्रीक्षणे
 त्रिशक्तिमयि वीक्षणं मयि निधेहि कामाक्षि ते ॥ ९२ ॥
 मनोमधुकरोत्सवं विदधती मनीषाजुषां
 स्वयंप्रभववैखरीविपिनवेदिकालम्बिनी ।
 अहो शिशिरिता कृपामधुरसेन कम्पातटे
 चराचरविधायिनी चरति कापि चिन्मञ्जरी ॥ ९३ ॥
 कलावति कलामृतो मुकुटमीमि लीलावति
 नृहावति महेश्वरे भुवनमोहने भास्वति ।
 प्रभावति रमे सदा महितरूपशोभावति
 त्वगावति परे मता सुन्दरान्बुधायवति ॥ ९४ ॥

घनस्तनतटस्फुटस्फुरितकञ्चुली चञ्चली-

कृतत्रिपुरशासना मुजनशीलितोपासना ।

दृशोः सरणिमश्रुते मम कदा नु काञ्चीपुरे

परा परमयोगिनां मनसि चित्कला पुष्कला ॥ ८३ ॥

कवीन्द्रहृदयेचरी परिगृहीतकाञ्चीपुरी

निरुढकरुणाशरी निखिललोकरदाकरी ।

मनःपथदवीयसी मदनशासनप्रेयसी

महागुणगरीयसी मम दृशोऽस्तु नेदीयसी ॥ ८४ ॥

घनेन न रमामहे खलजनान्न सेवामहे

न चापलमयामहे भवमयान्न दूयामहे ।

स्थिरां तनुमहे तरां मनसि किं च काञ्चीरत्त-

सरान्तककुटुम्बिनीचरणपल्लवोपासनाम् ॥ ८५ ॥

सुराः परिजना वपुर्मनसिजाय वैरायते

त्रिविष्टपनितम्बिनीकुचतटी च केलीगिरिः ।

गिरिः सुरभयो वयस्तरुणिमा दरिद्रस्य वा

कटाक्षसरणौ क्षणं निपतितस्य कामाक्षि ते ॥ ८६ ॥

पवित्रय जगन्नयीविवुधवोधजीवातुभिः

पुरत्रयविर्मर्दिनः पुलककञ्चुलीदायिभिः ।

यत्प्रीत्यैव निरीक्षणैर्व्यसनमोक्षणैर्वीक्षणै-

रशिरोमणिं करुणयैव कामाक्षि माम् ॥ ८७ ॥

कम्पात्कृतखेलनाः करुणयैव काञ्चीपुरे

वन्या धन्यमुकुलत्विपः शुभकदम्बपूर्वाङ्कुराः ।

निन्द्यां रालसाः कविजनेषु ते वन्धुराः

साध्वी मातुलमकृपारसाः परिपतन्ति मार्गे दृशो ॥ ८८ ॥

वर्णानि

स्व-पाठ २ 'निरीक्षणशिरोमणे' इति घ-पाठ. ३. ५

१ शोण्डोयम् शौर्यं नोलवर्णं भवति 'कलापिमुकुटत्विप' शुभकदम्बपूर्वाङ्कुराः

असौध्यमचलोद्भवं हृदयनन्दनं देहिना-

गनर्धमधिकाञ्चि तत्किमपि रत्नमुद्द्योतते ।

अनेन समलंकृता जयति शकरालस्थली

कदास्य मम मानसं व्रजति पेटिकाविभ्रमम् ॥ ८९ ॥

परामृतझराण्डता जगति नित्यमन्तश्चरी

नृणामपि बहिश्चरी परमसंविदेकात्मिका ।

महद्भिरपरोक्षिता सततमेव काञ्चीपुरे

गमान्वहमहंमतिर्मनसि भातु माहेश्वरी ॥ ९० ॥

त्वमेव सति चण्डिका त्वमिह देवि चामुण्डिका

त्वमेव परमातृका त्वमपि योगिनीरूपिणी ।

त्वमेव किल शाभवी त्वमपि कामकोटी जया

त्वमेव विजया त्वयि त्रिजगदम्ब किं ब्रूमहे ॥ ९१ ॥

परे जननि पार्वति प्रणतपालिनि प्रातिम-

प्रदात्रि परमेश्वरि त्रिजगदाश्रिते शाश्वति ।

त्रियम्बककुटुम्बिनि त्रिपदसङ्गिनि त्रीक्षणे

त्रिशक्तिमयि वीक्षणं मयि निधेहि कामाक्षि ते ॥ ९२ ॥

मनोमधुकरोत्तमं विदधती मनीषाजुषां

स्वयंप्रभववैखरीविपिनवेदिकालम्बिनी ।

अहो शिशिरिता कृपामधुरसेन कम्पातटे

चराचरविधायिनी चरति कापि चिन्मञ्जरी ॥ ९३ ॥

कलावति कलामृतो मुकुटसीम्नि लीलावति

नृहावति महेश्वरे भुवनमोहने भास्वति ।

प्रभावति रमे सदा महितरूपशोभावति

त्वावति परे सता गुरुवृषास्त्रुयागवति ॥ ९४ ॥

[illegible][illegible]

2010年12月10日

1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 26

1949年10月1日

[illegible]

॥३॥१॥३॥ ३-१-१॥३॥३॥ ३-१-१॥३॥३॥

[illegible]

जय जगदीश्वर १९६०

ਜਿਸਦਾ ਨਾਂ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਹੈ ।

ਸਮੇਤ ੧੧ ਨੰ. ੩੫, ਅਤੇ ੧੧੫(੧੧)

ਸਮ ਸਾਖੀ ਸੇਵਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ॥ ੨੭ ॥

सुतनजननि भूषामु र रं र नमो

कलुषशमनि कल्याणीमिति नमस्ते ।

निसिञ्जनिगमोये नित्यक्षे नमो

परशिवमयि वास-छेदने नमस्ते ॥ २८ ॥

मंगोविपिनभाविन सन्तमेव काशीपुरे

निहारगिन्ना परा परममविदुर्नीले ।

कटाक्षनिगैर्दृष्ट हृदयमुपदन्तावत्

चिरं नयतु मामकं त्रिपुरपेरिसीमन्निनी ॥ ६९ ॥

कण्ठाक्षी काञ्चीपुरमणिविपजीलयशरी-

शिरःकम्पा कम्पावमनिरनुकम्पाजलनिधिः ।

घनश्यामा श्यामा कठिनकुचसीमा गनपि मे

गृगाक्षी कामाक्षी हरनटनसाक्षी विहरताम् ॥ १०० ॥

१. 'वरुणानिधे' इति घ-पाठ २ 'मुष्म्य' इति घ-पाठ. ३ अयमो
श्लोक क-घ-पुस्तकयोर्नास्ति

एवं परचरप्रदं प्रकृतिपेगलं पावनं
 परापरचिदाकृतिप्रकटनप्रदीपायितम् ।
 सत्य पठति नित्यदा मनसि भावयन्नम्बिकां
 जपैरलमलं मत्तैरधिकदेहसंशोषणैः ॥ १०१ ॥
 इति श्रीमृरविनावैभौमहर्षी पद्मसत्त्वा ह्युतिशतम् ।
 (समाप्तेयं सूकपञ्चशती ।)

महाकविश्रीक्षेमेन्द्रकृतः

चतुर्वर्गसंग्रहः ।

प्रथम परिच्छेदः ।

सत्यस्कन्धस्तरुणकरुणापूतपीयूषसिक्तः
 क्षान्तिच्छायः शुभमतिलतालंकृतः शीलमूलः ।
 भूयात्सत्त्वप्रसवविलसत्पल्लवः पुण्यभाजां
 धर्मः प्रोद्यत्कुशलकुसुमः धीफलो मङ्गलाय ॥ १ ॥
 उपदेशाय शिष्याणां संतोषाय मनीषिणान् ।
 क्षेमेन्द्रेण निजश्लोकैः क्रियते वर्गसंग्रहः ॥ २ ॥
 धर्मः शर्म परत्र चेह च नृणां धर्मोऽन्धकारे रविः
 सर्वापत्प्रशमनः सुमनसा धर्माभिधानो निधिः ।
 धर्मो बन्धुरवान्ववे पृथुपथे धर्मः सुहृन्निश्चलः
 संसारोरुमरुस्थले सुरतरुर्नास्त्येव धर्मात्परः ॥ ३ ॥
 कर्णे धर्मकथा मुखे परिचितं धर्माभिरामं वच-
 क्षिते धर्ममनोरथे प्रणयिनी सर्वत्र धर्मस्थितिः ।
 क्राये धर्मनयी क्रिया परिकर सोऽयं शुभप्राप्तये
 कल्पानवपदेऽप्युपपन्नवल्ग्वेगन्पृष्ठवेलाफले ॥ ४ ॥
 निन्द्य जन्म मनोहस्तिरन्तरमन्ना यन्मनुष्यवर्तन
 बुद्ध्य हीने नन्द्य शुभकर्मविरलस्तुल्यवेष्ट पशून् नृ ।

गुह्यः पाणिङ्गल-नीना भवति मरुतलोत्त- ॥ १ ॥
 पाणिङ्गलं भवति नीनां शुक्रमः जगिरीतं ॥ २ ॥
 पाणिङ्गलं गन्धः ॥ ३ ॥
 मातृगर्भपाण्डुरेण मातृज्जगन्मोहः ॥ ४ ॥
 जगन्मोहं हृदि निमग्नयेन जीवन् न जगन्-
 मोहोद्भवः प्रजमश्नतां पाणिङ्गलं ॥ ५ ॥
 तद्वैदिकं शुभ्रजगिनी ॥ ६ ॥
 तत्पाणिङ्गलं मरुतलोत्त- ॥ ७ ॥
 अन्धः स एव जगन्मोहः ॥ ८ ॥
 मृतः स एव जगन्मोहः ॥ ९ ॥
 हितं न किञ्चिद्विहितं परस्व दत्तं न विन न च गन्धः ॥ १० ॥
 यस्मिन्दिने निष्कलता प्रयानमायुः स कालः ॥ ११ ॥
 न दानतुल्यं धनमन्यदस्ति न सत्यतुल्यं ज्ञानमन्यदस्ति ।
 न शीलतुल्यं शुभमन्यदस्ति न क्षान्तिरुल्यं हितमन्यदस्ति ॥ १२ ॥
 सत्यं वाचि हृदि प्रसादमयता मनीषया ध्यामिनी
 पाणौ दानविशुक्तिरात्मजननकेशान्तनिन्ता मतौ ।
 संसक्ता हृदये दयैव दयिता काये पराश्रोत्रमो
 यस्यैकः पुरुषः स जीवति भवे भ्राम्यन्त्यजीवाः परे ॥ १३ ॥
 परप्राणत्राणप्रणिहितधिया धर्मजननी
 दयैवैका लोके सकलजनताजीवितगुधा ।
 असामान्यं पुण्य मुनिभिरुदित ज्ञाननयने-
 रहिंसा ससारे स्वपरकुशलछाध्यसरणिः ॥ १४ ॥
 प्राणाना परिरक्षणाय सतत सर्वा क्रिया प्राणिना
 प्राणेभ्योऽप्यधिक समस्तजगता नास्त्येव किञ्चित्प्रियम् ।

१ 'श्रुतिवर्जित' इति पाठ २ 'दानावमुक्तता जनमन -' इति पाठ ३
 इति पाठ

पुण्यं तस्य न शक्यते गणयितुं यः पूर्णकारुण्यवा-

न्प्राणानामभयं ददाति सुकृती तेषामर्हिसाव्रतः ॥ १३ ॥

स एव सत्त्वाभरणप्रभावभूर्भुवः प्रकामाभरणं नरोत्तमः ।

सुराम्बुजे यस्य वसत्यनत्यया सदैव सत्याभरणा सरस्वती ॥ १४ ॥

क्लिन्नं कोपनिपण्णमर्थिविफलं शल्यायते यत्परं

वित्तं क्लेशनिमित्तमेव मलिनं यातु स्वयं तत्क्षयम् ।

यत्कारुण्यपरोपकारविकलं भूभारभूतं वपुः

स्वार्थासक्तमनर्थसार्थसदनं मा मास्तु तत्कस्यचित् ॥ १५ ॥

वन्धः स पुंसां त्रिदशाभिवन्धः कारुण्यपुण्योपचयक्रियाभिः ।

संसारसारत्वमुपैति यस्य परोपकाराभरणं शरीरम् ॥ १६ ॥

परद्रविणनिस्पृहः परकलत्रनिष्कौतुकः

परप्रणयवत्सलः परनिकारवन्द्यक्षमः ।

परस्तुतिविशारदः परगुणापवादोज्झितः

परार्तिहरणोद्यतो भवति भूरिपुण्यैर्नरः ॥ १७ ॥

पद्मानामिव सा सतां सगुणता या संश्रयार्हा श्रियः

सा श्रीर्भद्रगजेन्द्रभूर्तिरिव या दानेन विभ्राजते ।

तद्दानं नवचन्द्रवद्यदनिशं मानेन संपूर्यते

मानोऽसौ तृणवन्न यः परिचयम्लानः शनैः शुष्यति ॥ १८ ॥

लक्ष्मीर्दानफला श्रुतं शमफलं पाणिः सुरार्चाफल-

श्चेष्टा धर्मफला परार्तिहरणक्रीडाफलं जीवितम् ।

वाणी सत्यफला जगत्सुखफलस्फीता प्रभावोन्नति-

र्भव्याना भवशान्तिचिन्तनफला भृत्यै भवत्येव धी ॥ १९ ॥

शील शील्यता कुलं कलयता मद्भावमभ्यस्यता

न्याज वर्जयता गुण गणयता धर्मे धिय वध्नाताम् ।

क्षान्ति चिन्तयता तम शमयता तत्त्वश्रुति शृण्वता

मसारे न परोपकारमदृश पश्यामि पण्य सताम् ॥ २० ॥

तीर्थानि दीर्घाध्वपरिश्रमाणि बहुव्ययानि क्रतुऽम्बगणि ।
तपांसि मुक्त्वा तनुशोषणानि हिंसाविरामे रमतां मतिर्व ॥ २१ ॥

यज्वा विप्रैः शुचिरनुचरः संगतात्मा तपस्वी

मग्नी विद्वानवनिवनिताभूषणं भूमिपालः ।

धर्मोद्याने मुकृतसलिलासारसंसिच्यमाने

पूर्णः सोऽयं कृतयुगतरोर्भाविनो बीजवापः ॥ २२ ॥

दम्भेन शीलव्रतमस्पृहत्वं विरक्तता श्रोत्रियता मृदुत्वम् ।

एतानि मूलानि निगूढगूढकौटिल्यलीनानि कलिद्रुमस्य ॥ २३ ॥

यावन्ति दानानि वदन्ति सन्तस्तपांसि तीर्थानि च यानि सन्ति ।

तत्पुण्यमेकत्र विभाति सर्वं महार्हमेकत्र च निःस्पृहत्वम् ॥ २४ ॥

सतामदैन्यं वदनस्य शोभा निर्लेभितान्तर्वचसामयाच्चा ।

कायस्य सत्सेव्यमसेवकत्वं पाणेरनुत्तानतलत्वमेव ॥ २५ ॥

मान्यः कुलीनः कुलजात्कलान्विद्वान्कलाज्ञाद्विदुषः सुशीलः ।

धनी सुशीलाद्धनिनोऽपि दाता दातुर्जिता कीर्तिरयाचकेन ॥ २६ ॥

तसैस्तीव्रव्रतैः किं विकसति करुणास्यन्दिनी यद्यहिंसा

किं दूरैस्तीर्थसारैर्यदि शमविमलं मानसं सत्यपूतम् ।

यत्नादन्योपकारे प्रसरति यदि धीर्दानपुण्यैः किमन्यैः

किं मोक्षोपाययोगैर्यदि शुचिमनसामच्युते भक्तिरस्ति ॥ २७ ॥

इति धर्मप्रशसा नाम प्रथम परिच्छेदः ।

द्वितीयः परिच्छेदः ।

प्रधानधाम्ना निधये धनाय नमोऽस्तु तस्मै गुणिनोऽपि यत्नात् ।

यदाशया निर्गुणभूपतीनामग्रे गुणान्पण्यदशा नयन्ति ॥ १ ॥

दानादिधर्मः क्रियते धनेन धनेन धन्या धनमाप्नुवन्ति ।

धनैर्विना कामकथापि नास्ति त्रिवर्गमूलं धनमेव नान्यत् ॥ २ ॥

यत्कीर्तिर्भटकुटोत्कटरणक्रीडा ममादिभ्यते

यन्मूर्खैः सुखलीलया कविशुकालापश्चिरं चर्व्यते ।

नीचैरवतारश्च सेवकस्यः स्वाभ्येन यद्वापने

तद्विषयस्य विलासनृत्तवसतेरुत्तृत्तवृत्तायितम् ॥ ३ ॥

पूजा धनेनैव न सत्कुलेन कीर्तिर्धनेनैव न विरुमेण ।

रूप धनेनैव न यौवनेन क्रिया धनेनैव न जीवितेन ॥ ४ ॥

वृद्धा. प्रसिद्धा विबुधा विदग्धा शूराः श्रुतिज्ञाः कवयः कुलीनाः ।

विलोकयन्तः सधनस्य वरु जयेति जीयेति सदा वदन्ति ॥ ५ ॥

ऋद्ध्या युत निध्नलपदमनेत्र मौनान्वितं देवमिवाकुलीनम् ।

दीनः कुलीन. प्रणमन्कुलीन. कृताञ्जलिः स्तौति धनाभिकामः ॥ ६ ॥

तत्सादलब्धद्रविणस्य लाभे लब्धस्य रक्षानियमे यतेत ।

संरक्षमाणस्य सदा विवृद्धौ वृद्धस्य च स्थानविभागसर्गे ॥ ७ ॥ (युग्मम्)

धर्माधानोऽशशिशुचियमः प्रेयसीमिनवन्धु-

स्यानोन्माहोपचयविजयप्राणविद्याकलासौ ।

रूपे देहप्रमममये निर्विवादे विभागे

मेतः पश्चिमेतिरोपदिष्टः ॥ पञ्चोपदिष्टः ॥ १८ ॥

नरीक्षन्नामिव जीवमानां दार्ढ्यनिनाम्नः ॥ १९ ॥

मुख्यमप्येवमपानां नृपतः प्रेम्णोऽप्युक्तोऽपि ॥

कायस्थमापनमणेर्भूमिभूतां भूतानां ॥ २० ॥

दाग्निमेव कुतः मदेन कुतः देवेन विद्यायाः

जीतुं दुर्जनमग्नेन मग्निना जग्नेन युक्तः पशुः ॥

आलस्येन धनं पयाति निधनं क्लेशेन मानोऽर्जुन-

गोऽजादे-पश्चिमिमेव ॥ मुखमामः ममर्षा नृणाम् ॥ २१ ॥

मौन्यान्मृगार्थी मृगान्दृशोऽपि नागः प्रमादाद्दृग्भवेन ॥

नलः कुमहेन अपातिजश्च केशामदरः ॥ २२ ॥

मौम्यं प्रमादोऽपि नागः कुमहः केशभीक्ष्णः ॥

पन्न संकोचदा क्षोणा पद्मिन्या इव मपदः ॥ २३ ॥

कुभूपकृपान्तरलम्बनासित्तानि रन्ध्रेष्वट्ठगर्भमानाम् ॥

असंवृतैरिन्द्रियनामधेयैः पुंसां पयासीव परिधनन्ति ॥ २४ ॥

साक्षादे नवसौरभे मधुलिह्य पद्मोदरे ब्रन्धनं

दीपे रूपरताः प्रयान्ति सततापातात्पतद्भाः क्षमम् ॥

गीतेनैव मृगाः पतन्ति करिणीस्पर्शेन नीता गजा-

स्तस्मादिन्द्रियसक्तिरेव सहसा पुरा विपद्वृत्तिः ॥ २५ ॥

कुलं कुवृत्त्या कलुषीकृतं तैः कृतो गुणौघस्तृणतुल्यमूल्यः ॥

मानस्य मूले निहितः कुठारः प्राप्त न वित्त परिरक्षित येः ॥ २६ ॥

जातः सत्कुलजः स नीचविनयी सेवावमानैरध-

स्तस्योग्रं पतितः स्वमानयशसोर्द्वेहिणः शापानलः ॥

तेनास्वस्तिमता स्वहस्तनिहित याच्ञाविष भक्षित

वित्तं येन न रक्षितं रिपुमुख तेन स्थित वीक्षितुम् ॥ २७ ॥

धावन्सेवितुमेति साधुरधमं वन्द्यस्ततो यात्यसौ

नीता मूल्यतुला गुणाश्च गुणिभिः कश्चिन्न गृह्णाति तान् ॥

याच्चा गानमहाजनिर्भनरुना प्राप्तं न किञ्चित्तया

किं किं चा न विधीयते धनधिया धन्यः स यस्मास्ति तत् ॥ २२ ॥

विचाकलापरिचयः क्षितिपालसेवा

दिग्दीपमार्गगिरिसंभ्रमणप्रयासः ।

युद्धक्रियाध भुवि भोजनलामलोभा-

त्तद्विचलभ्यमिति वित्तवतां प्रवादः ॥ २३ ॥

तावद्धर्मकथा मनोभवरुचिमोक्षस्पृहा जायते

यावत्तृप्तिस्तोदयेन न जनः बुद्ध्यामकुक्षिः क्षणम् ।

प्राप्ते भोजनचिन्तनस्य समये वित्तं निमित्तं विना

धर्मे कस्य धियः स्मरं स्मरति कः केनेक्ष्यते मोक्षभूः ॥ २४ ॥

आर्घ्यकृष्टि विधातुं कटुरटनपटुर्दाम्भिकः श्रीजडाना

जानात्यन्यासहिष्णुर्वितथनिजगुणस्तोत्रपाठेष्वलज्जः ।

आर्यः कुर्यान्न सेवां कुलविनयगुणैस्तेन सूकोऽर्थनायां

तीक्ष्णानां मार्गणाना भवति हि पुरतः क्षमापतेर्लक्षलामः ॥ २५ ॥

स्वर्धप्रसात्ता नाम द्वितीयः परिच्छेदः ।

तृतीयः परिच्छेदः ।

ललितललनालीलोदञ्चद्विलोलविलोचनो-

त्पलवनरुचा चञ्चन्तीना चयैरिव चर्चिता ।

सुरभिसुहृद पक्षच्छायावृतेव च षट्पदैः

कुसुमधनुष श्यामा मूर्तिस्तनोतु सुखानि वः ॥ १ ॥

भ्रमद्भ्रमरकेतकीविकसदेकपत्रप्रभाः

सनीलमणिनायका इव विमुक्तमुक्तालताः ।

दृश शशिकला इव प्रचितपक्ष्मलेशाङ्किता

जयन्ति हरिणीदृशाममृतकालकूटच्छटाः ॥ २ ॥

क्रतु धनाना फलमग्न्यमाहुः फल क्रतूनामविवादि पुण्यम् ।

पुण्यस्य पूर्णं फलमिन्द्रलोको द्विरष्टवर्षाः स्त्रिय एव नाकः ॥ ३ ॥

पुनः प्रतिपद्यते अथ पुनः प्रतिपद्यते

कृष्णानामादिभिरपि तद्विधानं न विधीयते ।

निर्गुणोऽहं कैरिणा नमनक्षो-समिपोगोऽहं

संस्मृत्युनिनाम के लक्ष्मणे मित्रा ततः ॥ ३ ॥

लज्जान्तो मनसि प्राप्नुयैति शंभेन मनसा-

शिवत्वात्प्राप्तुः स्वर्गात् कुजात् यत्कालात्वा अजायः ।

सात्यवान. प्रसिद्धिर्दिग्ताभ्यां मृणाली

ह्रीं भो सुवलयुक्तं त्रिमानं कदाचि ॥ १ ॥

अयोमयानां हृदयेषु तेषां कोऽप्यास्ति नूनं कलिशोपदेशः ।

सोढानि यैः प्रौढनिलाशिनीनां कर्णान्मनुक्तानि बिभ्रोतनानि ॥ ६ ॥

कुवलयमयी लोलापात्रे तरङ्गमयी श्रुतः

अशिशतमयी वरे गात्रे मृणाललतामयी ।

मलयजमयी स्पर्शे तन्वी तुषारमयी स्मिते

दिशति विषमं स्मृत्या तापं किमभिमयीव सा ॥ ७ ॥

स्तरशरनिशिताश्याः कम्पयन्ते न केषा

कुरव इव कटाक्षाः प्रौढशल्या मनांसि ।

भुवनजनजिगीपोत्साहयोगाय येषा-

मधिचपलतराणां निश्चला कर्णमैत्री ॥ ८ ॥

स्तनस्थली हारिणि सुन्दरीणां नितम्बविम्बे रक्षणासनाये ।

धत्ते विशेषाभरणाभिमानलीलानवोल्लेखलिपिप्रपञ्चम् ॥ ९ ॥

कान्ताया विलसद्विलासहसितसच्छाशवश्चामरं

संसक्तावभिषेकहेमकलशौ यच्चन्दनाङ्कौ स्तनौ ।

यत्कार्तस्वरकान्ति चारु जघन सिंहासनं भूभ्रजां

साम्राज्यं तदिदं जयाजयमयः शेषस्तु चिन्तामयः ॥ १० ॥

नासादितानि वनवासद्वन्द्वतेन

चित्राणि नेत्रचरितानि मृगैर्मृगाक्ष्याः ।

तत्कान्तिरुज्ज्वलरुचिव्यसनादहो नु

हेमा हुताशपतनैरपि नैव लब्धा ॥ ११ ॥

अग्निवपयोधरोद्गतिविषमस्थितिहारहंसमुसपतिता ।

शैवलवलीव चास्यास्त्रिककलिता भाति रोमलता ॥ १२ ॥

नेयं तरुण्यासिवली तरङ्गकुसङ्गिनी राजति रोमराजिः ।

सात्वा गतोऽस्यां सरकेलिवाप्यां कलङ्कलेखामपहाय चन्द्रः ॥ १३ ॥

कर्णे कोकिलकामिनीकलरवः संतससूचीचयः

फुल्लाशोकपलाशचम्पकवनाद्युद्दामदावानलः ।

तन्वङ्ग्या विरहे वसन्तसमयः कालः किमन्यन्नृणां

देहोच्चाटनमेव पदपदघटाघ्राणातिथिर्भन्मथः ॥ १४ ॥

आपाण्डुता मदनकीर्तिसखी मुखेन्दौ

प्रौढिं विभर्ति विरहे हरिणायताश्याः ।

अच्छिन्नवाप्पविसरारुणनेत्रकोण-

लीनप्रतापमिव मन्मथमुद्वहन्त्याः ॥ १५ ॥

वियोगे तन्वङ्ग्या हृदयदमने दैन्यसदने

घने भर्तृलेहान्मदनदहने धैर्यचलने ।

समासन्ने चिन्ताव्यसनशमने प्राणगमने

तनुस्तापम्लाने वलति नलिनीपत्रशयने ॥ १६ ॥

दाक्षिण्यप्रणयेन पादपतिते कान्ते मया नेक्षिते

प्राणानां ज्वलितः प्रवासपिशुनः शापानलः पश्यसि ।

एतैः संभ्रमकातरे किमधुना मिथ्यासमाश्रवासनैः

संतापाय सखि त्वयैव ननु मे मानोपदेशः कृतः ॥ १७ ॥

समायाते पत्यौ बहुतरदिनप्राप्य पदवीं

समुल्लङ्घ्याविभ्रागमनचतुरं चारुनयना ।

१ आयाते दयिते मरुस्थलभुवानुद्दीक्ष्य दुर्लभता तन्वङ्ग्या परितोषवाप्पतरला-
मासज्य दष्टि मुळे । दत्त्वा पीलशनीकरीरज्वल स्वेनादलेनादरादुन्मृष्ट करभस्य केसर-
सदाभारावलग्न रज ॥ इत्युत्तमपुत्रकवेरय श्लोक सुभाषितावलि-सूक्तिमुक्तावलि-शार्दूल-
रपस्यति-दशरूपवलोकादिषु प्रसिद्धः. 'समायाते' इत्यादिभेदेन्द्रश्लोकस्त्वस्य च्छायास्वरूपः

न कस्य कुर्वन्ति शमोपदेशं स्वमोपमानि प्रियसंगतानि ।
जरानिपीतानि च यौवनानि कृतान्तदष्टानि च जीवितानि ॥ १५ ॥

चिन्त्यन्ते यदि नाम रामनहुषश्चेतादिराजर्षयः

किं तैर्याति विशालकालकलनामीलकथाकौतुकैः ।

गण्यन्ता स्वदृशैव भूरिचिभवा दृष्टाश्च नष्टाश्च ये
तस्मात्सर्वमनित्यताकवलितं ज्ञात्वा शमः स्मर्यताम् ॥ १६ ॥

यदा लोला लक्ष्मीः क्षितिपतिरणारण्यहरिणी

यदा स्वप्नोन्मेपा तनुघनतडिद्यौवनरुचिः ।

यदा कालः कामं जनजलजकिञ्जलकमधुप-

स्तदा संसारेऽस्मिन्नविबुधमनो नोपरमते ॥ १७ ॥

संतोषान्भः पिबति निभृतस्वच्छमिच्छामयूरी

भ्रान्त्वा चान्तःकरणहरिणो याति विश्रान्तिमन्तः ।

लीनश्चायं शमतरुजले शीतले तापतान्ति

मीलत्कामस्त्यजति नियतं मत्तचित्तद्विपेन्द्रः ॥ १८ ॥

याते भोगे स्मरणपदवी सक्तनानावियोगे

शोकः स्तोत्रं स्पृशति न मनः सर्वथा निर्व्यथानाम् ।

काले काले किल कलयतामन्तवत्सर्वमन्तः

प्रायः कायक्षयपरिचये निश्चये निर्भरं नः ॥ १९ ॥

यातु व्यक्ति कुमुदसमयः संचयः सौरभानां

वे खलन्तो मलयनिलयाः सर्तत वान्तु वाता ।

कालः कामः क्षयः धृतिः पद्मलाक्षीकटाक्षैः

शान्तिश्च ते स्थिरानुबलम्बी निर्विकारे ममागु ॥ २० ॥

जरा । तानि । जरा । तानि । जरा । तानि । जरा । तानि । जरा । तानि ।

जरा । तानि । जरा । तानि । जरा । तानि । जरा । तानि । जरा । तानि ।

जरा । तानि । जरा । तानि । जरा । तानि । जरा । तानि । जरा । तानि ।

जरा । तानि । जरा । तानि । जरा । तानि । जरा । तानि । जरा । तानि ।

जरा । तानि ।

न कस्य कुर्वन्ति शमोपदेशं स्वप्नोपमानि प्रियसंगतानि ।

जरानिपीतानि च यौवनानि कृतान्तदृष्टानि च जीवितानि ॥ १५ ॥

चिन्त्यन्ते यदि नाम रामनहुषध्वेतादिराजर्षयः

किं तैर्याति विशालकालकलनामीलत्कथाकौतुकैः ।

गण्यन्ता स्वदृशैव भूरिविभवा दृष्टाश्च नष्टाश्च ये

तस्मात्सर्वमनित्यताकवलितं ज्ञात्वा शमः स्मर्यताम् ॥ १६ ॥

यदा लोला लक्ष्मीः क्षितिपतिरणारण्यहरिणी

यदा स्वप्नोन्मेपा तनुधनतडिद्यौवनरुचिः ।

यदा कालः कामं जनजलजकिञ्जल्कमधुप-

स्तदा संसारेऽस्मिन्निविबुधमनो नोपरमते ॥ १७ ॥

संतोषान्भः पिबति निभृतस्वच्छमिच्छामयूरी

भ्रान्त्वा चान्तःकरणहरिणो याति विश्रान्तिमन्तः ।

लीनध्यायं शमतुरुजले शीतले तापतान्ति

मीलत्कामस्त्यजति नियतं मत्तचित्तद्विपेन्द्रः ॥ १८ ॥

याते भोगे स्तरणपदवीं सक्तनानावियोगे

शोकः स्तोके स्पृशति न मनः सर्वथा निर्व्यथानाम् ।

काले काले किल कलयतामन्तवत्सर्वमन्तः

प्रायः कायक्षयपरिचये निश्चये निर्भरं नः ॥ १९ ॥

यातु व्यक्तिं कुसुमसमयः संचयः सौरभानां

खे खेलन्तो मलयनिलयाः संततं बान्तु वाताः ।

काम काम क्षपयतु धृतिं पश्मलाक्षीकटाक्षैः

शान्तिश्चित्ते स्मिरनुस्वसखी निर्भिकारे मगाम्बु ॥ २० ॥

भट्टवीरेश्वरकृतम्

अन्योक्तिशतकम् ।

प्रोन्मीललोलमौलिश्लथविकटजटाजालमालोक्य मुख-

न्गङ्गासंपातजातभ्रमभरविवशो विक्षिपल्लोचनानि ।

आकर्षन्मौक्तिकालीं गिरिवरदुहितुः कण्ठसीमात उच्चैः

प्रातः श्रीहैमवत्या तदनु विहसितो लज्जितः पातु शंभुः ॥ १ ॥

पद्मं मुग्धतरं फलं सुमधुरं सौरभ्यमभ्युन्नतं

चञ्चत्काञ्चनजित्वरं पुनरहो त्वत्केसरं सुन्दरम् ।

लावण्यं पुनरुत्तमं किमपरं किं तु स्फुरत्कण्टक-

व्यग्रं नालमिदं सरोरुह परं तेनातिदूयामहे ॥ २ ॥

यस्मिन्स्फीतमहो निपीतमधुना दिव्यं मधु त्वेच्छया

नीतान्येव दिनानि केलिभिरहो संयापिता शर्वरी ।

तस्मिन्शीतनिपातजातविकले मल्लीकुले किं वृथा

हा हा हन्त कृशो मधुव्रत दृशोरेवंविधोऽनुग्रहः ॥ ३ ॥

सर्वाङ्गं व्रणितं मुहुर्विलुलितं सूचीदलैर्लोचनं

धूलीभिः कलितो द्विरेफ भवता लब्धो रमः केतके ।

अद्यापि स्फुटमेव गुञ्जसि पर नो बुद्धयसे तत्कथं

त्वां दक्षिं प्रसभं ततो विलुठितो भूमौ परं ज्ञास्यसि ॥ ४ ॥

व्याघूर्णन्नवकुम्भिकुम्भयुगलं व्यालन्त्य गुञ्जत्यलं

दानादानधिया मदोन्मदतनुर्युक्त किमेतद्दद ।

नो जानासि दुरन्तदन्तविदलत्प्रोद्दण्टगुण्डाभर-

माध्वीकं परिपीय पङ्कजवने विभ्रष्टबुद्धिः परं
 वारंवारमहो विचाररहितो भूयश्चिरं गुञ्जसि ।
 नो जानासि मुगन्धवन्धुर्गजलां लावण्यलीलाकुलं
 स्निग्धान्तःकरणां मधुव्रत मनाञ्जालीमतर्लीं पुनः ॥ ७ ॥
 प्रोदामातुलचण्डधामवहलज्वालाकलापाकुले
 शून्ये संप्रति निर्जले पुनरहो निर्वारुदुर्वातले ।
 एतस्मिन्समुपागतो गजपतिर्जीवेत्तदा निर्भरं
 धाराभिर्धरणीतलं यदि मनाग्धाराधरः सिञ्चति ॥ ८ ॥
 यावत्पङ्कजकोरकान्विकसयञ्श्रीमानसौ भानुमा-
 नोदेति प्रसभं तमासि विदलन्सानन्दमुच्चैस्तराम् ।
 तावद्धोरघनान्वकारमिलितो झिल्लीरवाहादितो
 विद्युत्पुञ्जविजृम्भितोऽम्बरतलं खद्योत विद्योतय ॥ ९ ॥
 फुल्लत्कैरवकोपनिर्गतसुधासंसक्तभृङ्गाङ्गना-
 मञ्जुध्वानधुरीणशीतकिरणे जागर्ति मुग्धान्वरे ।
 मन्येऽहं निविडान्वकारपटलीसंलीनमर्वाकृते.
 खद्योतस्य हतप्रभस्य कियती शक्तिः समुन्मीलति ॥ १० ॥
 खच्छन्दं नवमालिकासु विहर प्रेम्णारविन्दे पुनः
 कुन्दे चापि तथा द्विरेफ कुमुदेऽथानन्दमङ्गीकुरु ।
 किं त्वेतस्य कदापि केतकतरोर्मा गा समक्षं यतो
 धूलीभिर्धनकण्टकैश्च नितरां संवर्धितो वर्तते ॥ ११ ॥
 नासौ पश्यति मालतीं नहि मनावप्रेमाणमालम्बते
 चञ्चच्चम्पककोरकेषु कुरुते मोदं न मल्लीकुले ।
 स्मारं स्मारमुदारकेसरलतां नालोकते पद्मिनी
 क्षाम किं तु मधुव्रतोऽयमधुना गुञ्जन्मुहुर्भ्राम्यति ॥ १२ ॥
 नैवालोकि मरोजिनी नहि मनावगुत्रागैर्वमोषिता
 जानि किं च गलन्मगन्दमधुना नालिङ्गिता मालती ।

चित्रं किं तु मधुव्रतेन सहसा संपादिता सांप्रतं
 भिन्ना रीतिरियं लवङ्गमुकुलान्यालोत्य मन्यामहे ॥ १३ ॥
 कोपं मा कुरु कुन्दवल्लि सहसा मा दैन्यमङ्गीकुरु
 स्थाता कत्यपि वासराणि विदितानन्दो मिलिन्दस्त्वयि ।
 किं वातः परमस्य पश्य विदलन्माध्वीतमृद्धिः स्फुर-
 न्मन्दस्यन्दसुगन्धितुन्दिलदला जाता लवङ्गीलता ॥ १४ ॥
 सत्यं भृङ्ग वदामि किं तत इतो गन्तुं विधत्से मनो
 केयं निर्भरदीनता क मधुरव्याहारतारध्वनिः ।
 एकं सेवय सौरभं परिमलप्रोद्भिन्नमन्दानिलं (?)
 यस्मिन्मूलफलप्रत्तूननिकरे साधारणः सौरभः ॥ १५ ॥
 लावण्यं वचनातिगं पुनरहो सौरभ्यमुच्चैस्तरां
 शैत्यं शीतलभानुचिद्रवकरं किं वापरं पश्य रे ।
 उन्मीलन्मकरन्दतुन्दिलदलं कत्सादकत्सादहो
 आतर्मुञ्चति चञ्चरीक चतुर त्वं चम्पकानां वनम् ॥ १६ ॥
 त्वं चेच्चम्पककोरके न कुरुपे प्रेमाणमेतावता
 का हानिर्नहि तस्य कृत्यमपि रे किंचित्पुनर्हियते ।
 तेनैवास्य तु वैभवं मधुष हे यद्गूषयन्ति स्फुटं
 केलीमन्दिरदेहलीपरिसरे कर्णेपु वामभ्रुव. ॥ १७ ॥
 स्यादुद्दण्डदुरुहचण्डकिरणज्वालावलीशोपक.
 पाटीरोऽयमुदारमुन्दरतनु सौरभ्यमव्योदय ।
 किं कुर्म कथमत्र हन्त भविना चित्र गतिर्माहता-

काकोलादपि दारुणैरनुचितारम्भाग्रणीभिः परं

रुद्धा संप्रति किं किरातनिकरैर्नालोक्यते मेदिनी ॥ ३९ ॥

प्रोद्यत्प्रौढमहीमहेन्द्रभवने प्रोत्तुङ्गसौधाङ्गणे

गत्वा काक वराक किं कलयसे साम्यं मरालैः समम् ।

छिन्द्वान्वेषणभूरिकर्मकुशलाः किंचिल्लभन्ते खलाः

सम्यक्पण्डितपुण्डरीकतुलनामारोप्य कण्ठे गुणम् ॥ ४० ॥

लोके दृष्टमिदं मया बहुतरं हंहो न सन्त्येव ते

ये विन्दन्ति सखायमुत्तमगुणं मित्रैकचित्ते रतम् ।

शम्बूकैः कलयन्ति केलिकुतुकं वापीषु कारण्डवा

नो वा मानसमुग्धपङ्कजदलं विस्मृत्य जिघ्रन्त्यपि ॥ ४१ ॥

क्षीराम्भोनिधिकन्यका मधुरिपोर्बक्षः स्थलस्थायिनी

शीतांगोर्भगिनी जगत्रयजनिः किं चाधिका ते स्तुतिः ।

एकैकं वचनातिगं जलधिजे सर्वं विजानीमहे

चाञ्चल्यं यदि नाम चेन्नहि भवेदेकं कलङ्कास्पदम् ॥ ४२ ॥

दर्पं मा वह बालवत्सलनिकरानालोक्य पुच्छच्छटा-

पातैरेव महोक्ष गर्जसि मुधा किं गर्जितेनामुना ।

तावत्संचर यावदाशु न मनागाढाय सीरं हठा-

त्कर्षत्येष कृषीवलस्तत इतो भूयोऽपि भूमीतले ॥ ४३ ॥

त्वामालोक्य समागतः कथमसौ केलिक्रियाक्रोविडो

हित्वा कल्पपि काननानि दिवन्प्रान्ते द्विरेणो युवा ।

त्वं तेन नमुदीभ्यः पन्ननिकरानावृक्ष्य यद्विषण

वज्रम्याशु करेषु पद्मिनि न न्युक्तं प्रनीमि ददम् ॥

दूरे तिष्ठति काननं न हि मम ह्रीः मम रेव रेव

दूरं मम नि दूरं मम नि दूरं मम नि दूरं मम नि

मृगं मररेव मम नि दूरं मम नि दूरं मम नि

मम पृथपतिस्तुल्यं न दूरं मम नि दूरं मम नि

किं वा पुप्यमितल्लवालि विनलं पीयूषधरानरं
 नन्दे पाति निरन्तरं कमलिनीदण्डोवरेऽपि म्लुटम् ॥ ६५ ॥
 आध्याताः प्रतिदिक्खं सरभतं गर्जन्त्यनी वारिदाः
 प्रौढध्वानुरंधराः प्रतिपदं चञ्चन्ति विदुच्छटाः ।
 भूयो नचनहानदूरनिकराः क्लृजन्ति केकरवै-
 स्खान्त्ये ससुपगतोऽस्ति सहसा वर्षासुतो वासरः ॥ ६६ ॥
 भूयो निर्भरसर्वगर्वगारिना सुधाज्ञानानां सुधा
 चञ्चच्चम्पकोपमुन्दितमना वात्मय मन्दागिरः ।
 नो दुक्तं सहस्रान्यतः प्रचरितुं हे पान्थ चित्तन्यधां
 ना कार्योः किमु पञ्चबाणनृपतौ जागर्ति चिन्ता तव ॥ ६७ ॥
 शैल्यं तापहरं तवास्ति न सुधा नन्ये सुधानायक
 प्रौढञ्चल्लुपना सनृद्धिरपि ते जागर्ति लोक्त्रये ।
 सर्वं चार ननाक्त्रयापि यदि चेत्यासोऽस्ति सुधाज्ञाना-
 व्केन्दोस्तुलना तदा क इव ते भाग्योदयं मन्त्रहे ॥ ६८ ॥
 आनाला रजनी भविष्यति न्हाविल्लेषदावानलो
 नोद्वेगः सहसा वृगादि नमस्ता कार्यो रसाज्ञाहवः ।
 इत्थं चाप्पनिरुद्धगड्गदतया संभान्य कोर्षी चिर
 चिन्तापूर्णमना दिनोदविदुल्लो हंहो दिधि निन्दति ॥ ६९ ॥
 मीन्द्रयं वलित दवानन्दरैर्मन्दं गरम्बोऽपरमौ
 नन्दनन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं ।

चित्रं भूमिगतं तथापि निभृतं धाराजलैर्निर्मलैः

सिद्धत्येव चिरेण चातकशिखं श्रीमानयं वारिदः ॥ ७८ ॥

तापं तूर्णमपाकरोषि नितरां पाटीरवार्टी पुनः

प्रेम्णा पल्लवयस्यलं वितनुषे मुक्ताफलं शुक्तिषु ।

धाराभिर्धरणीं धुनोपि परितो धाराधर त्वं यथा

आतश्चातकशावकं वत तथा संभावयाम्भोभरैः ॥ ७९ ॥

भूमेस्तापमपाकरोषि नितरां भूमिरुहो वर्षय-

स्यानन्दं विदधासि किं च तनुषे सस्ये प्रशस्यं मुदा ।

किं किं वारिद ते गुणोत्करमहं जल्पामि धन्योऽसि रे

धाराभिश्चिरस्त्रितचातकशिखं यज्जीवयस्यातुरम् ॥ ८० ॥

मोदन्ते करिगावकास्तत इतः क्रीडन्ति कोलाः सुखं

कृत्वाङ्के तनयं कुरङ्गगृहिणी रोमन्धमभ्यस्यति ।

हीनं तेन मृगाधिपेन सहसा मन्यामहे काननं

द्वित्रैरेव दिनैर्भविष्यति परं वन्याभिरन्यादृशम् ॥ ८१ ॥

तूर्णं यात मृगाः पलायत वृक्षा यूयं पुनः सर्वथा

कोलाः कापि निलीयत प्रन्तमराः कोलाहलं मुञ्चत ।

दृष्यद्दानदुरुहदारुणदलद्वन्तावलग्रामणी-

गर्वग्रामविदारणाकुलकरः नोऽयं पुरः केनरी ॥ ८२ ॥

प्रौढोत्क्षिप्तमहानहीध्रशिखर कुत्रापि नीराजये

दृष्ट्वैव प्रतिदिग्भिन मच्चकित स्वात्पुन्य गाढ दृष्टान् ।

पान व उति नो जल करिदरन्याशङ्कया किं त्वय

कामं कामगवी पुनः पशुरहो किं वा बहु ब्रूमहे
 संसारे भवतस्तुलां कलयितुं को वा समर्थो भवेत् ॥ १०४ ॥
 योऽभूद्वाविडचक्रवर्तिमुकुटालंकारभूतस्य रे
 मौद्गल्यस्य हरेः सुतः क्षितितले वीरेश्वरः सत्कविः ।
 तस्य प्रोद्धतसूक्तिनिर्मलसुधाशुद्धान्तरस्य क्षणा-
 देषा निर्भितिरुत्तमा मतिमतां नित्यं मुदे जायताम् ॥ १०५ ॥
 इति श्रीवीरेश्वरभट्टनिर्मितनन्योक्तिगतक सनातम् ।

त्रिंषाठिश्रीशिवरामप्रणीता

नक्षत्रमाला ।

सटीका ।

राजप्रयसमाननीता मुनिव्रजपतिपूताम् ।
 जाह्नवीं रम्दविद्या न चिन्तयानीतिस्तये ॥
 विननिषाताय कृत नम्रल सिध्यसिद्धार्थं निवध्नाति—
 धरात्मजारन्यमुखारविन्दमरन्दरोलम्ब उदारकीर्तिः ।
 शेषात्यसंयोगविरोपशोभो देवो मुदे वोऽस्तु शिवः स रामः ॥ १ ॥

धरोति । धरस्य पर्वतस्यात्मजा तस्या रम्दमुखारविन्दस्य मरन्दो मरन्दस्य
 रोत्म्यो व्रजरः । उदारकीर्तिः । शेषात्यस्य संयोगेन विरोपशोभ । शेषस्य भूषणदा-
 रिति भावः । एतादृशो देवः शिवः स प्रसिद्धो रामो यो मुदेऽस्तु । पद्ये—प्रणया वा-
 त्मजा नीता । शेषात्येन लक्ष्मणेन विरोपशोभा सांभ्राजुत्वात् । 'शेषात्यार'—'वाक्यमे-
 देन भिन्ना वष्टुपदवापनस्युता । शेषोऽर्गो इति लक्षणा । दृश्यमाना—'दर्शनान्द-
 नमुपानन्दोपदृष्टिगतो द्विधा । सोऽनेवस्य नक्षत्रपूर्व एवम्या' इति ॥ इति लक्ष-
 णात् । नमवाल्वात् — अर्थे नक्षत्राणां ।

‘एतरेषामिदं तन्न नान्यदवत्’ इति । तेन निर्जरगच्छे जरसापेक्ष फलम् । अत्र-
समपि दूषण विज्ञापित्वासे द्रष्टव्यम् । कान्यतिष्ठतत्कारः—‘समर्थनीयस्यार्थस्त का-
च्यन्ति समर्थनम्’ इति लक्षणात् ॥

पूर्वगोर्जामानेऽनुनीता पुन. प्रणयमानिनी प्रत्याह—

अनुनीता पुनः रोषं भेजे तामाह मानिनीम् ।

एकस्यां लक्षणं व्यक्तौ सकृदेव प्रवर्तते ॥ ४ ॥

अनुनीतेति । या पूर्वमनुनीता पुनारोप भजे । अत्र 'रो रि' इति लोपे कृते 'ह-
लोपे-' इति दीर्घः । तामात् नायक' एकस्मां व्यक्तौ एक लक्षण सङ्गदेव एकवार-
मेव प्रवर्तते । पुनः कोपो न योग्य इति भावः । प्रणयमानिनीयम् । 'लक्ष्ये लक्षण
सङ्गदेव प्रवर्तते' । अत्र शापक 'सम. मुष्टि' इति सूत्रम् । 'समो वा लोपनेके' इति
भाष्येण लोपस्यापि रुप्रकरणस्थात्वात्प्रकारलोपे एतत्सकारके पुनस्तत्र सकारद्वित्वे द्वि-
सकारके पुनः सकारद्वित्वे त्रिसकारकरूपतिष्ठौ किं सूत्रेणेति तदेव शापकम् । फल तु—
मुमुपास्य इत्यत्र धकारद्वित्वे पुनर्धकारद्वित्वं न । युग्मविपुला च च्छन्दः—'यस्या
न. तप्तमो युग्मे सा युग्मविपुला' इति लक्षणात् ॥

नरयुष्मन्नेन साशङ्का नायिका गोणनुरयन्याय मनति निधाय दासीं धृष्टरा सेवने
गोजयामासेति वर्णयति—

मुख्ये कार्यस्य विज्ञानादासी धृष्टस्य सेवने ।

नियोजयामास तयो रति ज्ञात्वा चुकोप सा ॥ ५ ॥

नियोजयामास तपो रति इत्यादि ।
 सुत्य इति । सुत्ये प्रधाने कार्यस्य विधेयस्य विज्ञानादासीं पृष्टस्य प्रगल्भस्य सेवने
 नियोजयामास । सा तयो रतिं ज्ञात्वा चुनोप नरोपा बभूव । परकीयान्यत्तभोगदुः—
 खिता नायिका । नन्वेवमपि मत्सूतक्षन्द्रमा इत्यत्र 'आन्मरतः' इत्यात्वापत्तिरत आह—
 'गौणमुत्तमयोर्नृत्ये कार्यत्तप्रत्ययः' । गुणादागतौ गौणः । यथा गोरारुदस्य जाज्यादिगुण-
 निमित्तोऽर्थो वारीय । अप्रतिपक्ष सहादिरपि तद्गुणारोपादेव मुच्यते । सुप्तमिव प्रधा-
 नत्वान्मुच्य । प्रधान इत्यर्थः । गौणे त्वर्थे शब्दः प्रयुज्यमानो मुक्त्यारोपेण प्रवर्तते ।
 एव चाप्रसिद्धस्य गौणत्वाक्षणीक्यं चात्र गौणत्वम् । तेन प्रियव्रदाणांमित्रादीं प्रदा-
 देसो भवत्येव । तत्र त्रिराज्यार्थस्तेन विनियोगयेऽमुक्त्यारोपेण जानायात् । अग्रे तु प-
 रिवेपिदीवमिदं तत्र त्वने वि मरण इति पदं इत्यत्राह त्वान्मित्रादीं
 त्वरिभाषाणि । तत्र गुणान्मित्रादीं

दूयात् । तदपि न । 'जति च' इति सूत्रे एकदेशानुवृत्तिकल्पनापत्तेः । अस्या परिभा-
षाया तापक 'ज्ञानोर्जा' इति जादेशनिधानम्, 'ज्यादादीयस' इत्यत्राकारविधानं च ।
नकारादेशे कृते जानातीत्यत्र 'अतो दीर्घो यजि इति ज्यायान् इत्यादौ 'अकृत्सार्व-'
इति दीर्घे इष्टतिर्द्धौ कि दीर्घविधानेन । 'तयोर्ध्वावनि-' इति निर्देशादनित्यैषा परि-
भाषा । तन्मात्रं आर्षो धर्मलुप्तोपमा । काव्यादरो त्वयि वस्तूपमेति व्यवहृता—'इति
प्रतीतमनैकधर्मा वस्तूपमेव ता' इति लक्षणात् । कर्मणाधरचुम्बनाद्युत्कर्षदर्शनात्तारा-
लक्षार—'उत्तरोत्तरमुत्कर्षं सार इत्यभिधीयते' इति ता'क्षणात् ॥

यद्यन नानिनीदूर्ता निराकरोति सनियोगशिष्टन्यायेन—

निवृत्तिस्ते संनियोगशिष्टन्यायेन नो कुतः ।

द्वयोर्मानोदये दूत्यास्तदनित्यत्वमुत्तरम् ॥ ९ ॥

निवृत्तिरिति । 'सनियोगशिष्टाना सह वा प्रवृत्ति नह वा निवृत्ति' इति सनियोग-
शिष्टन्याय । तत्संनियोगोनागता त्व तस्या निवृत्तौ त्व कथं न नियतंते । द्वयोर्मानोदये ।
दूत्या तदनित्यत्वमुत्तरम् । ननु पद्मेन्द्राप्त्यो देवता अस्य पद्मेन्द्र इत्यादौ 'द्विगोर्लङ्'
इत्यणो लुकि 'लुक् तद्धित-' इति स्तोत्रप्रत्ययलुकि आलुक् ध्वन्यापत्तिरत आह—
'सनियोगशिष्टाना नह वा प्रवृत्ति नह वा निवृत्ति' । एवार्पो यानन्द । अत्र 'निव-
र्त्तान्भिरल्ल लुक्' इति सूत्रस्थलप्रवृत्तिरप्यत्र । तद्धि द्मात्रस्य लुग्वोधनद्वारा
उक्तोऽनिवृत्तिर्यथा स्यादित्यर्थम् । लुक्प्रयोगागता नजायन्तर्गता त्रित्वाद्य एव तत्र
निदिष्टा विल्लकादिनन्देन । नमुचयार्थनन्दरोगेन विधेयनोरेकगतिरित्येवदेनत्य-
निदमाय न्यायजिज्ञापीय 'जाविष्टवन्-' इत्यनेन पुनर्यजिज्ञानमेतदतिर्यक्ततापनाम् ।
अन्यथा एनीमाचष्टे एतयतीत्यादौ टित्तिर्पेनैव त्रैलोक्यं सनियोगशिष्टनिदमाय
नस्यापि निवृत्तौ पुनर्यजिज्ञानादप्यन्ता । 'तापकनिवृत्ति न नन्द' इति तापकनिवृ-
त्तिमनित्येति वा । अत्र परिभाषेनन्दरोगे नहपण तदित्यादित्येव स्पष्टम् ॥

दूर्ता नायत्र नानावन्त्याह—

— न नन्दरोगेन न नन्दरोगेन नन्दरोगेन नन्दरोगेन ।

— न नन्दरोगेन नन्दरोगेन नन्दरोगेन नन्दरोगेन ॥

निर्दिश्यमानस्यादेशः संभवन्ति सुनो यतः ।

अतः प्रत्यादेशपात्रं रोपात्सैव न दूतिका ॥ ११ ॥

निर्दिश्यमानस्येति । हे सुन. सुनासिक, यतो निर्दिश्यमानस्यादेशः संभवन्ति अतः प्रत्यादेशस्य निराकरणस्य । 'प्रत्यादेशो निराकृतिः' इत्यमरः । पात्रं सैव दूतिका । प्रकृते—सुन इत्यत्र 'पहन्-' इति सूत्रे निर्दिश्यमानस्य नासिकाशब्दस्य नसादेशः । न तु 'पदाङ्गाधिकारे' इति प्राप्त. सुनासिकाशब्दस्य नसादेशः । यद्वा समामान्तविधेरनित्यत्वेन 'अञ्नासिकाया.-' इत्यजभावेऽपि संनियोगशिष्टन्यायस्यानित्यत्वे प्रकृतसूत्रेण नसादेशः । नन्वेवमुदस्थादित्यादौ 'उदः स्थास्तम्भो.-' इति पूर्वसवर्णापत्तिरत आह— 'निर्दिश्यमानस्यादेशा भवन्ति' । 'पट्टी स्थानेयोगा' इति सूत्रमावर्तते । तत्र द्वितीयस्यायमर्थः । पृथन्त निर्दिश्यमानमुच्चार्यमाणसजातीयमेव निर्दिश्यमानावयवरूपमेव वा स्थानेन स्थाननिरूपितसवन्धेन युज्यते न प्रतीयमानमित्यर्थः । तेनेदं सिद्धम् । अत्रत्य दूषण विद्याविलासे द्रष्टव्यम् ॥

नायिकाया मानबीजमाह—

आगमानित्यता शब्दे उणाद्यादौ मनोहरा ।

मनोहरा न ते यस्मात्तन्नित्यत्वमतोऽर्थये ॥ १२ ॥

आगमेति । उणाद्यादौ शब्दे आगमाना इमुडादीनामनित्यता मनोहरा । ते आगमस्यागतस्यानित्यता न मनोहरा । अतस्तन्नित्यत्वमर्थये । यथा 'उणादयो बहुलम्' इत्यत्र इमुडागमोऽनित्यत्वान्न नैव तथा आगमो युक्तः । 'आगमशाल्त्रमनित्यम्' इति परिभाषारण्टनोद्धारोऽपि विद्याविलासे द्रष्टव्यः ॥

वेद्या वर्णयति—

अर्थवद्ग्रहणे यस्मान्नानर्थकपरिग्रहः ।

सुरूपधनिनोर्वेश्या गृह्णाति धनिनं ततः ॥ १३ ॥

अर्थवदिति । अर्थवत्. सार्थस्य ग्रहणेऽनर्थकस्य व्यर्थस्य यत् परिग्रहो नास्ति ततो हेतोः. सुरूपधनिनोर्मध्ये वेद्या धनिनो ग्रहणं करोति । अर्थवत्त्वादिति भावः । ननु प्रोटवानित्यत्र 'प्रादूहोढ-' इति वृद्धिः स्यादत आह—'अर्थवद्ग्रहणे नानर्थकस्य' । विशिष्टरूपोपादाने उपस्थितार्थस्य विशेषणतयान्वयसंभवे त्यागे मानाभावोऽस्या मूलम् । 'व्रश्च-' इति सूत्रे राजे पृथग्भ्राजिग्रहणमस्या हि ज्ञापकम् ॥

काचन दूती नायकस्य गर्भापे गता, नायकस्य गोत्रस्तलनं जातम्, तदनुकरणमागत्य नायिकाया गर्भापे कृतममुं प्रगङ्गं वर्णयति—

गोत्रम्बलनानुकृतौ दृष्टारुणचक्षुषा दूती ।

इत्याहाशयमस्या अनुकरणं प्रकृतिवद्भवति ॥ १४ ॥

हरति—मा विहाय । त्वन्वेत्यर्थः । 'स्त्रीपुनोर्निधुनं द्वन्द्वम्' इत्यमरः । कश्चि प्रेम विंता मर्त्वी प्रत्याह । घटपट घटपटी इत्यादि निद्वये आह—'नवों द्वन्द्वो विभक्तिः ऋवति', 'द्वन्द्वश्च प्राणि—' इत्यादि प्रकरणाविषयः । नवों द्वन्द्व इत्यर्थः । न द्वन्द्व' इति सूत्रेण समाहारेनरेनरयोग्योर्विज्ञेपेन द्वन्द्वविधानाव्यायम्निद्वयम् । परित् ख्यालकारोऽत्र—'परिसह्या निषिध्यैकमेकस्मिन्वन्तु यन्त्रणम्' इति तत्त्वज्ञानम्

तुल्ये वयसि रूपे च मयि मज्जति यन्मनः ।

पत्युस्तत्कारणं ब्रूहि सख्यूचे भेदका गुणाः ॥ १८ ॥

तुल्य इति । वयसि रूपे च तुल्ये मति मम मपत्न्याश्च । पत्युर्ननो यन्मयि ते जति तत्कारणं ब्रूहि इति नायिकाप्रश्नः । गुणा दाक्षिण्यादयः । भेदका व्यावर्तका उत्कर्षजनका इत्यर्थः । इति सख्या उत्तरम् । हेत्वलंकारोऽत्र—'हेतोर्हेतुना न वगणे हेतुरुच्यते' इति लक्षणात् ॥

प्रेमगविंता मानभाजो दूषयति—

कृतमपि कार्यं केचिन्निवर्तयन्तीह शास्त्रवन्नेम ।

प्रायस्त एव पूज्या ये न प्रागेव कुर्वन्ति ॥ १९ ॥

कृतमिति । केचित्कृतमपि प्रेमकार्यं शास्त्रवन्निवर्तयन्ति । तेन्यत एव पूज्या प्रागेव न कुर्वन्ति । 'अकृतव्यूहाः पाणिनीया' इति द्वयोर्मध्ये अकृतव्यूहा इति श्रेष्ठम् 'प्रक्षालनादि पङ्क्त्य दूरादस्पर्शनं वरम्' इति न्यायात् ॥

दूषुपभोगकामः कश्चन निवारयन्तीं दूतीं प्रत्याह—

स संनिपातलक्षणो विधिर्विधूपमानने ।

न मन्यतेऽधुना मया धुनोपि किं कराम्बुजम् ॥ २० ॥

चेति । हे विधूपममाननं यस्याः, न संनिपातलक्षणो विधिरधुना मया न मन्यते त्व कराम्बुज किं धुनोपि । तस्या अनित्यत्वात् । उपजीव्यविरोधोऽस्या मूलम् । 'ष्टाय क्रमणे' इति निर्देशादनित्या । उपनालकारः । प्रमाणिकावृत्तम्—'प्रमाणिका जरां लगौ' इति लक्षणात् । क्वचिन्नगस्वरूपिणीत्यस्याः सज्ञा ॥

आकारयन्कामपि ना दृष्टः स्वप्रिययावदत् ।

यत्संज्ञापूर्वकविधेरनित्यत्वमवेहि तत् ॥ २१ ॥

आकारयन्निति । कोऽपि ना कामपि परत्रिय सत्रया हन्तचेष्टया । 'सज्ञा स्यादेत नाम हन्तार्थश्चायसूचना' इत्यमरः । आकारयन्स्वप्रियया दृष्टः मन्त्रित्यवदत् । यन्तत् पूर्वकविधेरनित्यत्वं तदवेहि । 'ओगुण' इत्यत्र ओगेन्' इति वक्तव्ये गुणोक्तिः सज्ञा वरविधेरनित्यत्वं प्रापयति । तेन स्वायम्बुजमानं नद्वम् ॥

स्थिरो न रागो दयिताजनन्य श्रुत्वेति वाच दयितस्य नूनम् ।

पञ्चन्यवलक्षणमप्रवृत्त्या न्यन्यामपीम गुरुदोषमूहे ॥ २२ ॥

स्तिरोति । नायिकायाः सखीं प्रत्युक्तिः । स्मिताजनस्य रागः स्तिरो न इति ददि-
तस्य प्रियस्य वानं श्रुत्वा पर्जन्य-धनसंप्रत्युत्था स्वस्यानपीन गुरुरोपमूहे । लिट् उत्त-
मपुरथैकवचनम् । 'पर्जन्यो मेघनक्षत्रोः' इति रङ्गीनिदानम् । लोकस्तिरेय परिभाषा ॥

ननु तथा सति को दोष इति चेदागमः नस्यात्तन्नेराकरणायाह—

पूर्वं उपवादोऽभिनिविशते पश्चाद्भवति किलोत्सर्गः ।

इति मत्वा नम चेतः खिन्ते नित्यं सखि क्षणम् ॥ २३ ॥

पूर्वेति । पूर्वमपवादोऽपवादस्यात्मभिनिविशते । 'अभिनिविशते' इति कर्मसङ्गा-
'नेविंदा' इत्यात्मनेपदम् । पश्चादुत्सर्गस्यात्मम् । पक्षेऽपवादो निन्दा । 'अवगांक्षेपतिर्दो-
दपरीदागपवादपद' इत्यमरः । उत्सर्गस्यात्मम् । हे नमि इति मत्वा नम चेतः क्षणम्
नित्यं खिन्ते लिपते । ननु दयतीत्यादान्तात्त्वादन्ताग्नेऽन्विमै स्यादित्यवभाषा-
दादेशो न न्यायिनि तद्वैयर्थ्यापत्तिरत आह—'पूर्वं उपवादो अभिनिविशन्ते पश्चादु-
त्सर्गः' । उत्सर्गस्योत्सर्गो हि अपवादविषय पर्यालोच्य तद्विषयस्यापि तत्रोत्सर्गेण
तत्तत्क्षणं न स्मरोति । अन्यथा मिव सन्नितित्वम् । अभिनिविशन्ते इत्यस्य दुर्न्या-
सः भवन्तीत्यर्थः । 'अपवादो रजन्त्यत्र गति न्यायस्य तु नात्र गतिः । अन्ताग्नेया-
प्रतिविम्बे चारितार्थ्यमात्रात् । आर्यान्तम् ॥

गच्छी ता सान्त्वयति—

गणकार्यमनित्यं न्यादिति किं ह श्रुतं त्वया ।

अनार्जदमतश्चित्तादपावुर्न हृयां वुरु ॥ २४ ॥

गच्छेति । गणकार्यं न्यादिभिरुक्तं तन्मिति गच्छेति त्वया न श्रुतम् । पक्षे गण-
कार्यदायक्य कार्यम् । अनादिभिरुक्तं केचित्समपावुर्न हृयां वुरु । गणकार्यं न्यादि-
भिरुक्तम् । गणकार्यं न्यादिभिरुक्तं तन्मिति गच्छेति त्वया न श्रुतम् । पक्षे गण-
कार्यं न्यादिभिरुक्तं तन्मिति गच्छेति त्वया न श्रुतम् ।

वार्णादानं वणीय न्यादिति मया दिवागिनी ।

मैदानं वचनं विनिर्माणि तन्ममममम ॥ २५ ॥

भाति नोभते, तथा द्विजराजो द्विजप्रेष्ठः पण्डितः ञ्ण्डे नक्षत्रमालया नक्षत्रमालात्पेन
ग्रन्थेन भातु । 'कण्डो गले गलध्वाने सर्नापे च' इति विध्वत्काजः ॥

त्रिलोकचन्द्रात्मजकृष्णरामसूनोः कृतिः श्रीशिवरामनामः ।

नक्षत्रमालेयमनल्पशोभां तनोतु मूरे. प्रथितास्तु दिक्षु ॥ ३१ ॥

त्रिलोकचन्द्रेति । त्रिलोकचन्द्रस्यात्मजः पुत्रः । 'आत्मजस्तनयः सूनुः' इत्यमरः ।
य. कृष्णरामः कृष्णरामाभिधत्तस्य सूनोः श्रीशिवरामनामः इतिरेव नक्षत्रमाला ।
'नैव नक्षत्रमाला स्यात्तस्य विरातिर्नैवैकैव' इत्यमरः । मूरे. पण्डितव्यः । 'धीमान्पुत्रे-
ऽती कृष्टिः', इत्यमरः । अल्पपशोभा तनोतु । दिक्षु प्रथिता प्रसिद्धा अस्तु ॥

परिधमो व्यावरणे कव्यादानपि यः कुतः ।

गिरिगिरिर्गता तस्य गिरिगणेन गन्तुते ॥

रत्नीमूर्ती रत्नामये शिवरामनामः ।

श्रुता वन्ति शक्रतुल्यभूषणपान्ति ॥

अन्यान्मया निर्ययितान्परिणीतान्तु रत्नीमूर्तिः समन्तो मन्तो मुने ते ।

गृहिणो विदमन् परचा मनें जाम्द्वनः [नगिरि] मोत्यमिनेयलम्बम् ॥

गव्यानि पयः तमुत्तेडपि च पञ्च-चाट्यास्तु नमदन चैव उपागिषेदः ।

भूषणभूषणम् ते रत्नजरागे विद्यावितान् नृपुत्रैरुत्तराया ॥

व्यासः रत्नीमूर्तिराज्ञाया रत्नीमूर्तिश्च निर्मिता ।

सर्व-शत्रुनाशिनः नाशितान्तु भूषणे ॥

इति श्रीशिवरामनामकृष्णरामसूनोः कृतिः श्रीशिवरामनामः ।
नक्षत्रमालेयमनल्पशोभां तनोतु मूरे. प्रथितास्तु दिक्षु ॥

श्रीमालवण्डदीक्षितविगचिंत

कलिविडम्बनम् ।

लाभो हेतुर्धनं साध्यं दृष्टान्तस्तु पुरोहितः ।
 आत्मोत्कर्षो निगमनमनुमानेष्वयं विधिः ॥ ४ ॥
 अलभ्यं लप्स्यमानेन तत्त्वं जिज्ञासुना चिरम् ।
 जिगीषुणा ह्रियं त्यक्त्वा कार्यः कोलाहलो महान् ॥ ५ ॥
 पाठनैर्ग्रन्थनिर्माणैः प्रतिष्ठा तावदाप्यते ।
 एवं च तथ्यव्युत्पत्तिरायुषोऽन्ते भवेन्न वा ॥ ६ ॥
 स्तोतारः के भविष्यन्ति मूर्खस्य जगतीतले ।
 न स्तौति चेत्स्वयं च स्वं कदा तस्यास्तु निर्वृतिः ॥ ७ ॥
 वाच्यतां समयोऽतीतः स्पष्टमग्रे भविष्यति ।
 इति पाठयता ग्रन्थे काठिन्यं कुत्र वर्तते ॥ ८ ॥
 अगतित्वमतिश्रद्धा ज्ञानाभासेन वृत्तता ।
 त्रयः शिष्यगुणा ह्येते मूर्खाचार्यस्य भाग्यजाः ॥ ९ ॥
 यदि न कापि विद्याया सर्वथा क्रमते मतिः ।
 मान्त्रिकास्तु भविष्यामो योगिनो यतयोऽपि वा ॥ १० ॥
 अविलम्बे कृत्यसिद्धौ मान्त्रिकैराप्यते यशः ।
 विलम्बे कर्मबाहुल्यं विख्याप्यावाप्यते धनम् ॥ ११ ॥
 सुखं सुखिषु दुःखं च जीवनं दुःखशालिषु ।
 अनुग्रहायते येषां ते धन्याः खलु मान्त्रिकाः ॥ १२ ॥
 यावदज्ञानतो मौनमाचारो वा विलक्षणः ।
 तावन्माहात्म्यरूपेण पर्यवस्यति मान्त्रिके ॥ १३ ॥
 चारान्विचार्य दैवज्ञैर्वक्तव्यं भूभुजां फलम् ।
 ग्रहचारपरिज्ञानं तेषामावश्यकं यतः ॥ १४ ॥
 पुत्र इत्येव पितरि कन्यकेत्येव मातरि ।
 गर्भप्रश्नेषु कथयन्दैवज्ञो विजयी भवेत् ॥ १५ ॥

१ 'अन्यास्य लप्स्यमानेन' इति, 'अलभ्य लप्स्यमानेन' इति च पाठ २. 'एष सतम्' इति पाठ ३ 'वर्तनाम्' इति पाठ ४ 'भाग्यन' इति पाठ ५ 'अविलम्बेन सन्निधौ' इति पाठ ६ 'दुःखेऽपि' इति पाठ ७ 'भूभुजा' इति पाठ .

आयुःप्रश्ने दीर्घमायुर्वाच्यं मौहूर्तिकैर्जनैः ।
 जीवन्तो बहु मन्यन्ते मृताः प्रव्यन्ति कं पुनः ॥ १६ ॥
 सर्वे कोटिद्वयोपेतं सर्वे कालद्वयावधि ।
 सर्वे व्यामिश्रमिव च वक्तव्यं दैवचिन्तकैः ॥ १७ ॥
 निर्धनानां धनावाप्तिं धनिनामधिकं धनम् ।
 ब्रुवाणाः सर्वथा ग्राह्या लोकैर्ज्योतिषिका जनाः ॥ १८ ॥
 शतस्य लाभे तान्मूलं सहस्रस्य तु भोजनम् ।
 दैवज्ञानामुपालम्भो नित्यः कार्यविपर्यये ॥ १९ ॥
 अपि सागरपर्यन्ता विचेतव्या वसुंधरा ।
 देशो धूरत्तिमात्रोऽपि नास्ति दैवज्ञवर्जितः ॥ २० ॥
 वारान्केचिद्ब्रह्मान्केचित्केचिद्वक्षाणि जानते ।
 त्रितयं ये विजानन्ति ते वाचस्पतय स्वयम् ॥ २१ ॥
 नैमिचिन्ताः स्वप्नदृशो देवतोपानका इति ।
 निसर्गशत्रवः सृष्टा दैवज्ञानानमी त्रयः ॥ २२ ॥
 स्वस्थैरसाध्यरोगैश्च जन्तुभिर्नास्ति किञ्चन ।
 क्रातरा दीर्घरोगाश्च भिषजा भाग्यहेनवः ॥ २३ ॥
 नातिर्धैर्यं प्रदातव्यं नातिभीतिश्च रोगिणो ।
 नैश्चिन्त्याज्जाडिमे दानं नैराश्यादेव नान्तिमे ॥ २४ ॥
 भैषज्यं तु यथाभागं पथ्यं तु कटिनं वरेण ।
 आरोग्यं दैवमाहात्म्यादन्यथात्वं मप्यन ॥ २५ ॥
 निजान् रोगनामानि सात्म्यासात्म्ये चिन्तयन्ति नृप ।
 सर्वमप्युपदेक्षन्ति रोगिणः सन्दने स्थित ॥ २६ ॥
 तुम्भनापेक्षु रोगेषु स्थितमापेक्षु जन्तुषु ।
 रोगतत्त्वेषु दानैः सुखसन्ने भिन्निजाका ॥ २७ ॥

प्रवर्तनार्थमारम्भे मध्ये त्वौषधहेतवे ।
 बहुमानार्थमन्ते च जिहीर्षन्ति चिकित्सकाः ॥ २८ ॥
 लिप्समानेषु वैद्येषु चिरादासाद्य रोगिणम् ।
 दायादाः संप्ररोहन्ति दैवज्ञा मान्त्रिका अपि ॥ २९ ॥
 रोगस्योपक्रमे सान्त्वं मध्ये किञ्चिद्धनव्ययः ।
 शनैरनादरः शान्तौ स्नातो वैद्यं न पश्यति ॥ ३० ॥
 दैवज्ञत्वं मान्त्रिकता भैषज्यं चाटुकौशलम् ।
 एकैकमर्थलाभाय द्वित्रियोगस्तु दुर्लभः ॥ ३१ ॥
 अनृतं चाटुवादश्च धनयोगो महानयम् ।
 सत्यं वैदुष्यमित्येव योगो दारिद्र्यचकारकः ॥ ३२ ॥
 कातर्यं दुर्विनीतत्वं कार्पण्यमविवेकता ।
 सर्वं मार्जन्ति कवयः शालीनां मुष्टिकिकराः ॥ ३३ ॥
 न कारणमपेक्षन्ते कवयः स्तोतुमुद्यताः ।
 किञ्चिदस्तुवतां तेषां जिह्वा कुरुरुरायते ॥ ३४ ॥
 स्तुतं स्तुवन्ति कवयो न स्वतो गुणदर्शिनः ।
 कीटः कश्चिदलिर्नाम कियती तत्र वर्णना ॥ ३५ ॥
 गङ्गा कविता पुमां ग्रामायाश्वाय हस्तिने ।
 अन्ततोऽन्नाय नग्नाय ताम्बूलाय च कल्पते ॥ ३६ ॥
 शब्दताव्यमपरं ब्रज संदर्भेण परिष्कृतम् ।
 विहीयते कतिपर्यवृत्त्यान्यैर्विनियुज्यते ॥ ३७ ॥
 वर्णयन्ति नगरागामान्वार्षा लब्ध्वापि ये जनाः ।
 लब्ध्वापि कामयन्तु ते लाङ्गले विनियुज्यते ॥ ३८ ॥
 प्रशंसन्तो नगरागामान्प्रलपन्तोऽन्यथान्यथा ।
 कथं नग्न्तु कवयः कामपागम्यवादिनः ॥ ३९ ॥

यत्संदर्भे यदुल्लेखे यद्वचङ्गचे निभृतं मनः ।
 समाधेरपि तज्ज्यायः शंकरो यदि वर्ण्यते ॥ ४० ॥
 गृहिणी भगिनी तस्याः श्वशुरौ श्याल इत्यपि ।
 प्राणिनां कलिना सृष्टाः पञ्च प्राणा इमेऽपरे ॥ ४१ ॥
 जामातरो भागिनेया मातुला दारवान्धवा ।
 अज्ञाता एव गृहिणां मध्यमन्त्याग्वुचद्गृहे ॥ ४२ ॥
 मातुलस्य बलं माता जामातुर्दुहिता बलम् ।
 श्वशुरस्य बलं भार्या स्वयमेवातिथेर्वलम् ॥ ४३ ॥
 जामातुर्वक्त्रता तादद्यावच्छालस्य दालता ।
 प्रबुद्धनात्रे सारल्यं प्रबुद्धेऽस्मिन्पलायनम् ॥ ४४ ॥
 भार्या ज्येष्ठा गिरुः श्यालः श्वश्रूः स्वातन्त्र्यवर्तिनी ।
 श्वशुरस्तु प्रेक्षायां च जामातुर्भाग्यकारणम् ॥ ४५ ॥
 भूषणैर्वसनैः पात्रैः पुत्राणामुपलालनैः ।
 सहृदागत्य गच्छन्ती कन्या निर्माष्टि मन्दिरम् ॥ ४६ ॥
 गृहिणी स्वजनं दत्ति शुष्काहारं मिताशनम् ।
 पतिपश्यास्तु बह्मशान्जीरपाम्गकरानपि ॥ ४७ ॥
 भार्ये द्वे पुत्रशालिन्यौ भगिनी पतिवर्जिता ।
 अध्रान्तफलदो नाम गोगोऽयं गृहमेविनाम् ॥ ४८ ॥
 भाये द्वे दारव पुत्रा दासिन्यौ गेगमभव ।
 जामातो च मातापितरौर्देव न नरनरिभवम् ॥ ४९ ॥

न पञ्चमो मूले नृपे न पञ्चमः न पञ्चमः ।
 नृपमिहो नृपे नृपमिहो नृपे नृपमः ॥ ५२ ॥
 नृपे नृपमः नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ।
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ॥ ५३ ॥
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ।
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ॥ ५४ ॥
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ।
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ॥ ५५ ॥
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ।
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ॥ ५६ ॥
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ।
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ॥ ५७ ॥
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ।
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ॥ ५८ ॥
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ।
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ॥ ५९ ॥
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ।
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ॥ ६० ॥
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ।
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ॥ ६१ ॥
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ।
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ॥ ६२ ॥
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ।
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ॥ ६३ ॥
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ।
 नृपमिहो नृपमिहो नृपमिहो नृपमः ॥ ६४ ॥

श्रीर्मासमर्धमासं वा चेष्टित्वा विनिवर्तते ।
 विकारस्तु तदारब्धो नित्यं लशुनगन्धवत् ॥ ६५ ॥
 कण्ठे मदः कोद्वज्रो हृदि ताम्बूलजो मदः ।
 लक्ष्मीमदस्तु सर्वाङ्गे पुत्रदारमुखेष्वपि ॥ ६६ ॥
 यत्रासीदस्ति वा लक्ष्मीस्तत्रोन्मादः प्रवर्तताम् ।
 कुलेऽप्यवतरत्येष कुष्ठापत्सारवत्कथम् ॥ ६७ ॥
 अध्यापयन्ति शास्त्राणि तृणीकुर्वन्ति पण्डितान् ।
 विस्मारयन्ति जातिं स्त्रा वराटाः पञ्चपा करे ॥ ६८ ॥
 विभर्तु भृत्यान्धनिको दत्तां वा देयमर्थिषु ।
 यावद्याचक्रसाधम्यं तावल्लोको न मृष्यति ॥ ६९ ॥
 धनभारो हि लोकस्य पित्रैरेव धार्यते ।
 कथं ते तं लघूकतु यतन्तेऽपरथा स्वनः ॥ ७० ॥
 श्रमानुरूपं पिशुने किमुपक्रियते नृपैः ।
 द्विगुणं त्रिगुणं चैव कृतान्तो लालयिष्यति ॥ ७१ ॥
 गोकर्णे भद्रकर्णे च जपो दुष्कर्मनाशनः ।
 राजकर्णे जपः सद्यः सर्वकर्मविनाशनः ॥ ७२ ॥
 न स्वार्थं किञ्चिद्विच्छन्ति न प्रेर्यन्ते च येनचित् ।
 परार्थेषु प्रवर्तन्ते शठाः सन्तश्च तृत्यवत् ॥ ७३ ॥
 कालान्तरे एनर्भाग्यं गृध्रो गेहोपगमि गिवन् ।
 रत्नो गृहमभीषम्य नरोऽनर्भाग्यं देहिनाम् ॥ ७४ ॥
 शुक्रोपशमो धमेषु भेषज्येषु च तद्वन् ।
 जपयः ११ यज्ञेषु रोचते तोगशास्त्रनाम् ॥ ७५ ॥

धनपालः पिशाचो हि दत्ते स्वामिन्युपस्थिते ।
 धनलुब्धः पिशाचस्तु न कस्मैचन दित्सति ॥ ७८ ॥
 दातारोऽर्थभिरर्थ्यन्ते दातृभिः पुनरर्थिनः ।
 कर्तृकर्मव्यतीहारादहो निम्नोन्नतं कियत् ॥ ७९ ॥
 स्वस्मिन्नसति नार्थस्य रक्षकः संभवेदिति ।
 निश्चित्यैव स्वयमपि भुङ्क्ते लुब्धः कथंचन ॥ ८० ॥
 प्रैस्थास्यमानः प्रविशेत्प्रतिष्ठेत्तु दिने दिने ।
 विचित्रानुल्लिखेद्विघ्नास्तिष्ठासुरतिथिश्चिरम् ॥ ८१ ॥
 प्रदीयते विदुष्येकं कत्रौ दश नटे गतम् ।
 सहस्रं दाम्भिके लोके श्रोत्रिये तु न किञ्चन ॥ ८२ ॥
 घटकं सम्यगाराध्य वैराग्यं परमं वहेत् ।
 यावदार्थाः प्रसिद्धयन्ति यावच्चापलमावृतम् ॥ ८३ ॥
 एकतः सर्वशास्त्राणि तुलसीकाष्ठमेकतः ।
 वक्तव्यं किञ्चिदित्युक्तं वस्तुतस्तुलसी वरा ॥ ८४ ॥
 विस्मृतं बौहटेनेदं तुलस्याः पठता गुणान् ।
 विश्वसमोहिनी वित्तदायिनीति गुणद्वयम् ॥ ८५ ॥
 कौपीनं भसितालेपो दर्भा रुद्राक्षमालिका ।
 मौनमेकासनं चेति मूर्खसंजीवनानि षट् ॥ ८६ ॥
 वासः पुण्येषु तीर्थेषु प्रसिद्धश्च भृतो गुरुः ।
 अध्यापनावृत्तयश्च कीर्तनीया धनार्थिभिः ॥ ८७ ॥
 मन्त्रभ्रंशे संप्रदायः प्रयोगश्च्युतसंस्कृतौ ।
 देशधर्मस्त्वनाचारे पृच्छता सिद्धमुत्तरम् ॥ ८८ ॥
 यथा जानन्ति बहवो यथा वक्ष्यन्ति दातारि ।
 तथा धर्मं चरेत्सर्वं न वृथा धर्ममाचरेत् ॥ ८९ ॥
 सदा जपपटो हस्ते मध्ये मध्येऽक्षिमीलनम् ।
 सर्वं ब्रह्मेति वादश्च सद्यः प्रत्ययहेतव ॥ ९० ॥

१ 'उपागते' इति पाठ २ 'प्रस्थाप्यमान' इति पाठ ३ बाह्यो वाग्मर
 अष्टाङ्गहृदयसूता ४ 'जपस्यग्धने च' इति पाठ .

आ मध्याह्नं नदीवासः समाजे देवतार्चनम् ।
 सततं शुचिवेषधृत्येतद्दम्भस्य जीवितम् ॥ ९१ ॥
 तावद्दीर्घं नित्यकर्म यावत्स्याद्भ्रष्टमेलनम् ।
 तावत्संक्षिप्यते सर्वं यावद्भ्रष्टा न विद्यते ॥ ९२ ॥
 आनन्दवाप्सरोमञ्चौ यस्य स्वेच्छावशंवदौ ।
 किं तस्य साधनैरन्यैः किङ्कराः सर्वपार्थिवाः ॥ ९३ ॥
 दण्ड्यमाना विकुर्वन्ति लाल्यमानास्तत्तन्तराम् ।
 दुर्जनानामतो न्याय्यं दूरादेव विनर्जनम् ॥ ९४ ॥
 अदानमीषदानं च किञ्चित्कोषाय दुर्धियान् ।
 संपूर्णदानं प्रकृतिर्विरामो वैरकारणम् ॥ ९५ ॥
 ज्यायानसंस्तवो दुष्टैरीर्ष्यायै संस्तवः किल ।
 अपत्यसंबन्धविधिस्तुवनर्यायैव केवलम् ॥ ९६ ॥
 ज्ञातेयं ज्ञानहीनत्वं पिगुनत्वं दरिद्रता ।
 मिलन्ति यदि चत्वारि तद्दिशेऽपि नमोनमः ॥ ९७ ॥
 परच्छिद्रेषु हृदयं परवार्तानु च श्रव ।
 परमैर्मणि वाचं च खलानाममृजहिधिः ॥ ९८ ॥
 विषेण पुच्छलमेन वृश्चिक प्राणिनाभिव ।
 क्लिप्ता दयमाशेन सर्वं कालोऽपि दाग्णः ॥ ९९ ॥
 यत्र भार्यागिरो देवा यत्र धर्मोऽर्गसादनम् ।
 यत्र स्वपतिश्च ज्ञानं तन्मे शीघ्रं तेन गतम् ॥ १०० ॥

.....

.....

.....

श्रीसोमप्रभानागैरिचिता शृङ्गारचैराग्यतरङ्गिणी ।

सुखमोषिकया यस्या गमेया ।

भीमार्थनाथ भविष्य भक्ता परि शिष्य श्रीकल्याणिकायम् ।

शृङ्गारचैराग्यतरङ्गिणी या व्याप्यामनो व्याकियते मया सा ॥

श्रीसोमप्रभानागो नैराग्यतागमना शृङ्गारं दूषयन् । शृङ्गारचैराग्यतरङ्गिणीनामान्
ग्रन्थ कर्तुं कामा स्वीक्य निम्नामिति प्रतिपादयन्त ऊचुः—

धर्मरामदवाग्निधूमलहरीलानण्यलीलाजुष-

गन्वद्गया यमितान्विलोम्य तदहो बालान्निमुत्कण्ठमे ।

व्यालान्दर्शनतोऽपि मुक्तिनगरप्रस्थानविघ्नक्षमा-

न्मत्वा दूरममून्विमुञ्च कुशलं ययात्मनो वाञ्छसि ॥ १ ॥

अहो इत्याद्यर्थः । तन्नाजना । तनुः सूक्ष्ममत्र यस्याः सा तन्नाजनी । तस्याः क्रिया य-
मितान्वद्गयान्वालाङ्केशान्विलोम्य दृष्ट्वा निमुत्कण्ठमे निमुत्कण्ठां करोषि । कथंभूतान्वा-
लान् । धर्मरामदवाग्निधूमलहरीलानण्यलीलाजुषः । धर्म एतारामो वन तत्र यो दवा-
ग्निर्दावानलस्तस्य या धूमलहरी धूमश्रेणितस्या यत्ताप्य इयामन्य तस्य लीला जुषन्ते
सेवन्त इति लीलाजुषस्तान् । जुषीं प्रीतिसेवनयोर्वाचुः । दवाग्निधूमपक्षिमदृशानित्यर्थः ।
अथ चैराग्यरसेन शृङ्गारं दूषयति—रे मनुष्य, यदि त्वमान्मनः सास्य कुशल क-
ल्याणं वाञ्छसि तदामून्वालाङ्केशान्सर्पान्मत्वा । कृष्णवर्णत्वाद्भ्रायमानत्वाच्च सर्प-
सादृश्यं बालानां युक्तमेव । दूरं विमुञ्च । दूरतस्त्वजेत्यर्थः । सर्पं दृष्ट्वा यथा दूग्मेव पलायते
तथा त्वमपि दूरं पलायस्वेत्यर्थः । किंभूतान्वालान् । दर्शनतोऽपि मुक्तिनगरप्रस्थानवि-
घ्नक्षमान् । मुक्तिरेव नगरं तत्र यत्प्रस्थानं गमनं तत्र विघ्नाय विघ्नं कर्तुं क्षमां समर्था-
स्तान् । सर्पस्य दर्शनादेव गमने विघ्नसमुत्पत्तिरिति शकुनशास्त्रे प्रतिद्वम् । तन्वद्गया
यमितान्वालाङ्केशान्वालाङ्गानीहि । तथाहि । श्लेषार्थोऽयम्—यकार इताः प्राप्ताः संयुक्ता
वा बाला व्याला भवन्तीति युक्तमेव बालानां व्यालत्वम् । इदं शार्दूलविक्रीडितं नाम
च्छन्दः । इति प्रथमपदार्थसंकोचः ॥

ये केशा लसिताः सरोरुहदृशा चारित्रचन्द्रप्रभा-

अंशाम्भोदसहोदरास्तव सखे चेतश्चमत्कारिणः ।

१. श्वेताम्बरजैनोऽयं सोमप्रभाचार्यः नास्य देशकालौ ज्ञायेते २. 'विलोकिमुमहो'
इति मूलपुस्तकपाठ ३. 'विमुक्तिनगर' इति मूलपुस्तकपाठ

देशान्मूर्तिमतोऽवगम्य नियतं दूरेण तानुल्लजे-

नों चेत्कष्टपरम्परापरिचितः शोच्यां दशामेप्यसि ॥ २ ॥

हे नरो, नरोत्तमा नरोत्तराणि कमलानीव दशो नेत्राणि याताः सारोदृश-
नाया स्त्रिया ये ललिता देदीप्यमाना केशान्त्र चेत्तत्रनवारिणश्चिनप्रमशितारिणः ।
वर्तन्ते इति शेषः । विभूता केशाः । चारित्रचन्द्रप्रभात्रगाम्भोर्ग्नहोदराः । चारित्र-
मेव चन्द्रप्रभा ज्योत्स्ना तस्मा भ्रगे नानने अम्भोर्गे भेगलस्य सारोदरा गदधाः ।
केशानां श्यामव्यादम्भोदसदृगन्वम् । तान्नेगान्मूर्तिमततथधुरिन्द्रियगम्यान्नेगान् ।
नियतं निधयेनावगम्य बुद्ध्या दूरेण दूरादेव त्वमुल्लजेत्स्यजे । नो चेदिति यदि न ल-
जति तदा त्व शोच्यां शोचनीयां दशामवस्थामेप्यसि प्राप्स्यसि । विभूतस्त्वम् । कष्ट-
परम्परापरिचितः कष्टानां या परम्परा भेगिलया परिचितो युक्तः । स्त्रिया केशा-
न्नेरावृत्त्या लज्जेलयः । केशाः क्लेशाः कथं स्थिरिति प्रश्ने । ललिताः तेन लज्जारेण
लिता यदाः केशाः क्लेशाः भवन्तीत्यर्थः ॥

ये शुद्धबोधशशिखण्डनराहुचण्डा-

श्चित्तं हरन्ति तव वक्रकचाः कृशाङ्गयाः ।

ते निश्चितं सुकृतमर्त्यविवेकदेह-

निर्दारणे ननु नवक्रकचाः स्फुरन्ति ॥ ३ ॥

हे पुमान्, कृशाङ्गयाः कृश सूक्ष्मजं यस्याः सा तस्या ये वक्रकचा वक्रकेशान्त्र
चित्तं हरन्ति । तव चेतसि चतुर्कारसुत्यादयन्तीत्यर्थः । कथंभूता वक्रकचाः । शुद्धबोध-
शशिखण्डनराहुचण्डाः । शुद्धबोधो निर्मलज्ञानं न एव शशी तस्य खण्डनेऽर्थाच्छब्देन राहु-
रिव चण्डा कृशाः शुद्धबोधशशिखण्डनराहुचण्डाः । फलितायंस्तु राहुर्ग्नं चन्द्रं प्र-
सीकरोति तथा एते वक्रकचा ज्ञाननाशका इत्यर्थः । ननु निश्चितं ते वक्रकचाः सुकृत-
स्यविवेकदेरनिर्दारणे । सुकृतमेव मर्त्यस्य यो विवेक एव देहस्य निर्दारणे नवक्र-
कचा । नवाद्यं ते क्रकचाश्च नवक्रकचाः । नूतनकरपत्राणि । क्वचं कुतुमुल्लज्जम् ।
करपत्रं च' इति नामकोपः । स्फुरन्ति स्फुरद्रूपा वर्तन्ते इत्यर्थः । क्व क्वचाः नव-
क्रकचा इति भिन्नस्यैव चतुर्कारः । वसन्ततिल्लच्छन्दः ॥

अलंकृतं कुन्तलभारमस्या विलोक्य लोकः कुरते प्रनोदम् ।

वैराग्यवीरच्छिदुरं दुरन्तममुं न किं पश्यसि हुन्तभारम् ॥ ४ ॥

अस्या नायिकायाः कुन्तलभारं वदन्नेवमस्त्वम् । 'हुन्त' संज्ञा ये स्त्र्यः इति
कोपः । विलोक्य लोकः प्रनोदं हर्षं कुरते । कथंभूतं हुन्तभारम् । अलंकृतं
दिना सत्कृतम् । अमुं कुन्तलभारं कुन्तलभारम् । 'हुन्तः गतेऽप्य मुदः' इति

कस्मिन् कानिश्चिन् तुलित्वा मीन्द्र
निचे निनिन्तयमि मौन्यनिनिन्तमेकम् ।

न श्रूय पद्मजलोचनायाश्चकास्ति शृङ्गाररसैकपात्रम् ।
 नै साधवरा प्रसूते निर्वन्धनं मोहविषदुमस्य

मतीत्यर्थः । इन्द्रवज्रानाम्
नैवकुवलयदामश्यामलान्दृष्टिपाता-
नान्वाङ्मन्त्रिपत्यायत

नैवकुवलयदामश्यामलन्दितनाल
नकृतपरमदनाशान्विक्षिपत्यायताक्षी ।
इति वहसि मुदं कि मोहराजप्रयुक्ता-
प्रयवधार्य विद्वद्यमूढप्रियात

वहसि मुदं कि मोहराजप्रयुक्ता-
त्प्रशमभटवधार्थं विद्वच्चमून्दष्टिपातान् ॥ ७ ॥

शान्तमिति । आगते विन्निषेधे पक्षिणी यन्मा मा एतत् त माशुदिन्य एषिमा-
न्यप्राप्तमितिपि प्रयुक्ते । विविदिपान्त्रिपातान् । ननु जगज्जगन्नामत्तान् । न-
सन्ति नाति कालानि तेषां दान माया तत्तत्पान्त्रिपातान् । एतान्नाज्जगत्तान् ।
पुनः विविदिपान्त्रिपातान् । एतपरमदनामान्ता परमजस्य नाशो धनान् । इति
मुद्र एषं हि कालं पात्रोपि । अमून्त्रिपातान्नामभट्टाचार्यं प्रदानं शान्तिभावं न
एव भट्टस्तस्य वक्तव्यम् । मोहाराजपुष्पान् । मोह एव राजा मोहाराज । 'राजा नमिन्-
न्' इति टन् समासान्तः । तेन प्रयुक्तान् 'त्रिपातान्' तरात्रिपातान् । 'तरात्रिपि द्वौ न
'त्रिपि अत्रण्डौ' इति नामत्रये । विष्टि जानीहि । त्रिपातान् 'त्रिपातान् जानीहि ।
तत्त्वम् । एतपरमदनामान् । उक्त परम नर्वाभना दान एकारस्त नाशो यन् ते एत-
परमदनाशास्तान् । त्रिपातगच्छे एकरानां त्रिपात इति ज्ञायेत् । नातिनीनाम
च्छन्दः ॥

तस्याः कोपपदं यदाननमहोरात्र स्मरन्नात्मनः

संतापं वितनोपि काननमहो ज्ञात्वा सखे तत्त्यजेः ।

एतस्मिन्वसता मनोभवमहासर्पेण दष्टः पुमा-

नर्कार्याकार्यविवेकशून्यहृदयः कैस्को न संजायते ॥ ८ ॥

हे सखे, तस्या तिया यत् आनन मुक्त अहोरात्र स्मरन् स्मृतिनिपय कुर्वन् त्व आ-
त्मनः स्वस्य संताप वितनोपि वितारयति । कथंभूत आननम् । कोपपद कोपस्य पद
स्थानं तत् आनन अहो इति रीते कानन वन ज्ञात्वा त्व सखे । एतस्मिन्कानने वसता
स्थितिं कुर्वता मनोभवमहासर्पेण मनोभवः काम न एव महामर्षस्तेन पुनान् दष्टः सन्
वृत्तः । 'सर्वस्य द्वे' इति द्वित्वम् । वृत्ताग्निवात्मन्वम् । नर्कार्याकार्यविवेकशून्यहृदयः ।
कार्यं चाकार्यं च वार्दोकार्यं तयोर्विवेकस्तेन शून्य हृदय यस्य स तथा न संजायते ।
सर्पनिषेधं मूर्च्छितः पुमान् शून्यहृदयो भवति । अयं तु महामर्षेण दष्टस्तस्य किं वाच्यम् ।
आनन कानन कथमिति प्र ३ । आनन कोपपद क एकार उपपदं यस्य तदा कानन
स्यादेवेत्यर्थः ॥

लाकारमालोक्य सुखं तरुण्या किं मुग्धबुद्धे मुदमादधासि ।

इदं हि चित्तममनाटकस्य विचक्षणैरासुखमाचचक्षे ॥ ९ ॥

हे मुग्धबुद्धे मुग्धा बुद्धिर्यस्य तत्सोध्यन्म् । तरुण्या सुख आलोक्य किं मुद एषं
आरुण्यं तत् प्र ३ । कथंभूत सुखम् । नाकारम् । अकारेण सह वर्तमानं नाकारम् । सु-
न्दरंभूतम् । इदं मुग्ध विचक्षणैः वदन् वनममन इत्यस्य निमग्नम्

नाटकस्तस्य आमुखमाद्यारम्भ आचक्ष्वे इत्यत्र कर्मणि लिट् । मुखम् । आमुखं त्वि-
त्यम्—साकार आकारेण सह वर्तमान मुख आमुख स्यादित्यर्थः ॥

कामज्वरातुरमते तव सर्वदास्यं

वामभ्रुवां यदि कथंचिद्वामुमिच्छा ।

यत्नं विनाप्यखिलजन्मपरम्परासु

तज्जातमेव भवतो ननु सर्वदास्यम् ॥ १० ॥

हे कामज्वरातुरमते । कामज्वरेण आतुरा मतिर्यस्य तत्सबोधन हे कामज्वरातुर-
मते । सर्वदा सर्वस्मिन्काले यदि तव वामभ्रुवां स्त्रीणां आस्य मुख कथंचित्केनापि प्रकारेण
अवामु प्राप्तुमिच्छा वर्तते तदा ननु निश्चित यत्नं विनापि अखिलजन्मपरम्परासु । जन्मन-
परम्परा श्रेणय । अखिला या जन्मपरम्परास्तासु 'भवतस्तव' सर्वदास्यम् । दासस्य भावो
दास्य सर्वेषां भृत्यत्व जातमेव । स्त्रीमुखदत्तचित्तस्य तव सर्वजनानां दासत्वं जातमेव ।
अत्र पद्ये उभयत्र सर्वदास्यमिति पदस्य भिन्ना-र्थत्वमेव चित्रम् । वसन्ततिलका नाम
च्छन्दः ॥

तस्याः साधुरदं विलोक्य वदनं यः संश्रयत्यञ्जसा

मुक्त्वा मुक्तिपथं हहा प्रविशति भ्रान्त्या सदुर्गं वनम् ।

तच्चात्यन्तमचारुवद्ववसतिर्येनात्र रागादिभि-

श्चैरैर्धर्मधनापहारकरणात्कष्टं न किं प्राप्यते ॥ ११ ॥

य पुमान् तस्या स्त्रिया वदनं सुरा साधुरद साधवः समीचीना रदा यस्मिन् तत्
तथा विलोक्य अञ्जसा वेगेन संश्रयति आश्रयति स पुमान् हहा इति खेदे । मुक्तिपथ
मुक्तिमार्गं मुक्त्वा भ्रान्त्या भ्रमेण दुर्गं दुःखेन गमनार्हं वनं प्रविशति । तद्वनं अत्यन्त
अन्तर्मतिकान्तम् । अप्रमाणमित्यर्थः । कथंभूतं स । अचारुवद्ववसति । न चारुचारु-
वमतिर्येन स । येन वनं प्रविशता पुरुषेण अत्र वने कष्टं किं न प्राप्यते । कस्मात् ।
रागादिभिर्धर्मधनापहारकरणात् । धर्म एव वनं धर्मवनं तस्यापहार हरणं तस्य
करणं तस्मात् । चौरा हि धनमपहृत्य वनं प्रविशन्ति तदा कष्टं स्पष्टमेव । तत्र वदनं
कथं वनमिति प्रश्ने । यः साधुः अदः । न विद्यते दकागो यस्मिन् तत् अदम् । दकाररहितं
वदनं वनं स्यादेव ॥

यियामसि भवोद्वेग्यदि तट तदेणीदृशा-

महीनमवग वर परिहरे पर दूतः ।

इहास्फलनतोऽन्यथा विशदवासनानौस्तव

व्रजिष्यति विशीर्णतां न भविता ततो वाञ्छितम् ॥ १२ ॥

हे पुनन्, यदि त्व भवोदधे सनारत्नमुद्रस्य तटं पार गियासति नातुमिच्छति । याते सगन्तान्धमपुरुषैकनचनरूपम् । तदा एणीदृशां एणी हरिणी तस्या दृश द्व दृशो यासा तास्तासा अधर धर पर्वते दूरतो दूरात्पर त्व परिहरेः । किंभूतमधरम् । अहीन परिपूर्ण अमृतादिना । अन्यथा यदि न परिहरति तर्हि इह पर्वते आस्फुलनतः सघटनात् तव विरादवासना निर्मलवासना सैव नौ विशीर्णता भङ्गता व्रजिष्यति । ततस्त्वद्वाञ्छित न भविता न भविष्यति । यथा सनुद्रमप्ये पर्वतास्फलनाग्नावि भग्नायां वाञ्छित न भवेत्तथेत्यर्थः । अधर धर कथमिति प्रश्ने उत्तरम् । अहीन एन अकारेण हीन अधरं धर स्यादेव । 'सानुमान्पर्वतो धरः' । 'धरः दौलत्तपोदयः' इति कोषः । पृथ्वीनाम च्छन्दः ॥

न भतीदं भ्रातः स्फुरदरुणरत्नौघकिरण-

प्रतानं तन्वङ्गचास्तरलतरलं कुण्डलयुगम् ।

दमं दुग्धं पुंसामिह विरहसंयोगदशयो-

ज्वलच्छोकानज्ज्वलनयुगिदं कुण्डयुगलम् ॥ १३ ॥

हे भ्रात, तन्वङ्गचा कृशाङ्गचा इदं कुण्डलयुगं कुण्डलन्य कर्णभरणस्य युगं न भति न गोभते । कथंभूतं कुण्डलयुगम् । स्फुरदरुणरत्नौघकिरणप्रतानं स्फुरन्तो देदीप्यमाना ये अरुणरत्नौघा रत्नरत्नममृतास्तेषां ये विरणास्तेषां प्रतानं नमूहो यस्मिन्तन् । पुनः कथंभूतं कुण्डलयुगम् । तरलतरलम् । तरलाचक्षलात्तरलं चक्षलम् । चक्षलतरमित्यर्थः । कथंभूतं कुण्डलयुगलम् । विरहसंयोगदशयो । त्रीपुनयो नययोगभावाद्विरहोपनि । विरहस्य संयोगश्च विरहसंयोगो तयोर्दशे अयमेव तयो । शोकानज्ज्वलनयुगम् । शोकश्चा-
नज्ज्वलनस्य शोकानज्ज्वलनात् ताभ्यां युक् । विरहे गोपादिर्नाम, संयोगे वामातेग-
विर्भाव इत्यर्थः । कुण्डलयुगलं किं कुर्वन् । इह सगारे पुना पुन्याणां वनमुपशमं कुर्वन् । - - - - - कुण्डलयुगलं वक्ष्ये तत्रान्यतः । तन्वङ्गचास्तरलतरलं चक्षलं तद्वत् । - - - - -
निम्न । १२९ ॥ १२९ ॥ १२९ ॥ १२९ ॥ १२९ ॥ १२९ ॥ १२९ ॥ १२९ ॥ १२९ ॥ १२९ ॥

मूढो नरस्तस्याः स्त्रियाः मरुष्टुह गाभिलापं यथा म्यात्तया नाऽङ्गं कर्णभूषण पश्यन्
परे भवे आगाभिर्भो नरकपाणिभ्यः नरकान् पाठयन्ति ने नरकपाणिभ्यः पन्नागा-
मिकेभ्यः क ताड ताडन ताड आगतस्त क न गहिष्यते, अपि तु गर्भं गहिष्यते ।
अनुष्टुप् चण्ड ॥

सारं गलं यमैरविन्दविलोचनाना-

मालोक्य चेतसि मुदं कलयन्ति मूढाः ।

हो निश्चितं रचितमुक्तिपुरप्रवेश-

व्यासेधमर्गलममुं न विचारयन्ति ॥ १५ ॥

मूढा मूर्ता नरा अरविन्दविलोचनाना कमलनयनाना स्त्रीणां य मार श्रेष्ठ गल ति-
गरण विलोक्य । चेतसि मुदं हर्षं कलयन्ति प्राप्नुवन्ति । हा इति श्लेघे । निश्चित नि-
यमेन अमु गल अर्गल न विचारयन्ति । कथभूत अर्गलम् । रचितमुक्तिपुरप्रवेशव्यासेध
रचितो विहितो मुक्तिनगरप्रवेशस्य व्यासेधो निषेधो येन न त रचितमुक्तिपुरप्रवेश-
व्यासेधम् । गल अर्गल स्त्वित्यम् । सार अरा अर्गलदेन सद वर्तते यः स सारस्त नागम् ।
अस्सहितो गल. अर्गल. स्यादित्यर्थः ॥

अलं प्राप्य स्पर्शं कुचकलशयोः पङ्कजदृशां

परां प्रीतिं आतः कलयसि सुधामग्न इव किम् ।

अवस्कन्दं धर्मक्षितिपकटके दातुमनसा

प्रयुक्तं जानीयाः कलुषवर्देन स्पशमिमम् ॥ १६ ॥

पङ्कजदृशा कमलनयनाना स्त्रीणां कुचकलशयोः स्तनयो. अल अलर्थे स्पर्शं प्राप्य
हे आतः, किं परामुत्कृष्टा प्रीतिं कलयसि प्राप्नोषि । क इव । सुधामग्न इव अमृतं कृतम-
ज्जन इव । इम स्पर्शं कलुषवर्देन कलुष पाप तदेव वर्दो भिलस्तेन प्रयुक्तं प्रेरित स्पश
हेरिक् त्व जानीया. । कथभूतेन कलुषवर्देन । धर्मक्षितिपकटके धर्म एव क्षितियो
राजा तस्य कटके सैन्ये अवस्कन्द प्रहरण दातुमनसा । प्रहरणं कर्तुमनसेत्यर्थः । स्पशं
स्पश कथमिति । अल रलयोश्चैकत्वस्मरणात् अर नास्ति रो रेफो यत्र त अरम् । रेफ-
हितस्पर्शं स्पश स्यादित्यर्थः ॥

पीनोन्नतं स्तनतट मृगलोचनाया

आलोकसे नरहितं यदपूर्वमेतत् ।

१ 'यदरविन्द' इति मूलपुस्तकपाठ २ 'तन्निश्चित' इति मूलपुस्तकपाठ
३ 'अर' इति मूलपुस्तकपाठ ४ 'चरटेन' इति मूलपुस्तकपाठ ५ 'पीनोन्नत
नरहित यदपूर्वमेतदालोकसे स्तनतट मृगलोचनाया' इति मूलपुस्तकपाठ

मोहान्धकारनिकरक्षयकारणस्य

विद्यास्तदस्ततटमेव विवेकमानोः ॥ १७ ॥

यत् मृगलोचनायाः हरिणाक्ष्याः स्त्रिया एतत् स्तनतट कुचद्वन्द्वे पीनोद्यत पीन च तदुद्यत च पीनोद्यतम्, पुन नरहित नरेभ्यो हितम्, पुनः अपूर्वम् । प्रतिक्षण चमत्कार-
हेतुत्वात् । त्व आलोकते पश्यति, तत्स्तनतट विवेकमानो विवेकसूर्यस्य अस्ततट त्व
विद्याः । अत्र ज्ञानसूर्योऽस्ततामेप्यतीत्यर्थः । कथभूतस्य विवेकमानो । मोहान्धकार-
निकरक्षयकारणस्य मोह एवान्धकारत्वस्य यो निकरः नमूतस्य क्षयकारणं तस्य
मोहान्धकारनिकरक्षयकारणस्य । स्तनतटमिति विशेषणद्वयेन अस्ततट साधयति—
नरहित नेन नकारेण रहितम्, पुनः अपूर्वं अ. अकार. पूर्वो यस्य तत् अपूर्वं एतादृश
स्तनतट अस्ततट व्याप्तेवेत्यर्थः ॥

कंदर्पद्विपकुम्भचारुणि कुचद्वन्द्वे मृगाक्ष्या मया

न्यस्तो हस्त इति प्रमोदमदिरामाद्यन्मना मा स्म भूः ।

किं त्वा जन्म यदर्जितं बहुविधामभ्यस्य कष्टक्रियां

हस्तोऽयं सुकृतस्य तस्य सहसादायीति संचिन्तये ॥ १८ ॥

मया मृगाक्ष्याः स्त्रिया कुचद्वन्द्वे स्तनयुग्मे हस्तो न्यस्तः करः स्थापितः । कथ-
भूते कुचद्वन्द्वे । कंदर्पद्विपकुम्भचारुणि कंदर्प एव द्विपलस्य कुम्भो गणस्थल तद्व्याह
मनोऽतस्मिन्कंदर्पद्विपकुम्भचारुणि । इति हेतोः प्रमोदमदिरामाद्यन्मनाः प्रकृत्यो यो
नोदः न एव मदिरा तया मायन्मनो यस्य न एतादृशत्वं ना स्म भूः । 'नाहि दुः'
इति दुः । 'न माऽसौ' इत्यजगन्नाभावः । किं तु बहुविधा तपोबुधानादिस्था क-
ष्टक्रिया कष्टात्प्राप्तिर्या कष्टक्रिया ता कष्टक्रियाम् अभ्यस्य अन्यास कृत्वा । आजन्म
यदर्जितं जन्मनो मर्यादीत्यर्थे यत्कृतमर्जितं तस्य सुकृतस्य तया अयं हस्तो अदायि
दत्तः । यथा कस्य आजिगमिषो हन्मप्रदानं सहसा गिदेधननि तदा हन्मजनेन सुकृत
निपिस्त इति त्व सचिन्तये विचारयेत्यर्थः । अत्र पद्ये हस्तो गन्तः सुकृतस्य हन्मे-
ऽदायीति चित्रम् ॥

कण्ठोपकण्ठे ललित विभावयेर्भुज युदत्या भुजग गगजितम् ।

एतस्य मन्मर्गवशादपि क्षणाददोषचैतन्यमुपैति नश्यन् ॥ १९ ॥

कण्ठोपकण्ठे लुण्ठित कण्ठस्य गलस्य गर्भाणि कण्ठोपकण्ठे लुण्ठितं तस्मिन् गुह्यं
स्त्रिया भुज बाहु भुजग मर्षे न विभागेर्जाणीया । कथभूत भुजगम् । गराजित गरेण
विषेण अजिनो गराजिनस्मम् । एतस्य भुजगस्य मंसर्गोक्तस्य स्पर्शनात्रेणापि अर्गेण म-
मस्त्रा सैतन्य नेतनाया भान दण्णा संशय नाश उपैति प्राप्नोति । यथा भुजनन्वर्गा-
जैतन्य गानि तथा युक्ता भुजस्पर्शजैतन्यनाशः सादित्यर्थः । भुज भुजग इव
सादिति प्रश्ने भुज गराजित गेन गहारेण राजित भुज भुजग सादित्यर्थः । इन्द्रवरा
नाम च्छन्दः ॥

कण्ठावसक्ते कुपिते नवाहौ वरं वहिःप्राणहरे प्रमोदः ।

विध्वस्तधर्मान्तरजीविते नु सैणे न बाहौ विदुषां स युक्तः ॥ २० ॥

नु' पुरुषस्य नवाहौ नान्धमानहिद नान्धस्मिन्वचनमपे कण्ठावसक्ते कण्ठस्या-
पिते वर श्रेष्ठम् । कथभूते नवाहौ । कुपिते क्रुद्धे । पुनः कथभूते नवाहौ । वहिःप्राणहरे ।
वहिः प्राणान्तरतीति वहिः प्राणहरन्स्मिन्वाद्यप्राणनाशके । सैणे स्त्रीणामय स्त्रेण-
स्मिन् । 'स्त्रीपुमाभ्या नञ्संज्ञा' इति नञ्प्रत्यये आशिर्द्वा णन्वे स्त्रेणशब्दनिदि । बाहौ
भुजे कण्ठावसक्ते सति यः प्रमोदो हर्षः स विदुषा पण्डिताना युक्तो न । कथभूते बाहौ ।
विध्वस्तधर्मान्तरजीविते विध्वस्त नाशित धर्म एव अन्तरजीवित येन तस्मिन् । अन्त-
रप्राणनाशक इत्यर्थः । अहितु कण्ठावसक्तः सन् वहिः प्राणानाशयति, स्त्रीणा बाहुः क-
ण्ठावसक्तः सन् अन्तरप्राणनाशं विधत्ते । अतः मर्षादप्यधिकतरदुःखदं स्त्रीकृतालिङ्गन-
मित्यर्थः । अत्र नवाहाविलुभयत्र चित्रकृत् । वयोरभेदस्तु आलङ्कारिकैरेष्ट एव ॥

कोऽयं विवेकस्तव यन्नतभ्रुवां दोषावगूढः प्रमदं विगाहसे ।

यैतः सरातङ्कपरीतचेतसां किं सुन्दरासुन्दरयोर्विवेचनम् ॥ २१ ॥

है साधो, अयं तव को विवेकः यत् नतभ्रुवा नते नम्रीभूते भ्रुवौ यासां ता नतभ्रु-
वस्तासा स्त्रीणा दोषा बाहुनावगूढ आलिङ्गितः सन् त्वं प्रमदं प्रकृष्टमदं विगाहसे प्रा-
प्नोषीत्यर्थः । यतो यस्मात् सरातङ्कपरीतचेतसां स्मरं कामं स एव आतङ्को रोगस्तेन
परीत व्याप्त चेतो येषां तेषां पुरुषाणां सुन्दरासुन्दरयोः समीचीनासमीचीनयोः किं वि-
वेचनम् । अपस्मारादिरोगग्रस्तानां शुभाशुभे विवेको न भवतीति युक्तमेव । पक्षे दो-
षैरवगूढो दोषावगूढः । विवेकदोषयुक्त इत्यर्थः ॥

हंहो विलोक्य परमद्भुतमङ्गनाना-

मानन्दमुद्रहसि किं मदनान्धबुद्धे ।

सत्यं विवेकनिधनैकनिमित्तमेत-

न्मेघाविनो हि परमं गदमुद्गृणन्ति ॥ २२ ॥

हरो इति संबोधने । हे मदनान्धबुद्धे, मदनेन कामेन अन्धीभूता बुद्धिर्यस्य तस्य तयो-
यने । अज्ञानानां प्रधानमङ्ग याता तासामज्ञानानां परमुत्कृष्ट अङ्गद केयूर विलोम्य दृष्ट्वा
आनन्द किमुद्ब्रह्मसि प्राप्नोषि । मेधाविनः पण्डिता एतत् अङ्गद परमुत्कृष्ट गद रो-
गमुद्ब्रूणन्ति प्रजल्पन्ति तत्तत्त्यम् । कथंभूत गदम् । विवेकनिधनैकनिमित्त विवेको ज्ञान
तस्य निधनस्य नाशनस्य एकमद्वितीय निमित्त कारणम् । गदो हि निधनैकहेतुर्भवत्येव ।
अत्र पद्ये उभयत्र परमङ्गदमिति पद भिन्नार्थत्वाच्चित्रकृत ॥

अयं जनो वलयभरं विलोक्ते मृगीदृशामधिभुजवल्लि बालिशः ।

नं बुध्यते सुकृतचमूं जिगीषतः समुद्यतं बलभरमेनमेनसः ॥ २३ ॥

अयं प्रत्यक्षगतो बालिशो मूर्खो जनो नृगीदृशा स्त्रीणां बलयभरं बलयानां भरत्त
अधिभुजवलिं भुजावेवं वहतिस्तस्यामिति अधिभुजवहति । विभक्त्यर्थेऽव्ययीभावः । भुजल-
तायामित्यर्थः । विलोके पश्यति । एनं बलयभरं एनसः पापस्य समुद्यतं सावधानीभूतं
बलभरं सेनासमूहं न दुष्यते । कथंभूतस्य एनसः । सुकृतचमू सुकृतस्य शीलादेः चमू.
सेना तां जिगीषत जेतुमिच्छतः । कथं बलयभरं बलभरमिति तत्रोच्यते—कथंभूतं व-
ल्यभरम् । अयं न विद्यते यो यकारो यस्मिन् स अयस्तनयम् । यकाररहितमित्यर्थः ।
रचिरा नाम च्छन्दः ॥

ये दृक्पथे तव पतन्ति नितम्बिनीनां

कान्ताः करा जडिमपल्लवनप्रवीणाः ।

नो वेत्ति तान्क्रिमपवर्गपुरप्रयाण-

प्रत्यूहकारणतया करकानवश्यम् ॥ २४ ॥

तव दृक्पथे दृष्टिमानेण नितम्बिनीना स्तीणा कान्ता मनोज्ञा करा हन्ता । नितम्बि-
नीनामिति स्रबन्धे बहुन्वात् करा इति बहुत्वम् । पतन्ति अवलोकयन्ता गच्छन्ति । व-
पभूता कराः । जटिमपावनप्रवीणा जटिमो जटताया यत्पावन प्रकटोदरण तत्र
प्रवीणाधतुराः । तान् करान् अवदस निधयेन वरवान् धनोपतान् किं नो वेति न जा-
नाति । क्याः अपवर्गपुरप्रयाणप्रन्यूतवारणतया अपवर्गो मोक्ष स एव पुर नगर त-
न्निन् प्रयाण गमन तत्र यः प्रन्यूतो विप्रन्नत्र यत्वारण निदान तस्य भापरात्ता तया
अपवर्गपुरप्रयाणप्रन्यूतवारणतया । गमनकारो वरवृष्टिः स्तोत्रिस्तौ विप्रवारण प्र-
तिरूपमेव । ॐ व वसन्तराजशायणे—“क्षीणचक्षुषिणि ह गहान्त दृष्टि धरनि-
म्पनादना । पृथग्गन्तव्यकुलाम्बर वज्रयन्त्रकुनदर्शन दिनम् इति । अकालहृदिगमने
निषिद्धा । वरवपुत्र स्वर्ग वज्रयन्त्र वरान् वरान् वरमान् प्रगल्भम् । वर-
भूत वर । वरवपुत्र स्वर्ग वज्रयन्त्र वरान् वरान् वरमान् प्रगल्भम् ॥

नृणां हि जघनं समीक्ष्य दृष्ट्वा किं तोषभरं हर्षभरं ततोपि विचारयति । न-
भूतं जघनम् । जजोपयुक्तं जजानां भूर्राणां उपयुक्तं योग्यं अमुं जघनं धनं मेघमेव
विद्या जानीयात् । कथंभूतं जघनम् । पिशुनाभ्यवसायहनपवातहेतुम् । पिशुनो निर्मलो
न अभ्यवसायं चित्ताभिप्रायः स एव हसं तस्य यः प्रवानः तस्य हेतुः कारणं तं पि-
शुनाभ्यवसायहेतुप्रवागहेतुम् । धनागमे हना नानसे गच्छन्तीति प्रसिद्धम् । जघनं धनं
कथं तत्राह जजोपयुक्तं उल्लोचैकलस्तरणात् जलोपयुक्तम् । जस्य जकारस्य लोपो
नागस्तेन युक्तं जकारं विना जघनं धनं स्यात् ॥

नितम्बमुल्लासिततापनोदं दिदृक्षसे र्थत्कमलेक्षणानाम् ।

सर्वात्मनात्यन्तकटुं विदित्वा तं निम्बमेव त्यज दूरतोऽपि ॥ २९ ॥

कमलेक्षणानां कमलनयनानां यं नितम्बं पृष्ठभागं दिदृक्षते द्रष्टुमिच्छति । कथंभूतं
नितम्बम् । उल्लासिततापनोदं उल्लासितस्तापन्यं नोदः प्रेरणं येन स तम् । तं नितम्बं नि-
म्बमेव रिट् विदित्वा दूरतोऽपि त्यज । कथंभूतं निम्बम् । सर्वात्मना पनफलपुष्पसम्-
हेन । अत्यन्तकटुं अतिवडुफम् । नितम्बं कथं निम्बमिति प्रश्ने तत्रोच्यते—कथंभूतं
निम्बम् । उल्लासिततापनोदम् उल्लासितस्तस्य तकाराक्षरस्य अपनोदो नारो यस्मिन्
स तम् । तकारनाशे नितम्बो निम्बः स्यादेवेत्यर्थः ॥

नूनं नूपुरमेतदायतदृशो रागादिविद्वेषिणां

क्रीडार्थं पुरमित्यवेत्य न दृशाप्यालोकनीयं क्वचित् ।

येनास्मिन्मुखमात्रचङ्गिमगुणैराकृष्य तैरुल्ल्वणै-

र्बद्धस्य प्रसभं चिरादपि सखे मुक्तिर्भवित्री न ते ॥ ३० ॥

नूनं निधित आयतदृशः आयते विस्तीर्णो दृशो यस्यान्तस्था विशालनयनायाः एत-
नूपुरं करणभूषणं रागादिविद्वेषिणां रागादिनृणां क्रीडार्थं विनोदार्थं पुरं नगरमिति
अवेत्यं शब्दा त्वया क्वचित्कदापि दृशा नेत्रेण नालोचनीयं न द्रष्टव्यम् । शत्रुपुरं शत्रो-
र्द्विधा पुरपेण न दितोचनीयमित्यर्थः । हे सखे, येन नूपुरेण अस्मिन्पुरे तं प्रतिद्वि-मु-
खमात्रचङ्गिमार्थं मुखमात्रे नै कङ्गिमा श्रेया गुणान्तरार्थैरदृशैर्गुणैः प्रसभं
दत्तान्वारेण दत्तस्य ते यं चिरादपि निरकारेणापि मुक्तिर्भवित्री न भवित्री । नूपुरं

एतं नूपुरं नूपुरं नूपुरं नूपुरं नूपुरं नूपुरं नूपुरं नूपुरं नूपुरं नूपुरं

क इह विषयभोगं पुण्यकर्मायशून्यं

स्पृहयति विषभोगं भावयेस्तत्त्वतस्त्वम् ।

स्मरति न करणीयं मूर्च्छितो येन जन्तुः

पतति कुगतिगते नैक्षते मोक्षमार्गम् ॥ ३४ ॥

इहास्मिन् संसारे कः पुरुषो विषयभोगं पञ्चेन्द्रियसुरा स्पृहयति वाञ्छति । कथंभूत विषयभोगम् । पुण्यकर्मायशून्यम् । पुण्यकर्मणः आयो लाभन्तेन शून्यम् । तत्त्वतस्त्व विषयभोगं भावयेः जानीहि । विषयभोगं विषयभक्षणतुल्यं जानीहीत्यर्थः । तदेव स्पृहयति—येन विषयभोगेन मूर्च्छितो मोहः प्राप्तो जन्तुः प्राणी करणीयं करणार्हं न स्मरति । पुनः मोक्षमार्गं न ईक्षते । कुगतिगते पतति । विषयभक्षणस्य स्मरणादिभ्रंशकत्वं प्रकटमेव । विषयभोगो विषयभोगो भवतीत्यर्थः ॥

सखे सुखं वैषयिकं यदेतदाभासते तन्नर कान्तमन्तः ।

सत्यं तदुत्सर्पदधप्रबन्धनिबन्धनत्वात्तरकान्तमेव ॥ ३५ ॥

हे सखे हे नर, एतत् वैषयिक विषयेभ्यो भव वैषयिकं सुखं ते तव अन्तः चेतसि कान्तमनोर्ज्ञं यत् आभासते तत्सत्यम् । मिथ्या नैत्यर्थः । उत्सर्पदधप्रबन्धनिबन्धनत्वात् । उत्सर्पन्प्रसर्पन् यः अघस्य पापस्य प्रबन्धः परम्परा तस्य निबन्धनं कारणं तस्य भावन्तत्त्वं तस्मात् । नरकान्तमेव नरक एव अन्तो यस्य तत् नरकान्तम् । नरकप्रापकमित्यर्थः । अत्र पद्ये पूर्वत्र नर कान्तमिति भिन्नं पदम्, परत्र नरकान्तमिति समस्तं पदमिति चित्रकृत् ॥

स्मरक्रीडावाप्यां वदनकमले पक्ष्मलदृशां

दृढासक्तिर्येषामधरमधुपानं विदधताम् ।

अदूरस्या वन्धव्यसनघटना क्लेशमहती

विमुग्धानां तेषामिह नधुकराणामिव नृणाम् ॥ ३६ ॥

महागणम् । एते न विभक्तानो मोक्षं प्राप्नुवन्ति । तेषां च त्रयं त्रयं त्रयं त्रयं ।
 केशवराजी केनेन महती - गता । गता - यथागतः, सम्यक् मत्तः, यथा-
 विधिः इत्येवमिति, तथा एते विभक्तानो मोक्षं प्राप्नुवन्ति । केशवराजी केनेन
 महती गता ॥

ममे मनीषाश्च पितृ पापानामुभयं निवृत्तं

समागमे काम विवर्तते शक्तिविनाशमिति ।

हस्तैस्ताम्बुलेणां न युगतिनिनम्बताञ्छुतो

विमुक्ता नीगर्भैर्विषमजग्गपातविषमा ॥ ३७ ॥

हे ममे हे विवर्तमिति, विवर्तते इति गो ममन्त्य मनीषाश्च । विवर्तते ताम्बुला-
 म्बुलमाश्चम् । न मनीषाश्च पितृ पापानामुभयं निवृत्तं । निवृत्तं मनीषा-
 नपत्तौ ताम्बुलमाश्चम् । काममप्यने समागमे काम एव आगमनमिति उपशम-
 यन्ते इति युगति विवर्तते इति । ममन्त्य तनेर्ज्ञातमिति तत्र ज्योतिषे । एतं युग-
 तिनिनम्बलभुव । युगतीनां निवृत्ता पृथगाया न एव ममन्त्यमय तत्र तृणा दृष्टा
 न इति । न इति कर्त्तव्यं स्थलभुव दृष्टा तृणापदागे न महती वर्थे । कर्त्तव्यं युगति-
 निनम्बलभुव । नीगर्भैर्विमुक्ता । नीगर्भा न अगाध नीगर्भाः अलङ्घनीमुक्ता ।
 जलेन प्रक्षालयमा न तृणादनिर्भोति । पुनः कर्त्तव्यं युगतिनिनम्बलभुव । वि-
 षमजग्गपातविषमा । विषमा अगता ये शरणापाता नाणपातामर्त्तविषमा दृष्टा । अग्ना
 भुवि व्यापारिभिर्वाणपातो वि विवर्तते, तेन तत्र मरणं भविष्यति, ननु तृणादनिर्भोति ।
 पक्षे कथं युगतिनिनम्बलभुव । नीगर्भैर्विमुक्ता इत्येवम् । विषमजग्ग-
 कामन्त्या रापातेन विषमा अमनोशा । एतेन युगतिनिनम्बताञ्छुता मा कुत इति चित्तं
 प्रत्युपदेश ॥

चेतश्चापलमाकलय्य कुटिलाकारा कुरङ्गीदृशो

दृष्ट्वा कुन्तलराजिमञ्जनघनश्यामा किमुत्ताम्यसि ।

धर्मध्यानमहानिधानमधुना स्वीकर्तुंकामस्य मे

प्रत्य्यूहार्थमुपस्थितेयमुरगश्रेणीति संचिन्तये ॥ ३८ ॥

हे चेत, त्वं कुरङ्गीदृशो मृगाक्ष्या कुन्तलराजिं जिगेरुद्रेणि दृष्ट्वा चापलमाकलय्य
 चाक्षत्य गृहीत्वा किमुत्ताम्यसि किं आकुलतां करोषि । स्वभूता कुन्तलराजिम् ।
 कुटिलाकाराम् । कुटिलो वक्त्र आकारो यस्यास्तम् । पुनः स्वभूता कुन्तलराजिम् ।
 अञ्जनघनश्यामाम् । अञ्जनं रज्जुघनो मेघस्तद्वत् श्यामा कृष्णाम् । केशानां कृष्णत्व

यौवने । तद्युक्ता मिय दृष्टा चित्तचलन न्याय्यम् । उक्तं च—‘पुष्पं दृष्ट्वा फलं दृष्ट्वा दृष्ट्वा
न नवयौवनाम् । द्रविणं पतितं दृष्ट्वा कस्य नो चलते मनः ॥’ इति । मे मनः प्रत्यूहार्थं
विप्रार्थं अधुना इदानीं उपस्थिता प्राप्ता इय उरगभेणो सर्पपरम्परा इति त्वं संचिन्तये.
जानीया । कथंभूतस्य मे । धर्मध्यानमहानिधानं स्त्रीकर्तुंकामस्य अज्ञीकुर्यतः धर्म-
ध्यानं धर्मचिन्तनं तदेव महानिधानम् । यत्किञ्चित्कार्यकरणोपतस्य सर्पदर्शनं नि-
षिद्धम् । निधानस्वीकारे तु सर्पदर्शनमतीव नैष्टमित्यर्थः । कुन्तलस्य सर्पोपमानत्वं
कविसंमतमेव ॥

यातुं यद्यनुरुच्यते शिवपुरी रामानितम्वस्थलीं

मुञ्चेद्दूरमिमामनङ्गकलभक्रीडाविहारोचिताम् ।

नो चेद्यौवनचण्डवातविततव्यामोहधूलीकण-

क्लान्मृदृष्टिरदृष्टशाश्वतपथः प्राप्नोषि जन्माटवीम् ॥ ३९ ॥

हे पुमान्, यदि तुभ्यं शिवपुरीं मुक्तिनगरीं यातुं गन्तुं अनुच्यते तदा त्वं इमां रामानि-
तम्वस्थलीं स्तीनेतम्वभूमिं दूरं दूरतो मुञ्चेः । कथंभूता रामानितम्वस्थलीम् । अनङ्गकल-
भक्रीडाविहारोचिताम् । अनङ्गः कामः स एव कलभः गजशिङ्गः तस्य क्रीडार्थं विहारो
विहरणं तत्रोचिता योग्याम् । चेदिमां दूरं न मुञ्चसि तदा किं भविष्यति तदाह—नो
चेदिति । त्वं जन्माटवीं सत्साराटवीं प्राप्नोषि । कथंभूतस्त्वम् । यौवनचण्डवातविततव्या-
मोहधूलौत्पण्णक्लान्मृदृष्टिः । यौवनमेव चण्डवातस्तेन विततं विस्तारितं व्यामोहो वै-
चित्त्यं स एव धूलीकणस्तेन क्लान्मन्ती व्याकुला दृष्टिर्यस्य तथाविधः । अत एव अ-
दृष्टशाश्वतपथः । न दृष्टः शाश्वतस्य शिदस्य पन्था मार्गो येन सः । राजकणपतनं दृष्ट्वा
नार्गावलोकनं न भवत्येवेत्यर्थः ॥

शमधनमपहतुं कामचौरप्रचारं

विरचयति निकामं कामिनीयामिनीयम् ।

सपदि विदधती या मोहनिद्रासमुद्रा

सपदि विदधती यामोहनिद्रासमुद्रम् ॥ ४० ॥

जनयति करोति । यामिनी किं कुर्वती । सपटि तत्काल मोहनिद्रासमुद्रा मोहो मूर्च्छा
एव निद्रा तस्या. समुद्रा समृद्धिं विदधती ॥

मृगेक्षणा नूनमसावसीमा भीमाटवी बुद्धिमतामतीत्या ।

यद्बाहुवल्लीभिरनङ्गभिलो वेद्धा नरालम्भयते न मुक्तिम् ॥ ४१ ॥

नून निश्चित असौ मृगस्य अधिणीवाक्षिणी यस्या सा मृगेक्षणा स्त्री । भीमाटवी
भयानकारण्यम् । वर्तते इति शेषः । कथभूता भीमाटवी । असीमा । न विद्यते सीमा मयार्दा
यस्या । पुन. कथभूता । बुद्धिमता विदुषा अतीत्यातिक्रमणीया यद्बाहुवल्लीभिः यस्या
मृगेक्षणाया बाहू एव वटयो लतास्ताभि अनङ्ग एव भिल्लस्तस्कर. नरान् मनुष्यान्
वेद्धा मुक्ति न लम्भयते न कारयति । यथा अटव्या तस्कर. पयिकान् लताभिर्वेद्धा स-
र्वेष्ट गृह्णाति, तथा मृगेक्षणापि कण्ठग्रहण कृत्वा नरान्मुक्तिप्राप्ति न कारयतीति भा-
वार्थ ॥

इयं वारंवार द्युतितुलितरोलम्बवलयं

न वक्रं भ्रूचक्रं चलयति मृगाक्षी मम पुरः ।

कुक्षीकारागारापसरणमति मां स्खलयितुं

प्रपञ्चत्पञ्चेपोर्वहति निविडं लोहनिगडम् ॥ ४२ ॥

इय मृगाक्षी मृगलोचना स्त्री मम पुर. पुरस्तात् वक्र भ्रूचक्र वारवारं अनुघेल न
चलयति । कथभूत भ्रूचक्रम् । द्युतितुलितरोलम्बवलयम् । द्युत्वा कान्त्या तुलित. समानी-
कृतो रोलम्बाना भ्रमराणा वलयो वृत्तता येन । किमेतत्तदाह—मा स्खलयितु गमनाभाव
कर्तुं पञ्चेपो पञ्च इपवो वाणा यस्य तादृशस्य कामस्य निविड दु मह लोहनिगड व-
हति वारयति । किंभूत लोहनिगडम् । प्रपञ्चत् प्रपञ्चयुक्तम् । कथभूत माम् । कुक्षीकारागा-
रापसरणमतिम् । कुम्भिता धी कुक्षी. सैव कारागारो वन्दिस्थान तस्मादपसरणे दूर-
गमने मतिर्यस्य तम् । यथा चारस्य लोहनिगड क्षिप्त्वा कारागारे क्षिप्यते, तथा मामपि
वशीकर्तुं भ्रूचक्र कामस्य निगड घत्ते इत्यर्थः ॥

यामोऽन्यत्र द्रुततरमितो मित्र यत्कण्ठपीठे

नार्यं दारश्चकितहरिणीलोचनायाश्चकास्ति ।

नाभीगन्ध्रे विहितवसतिर्योऽस्ति कन्दर्पसर्प-

मन्मुक्तोऽय म्फुरति रुचिर कि तु निर्मोकपट्ट ॥ ४३ ॥

हे मित्र, वय इतोऽस्मात् । अन्यत्र द्रुततरं अतिशीघ्रं यामो गच्छामः । चकितहरिणी-
लोचनाया । चकिता हरिणी तस्या लोचने इव लोचने यस्यास्तस्याः । कण्ठपीठे
यत् चकास्ति शोभते अयं हारो नास्ति किंतु य. कदर्पसर्पः कदर्पं काम. स एव सर्प-
स्तन्मुक्तलेन सर्पेण मुक्तस्तन्मुक्तः । अयं रुचिरो मनोह्र. निर्मोक्षपटः कशुकः स्फु-
रति चकास्ति । कथंभूत. कदर्पसर्पः । नाभीरन्ध्रे विहितवसति । नाभीरन्ध्रे नाभीकृहरे
निहिता कृता वसतिर्वासो येन स नाभीरन्ध्रे विहितवसतिः । अयमेवान्यत्र गमने हेतु ।
सर्पकशुकदर्शनमपि भयावहम् । नाभी सर्पविल हारं सर्पकशुकं तदुद्धया पलायन
शुक्लमेवेत्यर्थः ॥

यः कामकामलविलुप्तविवेकचक्षुः

स्वर्गापवर्गपुरमार्गमिवीक्षमाणः ।

ज्ञानाञ्जनं प्रति निरादरतामुपैति

आतः पतिष्यति स भीमभवान्धकूपे ॥ ४४ ॥

यः पुरुषः ज्ञानाञ्जनं ज्ञानमेवाञ्जनं प्रति निरादरतामुपैति निरादरं करोति । कथं भू-
तो यः । कामकामलविलुप्तविवेकचक्षुः । कामं स्मरः स एव कामलो नेत्ररोगस्तेन वि-
लुप्तं विवेकं एव चक्षुर्यस्य स कामकामलविलुप्तविवेकचक्षुः । अत एव स्वर्गापवर्ग-
पुरमार्गनवीक्षमाणः । स्वर्गो देवलोकोऽपवर्गो मोक्षः, तावैव पुरे नगरे तयोर्मार्गस्त्वनवीक्ष-
माणः अदर्शकः एवविधः स पुरुषः हे भ्रातरः, भीमभवान्धकूपे । भीमो भयानकः भयः
संसारः स एव अन्धकूपः तस्मिन् पतित्यति । यः कामलारोगप्रस्तवचक्षुरञ्जनं प्रत्यादरं न
करोति सोऽन्धकूपे पतत्येवेति ॥

भवारण्यं नुक्त्वा यदि जिगमिषुर्भुक्तिनगरीं

तदानीं मा कार्पीर्विषयविषवृक्षेषु वसतिम् ।

यतश्छायाप्येषां प्रथयति महानोहमचिरा-

दयं जन्तुर्यस्मात्पदमपि न गन्तुं प्रभवति ॥ ४५ ॥

हे पुमान्, भवार्ण्य सनाराटवीं मुक्त्वा यदि मुक्तिनगरीं शिपपुरीं जियमिषु गन्तु-
नन्तुरस्ति तदानीं विषयविषयक्षेपे विषया एव विषयक्षालनेषु वसति नति न्व मा बाधा
त कुदा । यतो यस्मात् कारणान् तदा दृष्ट्या छायापि मरामोह अविनाश एव
तथापि तस्मात् तदा विषयादप्यन्त्यादाप्यशौचं दौर्गत्यकारको भवतीत्यर्थः । अत्र
प्रमाणं तस्मात् तदा प्रमाणं पदमपि पदमाश्रयति तन्तुं मनः न प्रभवति न तन्तु
प्रमाणं तस्मात् तदा प्रमाणं पदमपि पदमाश्रयति तन्तुं मनः न प्रभवति न तन्तु
प्रमाणं तस्मात् तदा प्रमाणं पदमपि पदमाश्रयति तन्तुं मनः न प्रभवति न तन्तु

पदमात्रमपि न गन्तुं शक्नोति । तद्वत् संसारं मुक्त्वा मुक्तिमभिलषता पुसा विषयसेवायां मतिर्न कार्येति तात्पर्यम् ॥

सोमप्रभा चार्यमभा च यत्र पुंसां तमःपङ्कमपाकरोति ।

तदप्यमुष्मिन्नुपदेशलेशे निशम्यमानेऽनिशमेति नाशम् ॥ ४६ ॥

सोमप्रभा चन्द्रकान्ति च पुनः अर्यमभा अर्यम्णः सूर्यस्य कान्तिः यत्पुंसां मनुष्याणां तमः पङ्कमजानान्धकारसमूहं न अपाकरोति न दूरीकरोति तदपि अन्तर्गतान्धकारमपि अमुष्मिन्नुपदेशलेशेऽल्पोपदेशे निशम्यमाने श्रूयमाणे सति अनिशं निरन्तरं नाशमेति नाशं प्राप्नोति । चन्द्रसूर्यप्रभयाजानान्धकारं दूरीकर्तुं न शक्यते । अनेनोपदेशेन अन्तर्गतान्धकारमपि दूरीकर्तुं शक्यत इति । अतोऽस्योत्कृष्टत्वम् । अत्र पद्ये ग्रन्थकर्त्रा सोमप्रभाचार्य इति स्वनाम गोपितं चातुर्येणेति बोध्यम् ॥

संवत्स(च्छ)रद्विपमुनीन्दु(१७७५)मितस्य मासे मार्गे त्रयोदशमिते दिवसे शृंगे च ।

स्वत्पा तरी विरचिता सुखबोधिकाख्या श्लेषौघदुस्तरतरङ्गिणिकासुशाले ॥

आगरानान्नि नगरे नन्दलालेन धीमता ।

दानविशालशिष्यानुरोधेन कृपया गुरोः ॥ (युगमम्)

सोमप्रभाचार्यकृतिं सुदुर्गमा विवृण्वता स्वल्पधिया मयात्र यत् ।

न्यूनाधिकोद्वेगनमत्पबुद्धितः कृतं विशोध्य कृतिभिः कृपालुभिः ॥

श्रीजिनभक्तिसूरीन्द्रे गच्छसाम्राज्यं विभ्रति ।

अशेषमनुजगृन्दनतपादाम्बुजद्वये ॥

इति सुखबोधिकानाख्या वृत्त्या समेता श्रीशतार्थवृत्तिकारश्रीसोमप्रभाचार्यविरचिता
शृङ्गारवैराग्यतरङ्गिणी समाप्ता ।

महाकविश्रीनारायणभट्टपादविरचितं

कोटिविरहम् ।

भङ्गया निजाङ्गकानामङ्गजमपि मानहीनमाकलयन् ।

संगीतकेतुनामा धीमानासीद्विजोत्तमः श्रीमान् ॥ १ ॥

१. 'समुपैति' इति मूलपुस्तकपाठः . २. 'शतार्थिसोमप्रभाचार्यकृता' इति मूलपुस्तकपाठः . ३. कवेर्देशकालौ काव्यमालायां एकविंशेऽङ्के 'स्वाहासुधाकर' प्रारम्भदिप्पणे दृश्यौ. कोटिविरहाख्योऽयं ग्रन्थः उत्तरमलवार(केरल)देशान्तर्गतं 'कटथनद' राजेन श्रीमदुदयवर्मणा केरलीयलिपितो देवनागराक्षरैर्विलिख्यास्मभ्यः प्रेषित इति महदुपकृतं भूयता . ४. केरलीया सदाशिवशास्त्रिणस्तु 'कोटिविरहम्' इति ग्रन्थनामं वदन्ति, 'कोटिअ'शब्दः केरलभाषायां नूतनवाचकः इति तदर्थं च

कलाभिरपि पूर्णात्मा कुमुदामोदमावहन् ।

सतां प्रीतिकरः सोऽयं द्विजेन्द्रः शुशुभेतराम् ॥ २ ॥

तस्मिन्नेव समये

सकैतभूमिः सुकुमारतायाः संगीतसाहित्यसरोर्मराली ।

शृङ्गारलक्ष्मीरिव संभृताङ्गी शृङ्गारलीलेति बभूव बाला ॥ ३ ॥

अधिककुतुकदानी पश्यतां सौ समेषा-

ममृतकिरणलेखेवान्वहं वर्धमाना ।

अभजत वयसस्तामत्युदारामवस्था-

मतुलितमपदानं तन्वतीमङ्गयोने ॥ ४ ॥

यथा यथा वक्षसि पद्मलास्याः कुचद्वयी वृद्धिमवाप तस्याः ।

तथा तथावर्धत कामुकानां विलोकने कापि कुतूहलश्रीः ॥ ५ ॥

आकर्णयन्तावनधान्गुणौघानाम्रेड्यमानाननिशं जनौघैः ।

आकाङ्क्षितान्योन्यविलोकनौ तावास्ताममन्दप्रणयौ युवानौ ॥ ६ ॥

हृदयगूढनिरूढमनोजयोरिति तयोर्वसतोः कुतुकार्द्रयोः ।

अभवदभ्युदयाय महो महाननतिदूरगते गिरिजालये ॥ ७ ॥

आकल्पजालसविशेषमनोहरश्रीः

साकं वयस्यनिवहैश्च समानवेधैः ।

सोऽयं विवेश गिरिजाभवनं विलासी

तामुत्सवश्रियनुदीक्षितुमुत्तुकात्मा ॥ ८ ॥

आकाङ्क्षितार्थजननीमभिवन्ध गौरी-

मालोकयन्मभिनवानयमत्सुनौ(मुत्सवौ)घान् ।

अन्यूनवौतुवभरै नहिनो वयस्यै-

र याररेह ललितामय रत्नवेदीम् ॥ ९ ॥

अ ललितामय रत्नवेदीम् मन नि वरेषे

रे ललितामय रत्नवेदीम् च स्वयं ज्ञे ।

नानाभूषणगणरुचा भासयन्ती दिगन्तं

सा च प्रागादुदितकुतुका द्रष्टुमेवोत्सवं तम् ॥ १० ॥

नत्वा देवीमभिमतफलप्राप्तिहेतुं भवानीं

मुग्धाक्षी सा सह सहचरैः संचरन्ती राहेलम् ।

प्राप्ता देवात्सापदि पुरतस्तस्य संगीतकेतो-

रत्रानन्दप्रसरमपरां(?) वेदिकामारुरोह ॥ ११ ॥

विलोकयन्ती तमतीव कान्तं विलोचनासेचनकं युवानम् ।

सा कोऽयमित्यन्तरुदीतचिन्ता बाला क्षणं व्याकुलतामवाप ॥ १२ ॥

स च तामवलोकयन्नुपेतामतिमात्रायतलोचनामदूरे ।

हृदि केयमिति प्ररूढचिन्तः क्षणमासीत्प्रतिपत्तिमूढचेताः ॥ १३ ॥

स इति सेति च तौ परिवोधितौ सवयसा शनकैः श्रवणान्तिके ।

अतनुतां परिरम्भणमञ्चलैर्नयनयोर्नवविभ्रमचञ्चलैः ॥ १४ ॥

उद्भिद्यमानपुलकौ निटिलप्ररोह-

दाकम्रघर्मकणसुन्दरवक्त्रविम्बौ ।

धन्याविमौ विगलितान्यसखौ युवाना-

वन्योन्यदर्शनमहोत्सवमन्वभूताम् ॥ १५ ॥

अत्यायतैर्गुणगणैर्निविडं निवद्धा-

वाक्प्यतामभिमुखौ तरसा विधाय ।

अव्याजवक्रमघनो विललास संध्ये(?)

सव्यापसव्यमिषुभिर्विकिरन्मनोभू ॥ १६ ॥

तदनु कतिपयाना नाडिकाना विरामे

विरतिमुपगतोऽभूदुत्सवश्चण्डिकाया ।

विततकुतुकाभाजोरेतयोर्नेत्रकोण-

व्यतिकररसजन्मा तूत्सवो न व्यरसीत् ॥ १७ ॥

अपयत्सु जनेषु तावत्प्राववरूढौ गमनाय वेदिकाया ।

मृदुहाससुधानुलिप्तवक्त्रौ मितमापृच्छ च यथागतं प्रयातौ ॥ १८ ॥

किमपि किमपि सख्याः श्रोत्रमूले वदन्ती

वलितवदनमेनं वीक्षमाणा युवानम् ।

कपटकृतविलम्बा कामिनी सा कथंचि-

न्निजनिलयमयासीनिहुतानङ्गपीडा ॥ १९ ॥

सेयं सायं प्राप्य गेहं नताङ्गी भेजे तल्पं कल्पितं तत्सखीभिः ।

अत्यारूढां चित्तजन्मव्यथां तामध्वश्रान्तिव्याजतो गूहमाना ॥ २० ॥

पश्यन्ती तं हृदि सुकृतिनं निःश्चलन्ती सुदीर्घं

नश्यद्वैर्या नयनकमलादश्रुधारां किरन्ती ।

वितस्ताङ्गी विदलितमनाः सायकैर्मानकेतो-

रत्नस्या सा समजनि मनोमोहना मुग्धगात्री ॥ २१ ॥

विदितविगतिमूलैः सा सखीनां निकायैः

सततमथ वचोभिः सन्यगाध्वास्यमाना ।

कथमपि धृतशोका वातरान्वत्तराभा-

न्परिचितधृतिं निन्ये पञ्चषानञ्चिताङ्गी ॥ २२ ॥

स्फुटमिव कथयन्तीमन्तरुज्जृम्भमाणां

कुञ्जमविशिखपीडां मुग्धपातैः कटाक्षैः ।

स च मधुरमुखीं तां वीक्षमाणः प्रयान्तीं

युगपदभिहतोऽभूदायुधैरज्ञयोनेः ॥ २३ ॥

चतुरवचनभेदव्यञ्जितातीतवृत्तै-

स्तदनु सह वयस्यैरेष मन्दं जगाम ।

गलदतिगुरुकैश्यं गन्धमातङ्गमन्दं

गमनमनपगाव्याधिन्यन्त्यन्धचेताः ॥ २४ ॥

गत्वा गेहं प्रियमहचरं सादमाहृतम्

मेशतद्वन्मनसि सन्तः पृथगनेऽनपेक्षः ।

न मदान्तरितमनसि न मदान्तरितमनसि

न मदान्तरितमनसि न मदान्तरितमनसि

वक्तं तदुद्गतमनोहरगन्दहासं
 वक्षोरुहावपि च तौ कमन्वर्तमानौ ।
 विस्तारितं जघनमित्यनुवेलमस्य
 चित्तं क्रमेण तरुणीमगमेव जातम् ॥ २६ ॥
 तस्मिन्ननुक्षणमिति प्रविजृम्भमाणे
 मारामये स तु कदाचिटुदारधामा ।
 व्याजेन केनचिदनन्यगतिः स्वगेहा-
 देकः प्रियामवलुलोकयिषुः प्रतप्ते ॥ २७ ॥
 अंसे वहन्नधिकक्रोमलमङ्गनानां
 चिंछीविलासचतुरं मधुरं शैरासम् ।
 अध्वानमन्तिकचरं कथयन्नवक्रं
 साहाय्यमस्य विदधे सहकारवाणः ॥ २८ ॥
 स्फुरद्रागोन्मेषे चरमगिरिसौधाग्रवलर्भां
 नभोमध्यादद्धा विगति नलिनीजीवितसमे ।
 असावक्षीणश्रीरधिकलुलिताङ्गोऽपि शनैः
 प्रपेदे प्रेयस्याः प्रकृतिरमणीयं निलयनम् ॥ २९ ॥
 तदनु मुदितचेताः प्राप्य वापीमदूरे
 विमलसलिलपूरस्पर्शवीताध्वखेदः ।
 अधिकसुभगपातैः सेवितो वातपोतैः
 सकुतुकमभिपेदे मन्दिरं सुन्दराङ्गयाः ॥ ३० ॥
 आवृण्वानामुरसिजभरोत्सेधमेकेन दोष्णा
 विन्यस्यन्ती तदितरकरे वक्रमापाण्डुगण्डम् ।
 अङ्गे सख्या निहितचरणामध्वनि न्यस्तनेत्रा-
 मद्राक्षीत्ता मृदुनि तैलिमे मुग्धगार्त्री शयानाम् ॥ ३१ ॥
 तदनु मदनपीडा मानसे देहकान्त्या
 स्फुटमिव कलयन्ती प्रेक्ष्य कान्तामदूरे ।

कुतुकभरमनोजातङ्गमिश्रीकृतात्मा

द्रुतमभजत कामी वामनेत्रासकाशम् ॥ ३२ ॥

अभ्यर्थ्यमानमनिशं मनसा पुरस्ता-

दभ्यागतं समवलोक्य युवानमेनम् ।

सा स्वागतोक्तिमकरोदमृतद्रवार्द्र-

मन्दारकान्तिलहरीसुहृदा स्मितेन ॥ ३३ ॥

ततः श्रान्ते कान्ते सविधभुवि सख्या चतुरया

समानीतं नव्यं तृणकटमलंकुर्वति जनैः ।

न्यपीदत्सा चौरान्मितमधुरवाणीविलसितै-

र्हरन्ती तच्चेतो हरिणतरुणीमुग्धनयना ॥ ३४ ॥

लपन्तावन्योन्यं किमपि समुदाचारसरसं

दिशन्तौ तान्मूलं परिमिलितकर्पूरशकलम् ।

वदन्तावाकाङ्क्षामधिकचतुरैरभिवलनै-

र्युवानौ तावास्तामुदयदधिकामोदसरसौ ॥ ३५ ॥

वाङ्मात्रेण प्रतिष्ठानुमप्रतिष्ठानुनात्मना ।

कामिनी कानुकं प्राह यैमिनीकामुकानना ॥ ३६ ॥

यातप्रायमिदं दिनं कमलिनी दीनेयमालोक्यतां

नीरन्ध्रश्च पयोधरः स च शशी दूरेऽधुना वर्तते ।

दिप्रागारमिदं तटाकसविधे स्वायत्तमेतच्च ते

गेह तत्क्षपय क्षपामिह महान्कार्यातिपातो न चेत् ॥ ३७ ॥

अव निर्मल एव नापि महसा तवर्धने वा ननो

वदतोरिति मुग्धहासमाध्वीमधुरं व्यञ्जितमञ्जुरागबन्धम् ।
अरुणं तैरणेरवाप बिम्बं वैरुणाशातरुणीव्रतंसभावम् ॥ ३९ ॥

अथ स विहितसंध्यावन्दनाद्य समीपे
कथितधरणिदेवस्यालये तन्नियोगात् ।

सकुतुकरुचि भुक्त्वा स्वादुसंपन्नमन्नं
त्वरितमुपजगाम प्रेयसीवासगेहम् ॥ ४० ॥

स्नातानुलिप्ततनुरागमनं तदीयं
सा च प्रगाढकुतुका परिपालयन्ती ।

मुग्धेक्षणा निजमसेवत वासगेहं
मुद्रादरिद्रमदनद्युतिमुग्धगात्री ॥ ४१ ॥

उन्निद्रकान्तिलहरीमहनीयगात्री
संनाहिनी सैरसिजायुधसंप्रहारे ।

तां पश्यतः क्षितिसुरस्य समुज्जृम्भे
पूर्वाधिका मनसि कापि कुतूहलश्रीः ॥ ४२ ॥

तल्पोपान्ते तदनु च मिथः संनिविष्टौ दिशन्तौ
कर्पूरैलामिलनसुभगां शुभ्रताम्वूलवीटीम् ।

सरस्या साकं चतुरवचसा सूचितान्योन्यभावै-
र्वकालपैः कमपि समयं यापयाचक्रतुस्तौ ॥ ४३ ॥

पश्यन्ती पुनरनयोरिङ्गितमेदैरनङ्गपरिपीडाम् ।

नातिचिरादतिनिपुणा नाटितनिद्रागमा सखी निरगात् ॥ ४४ ॥

वहिः^१ म्वल्प तल्प तदनु स तया दीपकरया

समादिष्ट भेजे मदनपरिदूनेन वपुषा ।

हृदा तु प्रत्यग्र प्रसवशरकेलीगृहगत

तदीयप्रत्यन्त परिहसिनर्पेन्दुमुपमम् ॥ ४५ ॥

तदनु शशिमुखी सा प्राप्य शय्यानिकेत

निजमभजत तल्प निर्भगनङ्गपीडा ।

किमपि जनितकम्पैरङ्गकैर्मङ्गमाला-

वचन(चरण)चलितमल्लीवल्लीतुल्यकुल्यैः ॥ ४६ ॥

मनसा सदृशानुरागभाजौ मुहुरुद्युक्तपरस्पराभिसारौ ।

अवमानभयेन जातचिन्ताववलन्तौ वपुषा च तावभूताम् ॥ ४७ ॥

तल्पादनल्परसमुच्चलितोऽथ तत्त्वा-

त्पुष्पायुधेन वलिना परिणुद्यमानः ।

सोऽयं विवेश शनकैः शंफरेक्षणायाः

शय्यागृहं शमितकल्पमणिप्रदीपम् ॥ ४८ ॥

वद्धोद्यमा तदभिसारविधौ विसोढुं

तत्तादृशं मदनतापमपारयन्ती ।

मुग्धा विहाय शयनं स्वयमुत्थिता च

न्यस्तं च तेन विवरे कुचयोः कराब्जम् ॥ ४९ ॥

पुलकिततनुवल्ली सा ततः प्रीतिवेगा-

न्मृदुलमुजलताभ्यां गाढमालिङ्ग्य कान्तम् ।

अधिककुतुकनारादानमव्यादेसीयं

वदननधरविम्बं तुम्बति स प्रकामम् ॥ ५० ॥

अनुदिवसमयोगे चेतसा काङ्क्षितं य-

द्यदपि मदननाम्ना देशिकेनोपदिष्टम् ।

स्फुरितमभवदन्तर्यचञ्चलात्वे च यूनोः

सुरतमननुभूत संवभूवाभिरामम् ॥ ५१ ॥

मिथुनमिदमुदारस्वेदलेशानुविद्ध

गन्धर्वैः गलितधैर्यं पुण्यदानन्दभारम् ।

वदतोरिति मुग्धहासगाध्वीमधुरं व्यञ्जितमनुगगवन्वम् ।

अरुणं तरणेरवाप बिम्बं वैरुणाशातक्ष्णी मत्सभावम् ॥ ३९ ॥

अथ स विहितसंध्यावन्दनायः समीपे

कथितधरणिदेवसालये तन्नियोगात् ।

सकुतुकुरुचि भुक्त्वा स्वादुसंपन्नमन्नं

त्वरितमुपजगाम प्रेयसीवासगेहम् ॥ ४० ॥

स्नातानुलिप्ततनुरागमनं तदीयं

सा च प्रगाढकुतुका परिपालयन्ती ।

मुग्धेक्षणा निजमसेवत वासगेहं

मुद्रादरिद्रमदनद्युतिमुग्धगात्री ॥ ४१ ॥

उन्निद्रकान्तिलहरीमहनीयगात्री

संनाहिनी सैरसिजायुधसप्रहारे ।

तां पश्यतः क्षितिसुरस्य समुज्जजृम्भे

पूर्वाधिका मनसि कापि कुतूहलश्रीः ॥ ४२ ॥

तल्पोपान्ते तदनु च मिथः संनिविष्टौ दिशन्तौ

कर्पूरैलामिलनसुभगां शुभ्रतान्मूलवीटीम् ।

सख्या साकं चतुरवचसा सूचितान्योन्यभावै-

र्वकालपैः कमपि समयं यापयांचक्रुस्तौ ॥ ४३ ॥

पश्यन्ती पुनरनयोरिङ्कितभेदैरनङ्गपरिपीडाम् ।

नातिचिरादतिनिपुणा नाटितनिद्रागमा सखी निरगात् ॥ ४४ ॥

वहिः स्वल्पं तल्पं तदनु स तया दीपकरया

समादिष्टं भेजे मदनपरिदूनेन वपुषा ।

हृदा तु प्रत्यग्रं प्रेसवशरकेलीगृहगतं

तदीयप्रत्यन्तं परिहसितपर्वेन्दुसुपमम् ॥ ४५ ॥

तदनु शशिमुखी सा प्राप्य शय्यानिकेतं

निजमभजत तल्पं निर्भरानङ्गपीडा ।

किमपि जनितकम्पैरङ्गकैर्भङ्गमाला-

वचन(चरण)चलितमल्लीवल्लीरितुल्यकुल्यैः ॥ ४६ ॥

मनसा सदृशानुरागभाजौ मुहुरुद्युक्तपरस्पराभिसारौ ।

अवमानभयेन जातचिन्तावबलन्तौ वपुषा च तावभूताम् ॥ ४७ ॥

तल्पादनलपरसमुच्चलितोऽथ तत्त्वा-

त्पुष्पायुधेन बलिना परिणुद्यमानः ।

सोऽयं विवेश शनकैः शंफरेक्षणायाः

शय्यागृहं शमितकल्पमणिप्रदीपम् ॥ ४८ ॥

बद्धोद्यमा तदभिसारविधौ विस्रोदुं

तत्तादृशं मदनतापमपारयन्ती ।

मुग्धा विहाय शयनं स्वयमुत्थिता च

न्यस्तं च तेन विवरे कुचयोः करावजम् ॥ ४९ ॥

पुलकिततनुवल्ली सा ततः प्रीतिवैगा-

न्मृदुलभुजलताभ्यां गाढमालिङ्ग्य कान्तम् ।

अधिककुतुकमारादानमन्यादेत्सीयं

वदनमधरविन्वं तुम्बति स्म प्रकामम् ॥ ५० ॥

अनुदिवसमयोगे चेतसा काङ्क्षितं य-

द्यदपि मदननाम्ना देशिकेनोपदिष्टम् ।

स्फुरितमभवदन्तर्यचंचलात्वे च यूनोः

सुरतमननुभूत संवभूवाभिरामम् ॥ ५१ ॥

मिथुनमिदमुदारस्वेदलेशानुविद्धं

पुलकि गलितधैर्यं पुण्यदानन्दभारम् ।

दृढमभजत जायत्स्वप्रयोर्मभ्यसत्स्यां

मदनमग्नसमुत्प्लामत्युदारामवस्थाम् ॥ ५२ ॥

न . मरन्तविरागे दिग्मनान्योन्यभेद

कु . मरन्तविरागे दोमलाया वरभ्यान् मुजाभ्यान्

मिलितवदनविम्बं मिश्रितोरुप्रकाण्डं

शयनमभजतां तौ श्रान्तिभाजौ युवानौ ॥ ५३ ॥

नाराचवाण(पात)परुषे चरणायुधानां

नादे ततः सरति कर्णयुगान्तरालम् ।

गाढं कुचान्तरगतं परिरम्य कान्तं

वान्ताश्रुविन्दु कर्मनी वचनं वभाषे ॥ ५४ ॥

आवाल्यादपि कान्त कर्णविवरं प्राप्तैस्त्वदीयैर्गुणै-

रासक्तं त्वयि मानसं द्विगुणितं जातं त्वदालोकनात् ।

प्राप्तोऽस्यद्य पुनर्मदीयमुकृतैस्तन्मामनन्याश्रयां

त्यक्त्वाद्यैव न याहि पाहि मदनातङ्गेन दूनामिमाम् ॥ ५५ ॥

तन्व्या तया निगदितं शृण्वन्कर्णामृतं वचः ।

प्रत्युवाच प्रसन्नात्मा स कामी वामलोचनाम् ॥ ५६ ॥

अभ्यर्थनीयमतिरागजुषा मया य-

न्मुग्धे त्वयैव गदितं तदिदं तथापि ।

एतावदद्य कथयामि शपे कुचाभ्या-

माभ्याममुं जनमवैहि तवैव दासम् ॥ ५७ ॥

इति कृतसमयोऽसौ कल्यमुत्थाय गत्वा

द्विजवरगृहमारादात्मगेहोपमानम् ।

विहितसकलकृत्यो मृष्टमास्वाद्य चान्नं

सपदि मुदितचेताः प्राप कान्तानिकेतम् ॥ ५८ ॥

सा च स्नानाद्यखिलमविलम्बेन निर्वर्त्य कृत्यं

पत्युः प्रत्यागमनपदवीदत्तनेत्रारविन्दा ।

भूयोभूय किमपि रजनीवृत्तमेव स्मरन्ती

पुष्पामोदात्पुलकिततनुः स्रैग्मास्थादलिन्दे ॥ ५९ ॥

आयातेन सम प्रियेण मुमुखी सा प्राप्य वामालय

म्वच्छप्रच्छदभाजि कैलितलिमे तन्वी शयाना मुग्धम् ।

अन्यूनप्रणयप्रवाहसुभगैराकाङ्क्षितैश्चेतसा

तैस्तैर्नर्भभिरुन्मिषत्परिमलैरह्वाय निन्ये दिनम् ॥ ६० ॥

क्षणादस्तं याते दिनकृति शनैर्वाति पवने

समादायामोदं दरदलितजातीसुमनसाम् ।

समारूढे चेन्दौ गगनममृतस्यन्दिकिरणे

सरोन्मादावेगादधिकविवशौ तावभवताम् ॥ ६१ ॥

गतनिजपरभावं गाढगाढप्रहारं

मणितभरितगेहं मञ्जुभूषाविरावम् ।

सुरतमधिकमासीदुद्धतं चिचरङ्गे

सति मदनविलासे कामिनां का व्यवस्था ॥ ६२ ॥

समदिवसनिशीथं क्रीडतोरेवमेव

क्षणवदविदिताशा वत्सराः केऽपि याताः ।

न च सुरतसुखे तौ वीततृष्णावभूतां

न खलु विषयसङ्गः शीलनेनैति शान्तिम् ॥ ६३ ॥

इत्थं निवसतोः स्वैरं नित्यं प्रेत्यग्रयोस्तयोः ।

कदाचित्त्वगृहं याता वयस्या कार्यगौरवात् ॥ ६४ ॥

शय्योत्थायमथैकदा प्रियतमे याते प्रभातागमे

निद्राशेषनिनीलिताक्षिकमला तन्वी शयाना क्षणम् ।

दुर्वारं खलु दैवदुर्विलसितं स्वप्ने स्वयं सा विलो-

क्यान्यासङ्गिनमात्मबल्लभमतिकुद्धा विबुद्धाभवन् ॥ ६५ ॥

निद्राविरामसमयेऽपि रूपा स्फुरन्त्या

मुद्रादरिद्रतरया परिवृचचेता ।

न्यप्रानुभूतमपि वस्तु तदन्तर्धैर्या

तन्वी चिराय परम धनैव मेने ॥ ६६ ॥

न ममना परपरोपनिधानं यत्

नवोच्चाल शयनादितदुपमानं ।

क्षौमोपधानममलं नयनान्तवान्तै-

रातन्वती मलिनमश्रुभिरञ्जनाक्तैः ॥ ६७ ॥

यथापुरमुपस्थितः स तु विलोकयन्प्रेयसीं

विकारमयथापुरं विवृतमानमासेदुषीम् ।

विषादभरविह्वलः किमिति चिन्तयन्नन्धधी-

रुवाच कलितादरं सरसया गिरा सान्त्वयन् ॥ ६८ ॥

किमेतदयि वल्लभे कथय किं न जानासि मा-

ममुं तव पदाश्रयं किमिति मानमालम्बसे ।

अकारणसमुद्रमामपनयाशु दूरे रूपं

विषादभरिताशये मयि विधेहि दासे दयाम् ॥ ६९ ॥

गलितचिकुरवन्धं गण्डसंसक्तवाप्यं

विचलदधरत्रिम्बं विश्लथन्मुग्धगात्रम् ।

शयनमिदमकाण्डे व्यायतश्वासवातं

चकितयति मदीयं चण्डि चेतः प्रकामम् ॥ ७० ॥

मुञ्च मानमनिदानमिदानीमञ्चिताक्षि हृदि संचिनु मोदम् ।

सिञ्च वाङ्मयसुषाभिरधीरं पञ्चसायकहतं जनमेनम् ॥ ७१ ॥

इति विविधतराभिः सान्त्व्यमानापि वाग्भिः

प्रतिवचनमुदश्रुः सा यदा न न्यगादीत् ।

अधिकुचतटमस्याः कातराक्ष्यास्तदासौ

मृदुनिजकरपद्मं न्यस्तवानस्तधैर्यम् ॥ ७२ ॥

कितव शठ किमेतन्मा स्पृशेत्यात्तभावा

निजकुचयुगमध्यन्यस्तमुत्सार्य हस्तम् ।

तरुणमरुणिताभ्यामश्रुपूर्णान्तराभ्या

नयनसरसिजाभ्या वीक्ष्य रूक्षं वभाषे ॥ ७३ ॥

अपरस शठबुद्धे मामकीनान्निकेता-

दलमतिनयवाचा विस्तरैः कृत्रिमैस्ते ।

ऋजुमतिरहमेवं त्वय्युपाख्यरागा

ध्रुवमवमतिपात्रं हन्त जाता जनानाम् ॥ ७४ ॥

तामेव नूतनां याहि किं मया यातयामया ।

सति सूने दरोत्फुल्ले कस्य वृन्तश्लथे स्पृहा ॥ ७५ ॥

का सा कामिनि कथ्यतां तव सदा या मानसे वर्तते

सा चेच्चण्डि.....त्वमेव समये यातं तदैतद्गते ।

अद्याप्येवमिदं शपे चरणयोर्दृष्टे विवादैरलं

स्वप्नः किं न्वयमम्बुजाक्षि सकल स्वप्नोपमं दृश्यते ॥ ७६ ॥

परिचयवशादस्या रागः श्लथः किमु सांप्रतं

धृतरुचिरभूदन्यस्मिन्वा न वेद्मि नवे जने ।

किमु तमुपभोगोद्रेकान्मे गतं किमु शून्यतां (१)

न पुनरधुना मानस्यानं मनागपि लक्षये ॥ ७७ ॥

गतधृतिरिति तत्तत्कर्कशकर्मकेशेन

स्तरपरिभवशोकेनाकुलीभूतचेताः ।

क्षणमथ धृतमौनं यतसंस्तम्भितालं

नतवदनमतिष्ठत्संनिधौ संनताङ्गयाः ॥ ७८ ॥

तथा विषीदन्तुमनन्यसंश्रयं न किञ्चिदेया निजगाद भामिनी ।

अतिप्रमाणारुणितेन केवलं दिधक्षतीवैक्षत चक्षुषा रुपा ॥ ७९ ॥

आरोपितागसर्मनागसि मय्यकला-

न्मानोद्भुरामनुनयोक्तिभिरप्यसाध्याम् ।

एनां त्यजाम्यहमिति क्षणजातबुद्धिः

कुध्यन्तसौ कृतघनधम्मित प्रतप्ते ॥ ८० ॥

अथ विलम्ब्य विलम्ब्य शनैः शनैः प्रियतमानुगतिं प्रतिपालयन् ।

निर्यातिमेव मृतं पञ्चार्हयानजम्बाप विरेण निवेदनम् ॥ ८१ ॥